

Masteroppgåve i Dokumentar og undersøkande journalistikk (DJM 306)

Berre ein lyd

Studiepoeng (45)

Jan Terje Eidset
05/2014.

Just a Sound – a Summary

In the thesis " Just a sound " the author takes, methodically, a strategic and targeted reflexive approach to a discipline (sound engineering) he himself works within, a method close to what is called an action-research paradigm in social science, and thereby theorize and explore the assumptions underlying image -building sound expressions (soundscapes) in the vast area between fiction and fact, between the listener and the meaning one wish to produce, and how reality is described through sound in documentaries.

The main part of this thesis try to show what role sound have in image -building the reality in media productions, and exemplify this by using three different audio-documentaries; the author 's own documentary, " A good Climb " (2014). Lasse Nederhoed award -winning radio documentary " Sense and Sensibility " (NRK P2, 2011) and Stefan Jarl 's “movie” without images, "State of Mind " from 2013. These audio-documentaries are chosen because they show considerable differences within the genre.

The thesis takes the reader on a journey through sound and soundscapes, both from the documentary makers and the recipients' angle. It attempts to show the relationship between rhetorical elements, perceptual experiences, cultural conventions and semiotic references to provide the documentary maker an even greater knowledge on how to use the enormous dramaturgical potential of audio media. In addition, the thesis do a methodological case study by the author 's own production "A Good Climb "(2014), in particular on dramaturgical choices, and a case study of Stefan Jarl's “State of Mind” (2013), where the focus lies in a closer study on how an experienced documentary *filmmaker* work and thinks when he makes a radio-documentary for the first time.

Forord

"Reality leaves a lot to the imagination".

John Lennon

Arbeidet med masterproduksjonen "Eit godt kliv", og denne eksamensoppgåva har vore ein særslig reflekterande og lærerik prosess, både på det praktiske og tekniske plan, samt det teoretiske og analytiske.

Då eg til vanleg arbeider i fagfeltet, både som praktikar og som lærar, har det vore svært nyttig å få moglegheita til å gjere eit slikt djupdykk inn i produksjon og prosess, og kunne drøfte, og løfte fram ein god del av dei tankane og problemstillingane eg sjølv har fundert over og stilt spørsmålsteikn ved når det gjeld lyd som medium.

Eg hadde aldri klart å gjennomføre dette utan gode støttespelarar på vegen, og difor er det svært mange som fortener ein takk no når dette arbeidet går mot slutten:

Først av alt vil eg takke familien min for tolmod og spelerom desse siste månadane i arbeidet med masterproduksjonen og denne oppgåva .

Til mi kjære Synnøve: Takk for gode, fruktbare drøftingar og diskusjonar, for omsorg og for at du har hatt trua på meg når eg har mista den sjølv.

Særleg vil eg takke Rolf Strømsheim jr. og hans familie for tillit og nytt vennskap, og ikkje minst alle tankar, kjensler og meiningar som er delt i arbeidet med dokumentaren "Eit godt kliv".

Eg vil også rette ei stor takk til Jan Anders Diesen, som gjennom god rettleiing ved grundige tilbakemeldingar både på produksjon og oppgåve har vore til uvurderlig hjelp i høve den kritiske refleksjonen.

Takk til Pål Aam, Jørgen Lyngvær og Gunnar Strøm ved HVO, som gjennom rettleiing, inspirasjon og undervisning har gjeve meg tru på å lukkast med prosjektet.

Takk til Stefan Jarl som i ein hektisk filmkvardag tok seg tid til intervju med meg.

Til slutt vil eg takke mine medstudentar på masterstudiet for gode og lærerike diskusjonar om dokumentarfilmar, lyddesign og teoretiske perspektiv. Det er i samhandling ein lærer mest.

Volda, 22.5.2014

Jan Terje Eidset

Innhaldsliste

JUST A SOUND – A SUMMARY	2
FORORD	3
INNLEIING	5
1. REFLEKSJON OM EIGEN PRODUKSJON	7
1.1. RADIODOKUMENTAR – SJANGER OG FORMAT	7
1.2. BAKGRUNN FOR RADIODOKUMENTAREN «EIT GODT KLIV».....	9
Målgruppe	10
Tittelen «Eit godt kliv».....	10
Inspirasjon	10
Kvifor er dette ein viktig dokumentar?.....	10
1.3. RESEARCH OG PLANLEGGING	11
Planleggingsarbeid	12
Research	13
Karakterar.....	13
Produksjonsplan	14
Manus.....	15
1.4. PRODUKSJON – OPPTAK OG REDIGERING	16
Metode	16
Intervju	16
Opptak "On Location"	17
Logging	18
Klipping (redigering)	18
1.5. MÅL, INTENSIJON OG RESULTAT	21
2. «BERRE EIN LYD» - TEORI OG ANALYSE.....	23
2.1. BILDESKAPANDE LYD I RADIODOKUMENTAREN	25
Verktykassa.....	26
Visuell retorikk i lyddesign.....	29
Tekst og tale – bildeord og talebilde	32
2.2. RØYNDOM OG FIKSJON	34
2.3. «EIT GODT KLIV» - DRAMATURGISKE VAL	37
Anslag	39
Klimaks	40
Forteljaren – å løfte orda frå arket	42
Bildeskapande fridom.....	43
Å portrettere eit menneske– «a private experience»	44
Modus.....	47
2.4. EIN FILM UTAN BILETE	48
2.5. AVSLUTNING.....	51
KJELDELISTE	52
Lydfiler:.....	53

Innleiing

Masteroppgåva mi «Berre ein lyd» er ei todelt oppgåve der første del (refleksjon) er ei metodisk tilnærming til produksjon, medan andre del i stor grad vil ta føre seg teori og analyse knytt til dokumentarsjangeren, og då særleg fokusert mot lyd som dramaturgiske verkemiddel.

DEL1: REFLEKSJON OM EIGEN PRODUKSJON

Hovudsakleg vil refleksjonsdelen omhandle produksjonsløpet frå ide til ferdig produkt av radiodokumentaren min «Eit godt kliv», der hovudvinklinga vil vere ein metoderapport med refleksive djupdykk rundt enkelte delar av produksjonen. Heilt først i refleksjonsdelen vil eg utdjupe sjanger og format, og såleis prøve å klargjere rammene eg har jobba innanfor.

DEL 2: «BERRE EIN LYD» - TEORI OG ANALYSE

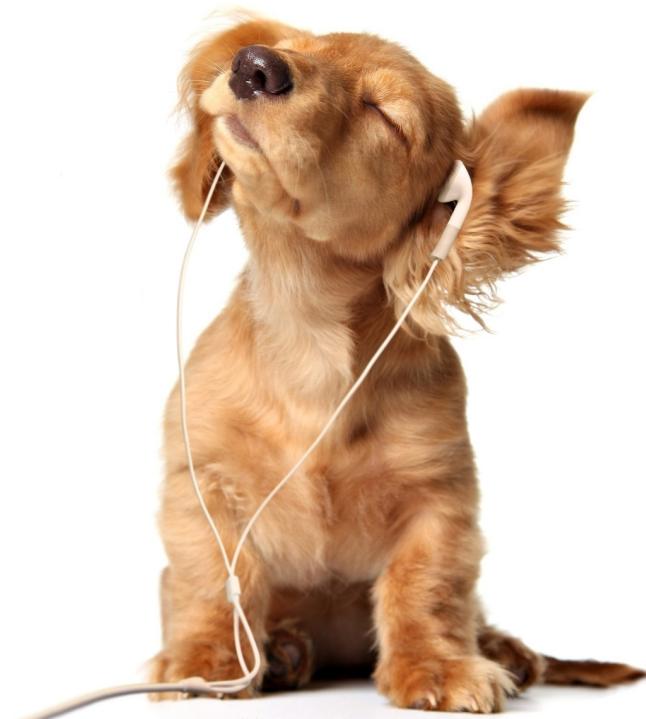
Eg ynskjer gjennom denne delen av masteroppgåva å klargjere nokre rammer for bruk av lydlege verkemiddel i dokumentariske produksjonar, og fokusere det heile meir inn mot ei utforsking av spenningsfeltet mellom autentisk og manipulert røyndom knytt til eigen og andre sin produksjon. Å bruke fiksjonens verkemiddel i dokumentarsamanheng er eit spenningsfelt mange har både kjensler og meningar om, og viser eit spenn frå dei «konservative», nesten dogmatiske diskursane, der strenge reglar knytt til autentisitet og realitet blir styrande prinsipp, til dei meir liberale, «alt er lov»-diskursane i dokumentarisk samanheng. I dette perspektivet kan ein også sjå på endringane som har skjedd i moderne tid, både knytt til reint tekniske, digitale mogleigheter (både i opptak og postproduksjon), og på innhaldsnivå, i kva saker og/eller tematikk som blir bore fram.

Utgangspunktet for denne teori- og analysedelen var å tenke på radiodokumentarproduksjonen min som eit «radioteater frå røyndomen», i same gate som Stefan Jarl sin «State of Mind - en film utan bild (2013)». På den måten kan eg gripe tak i dei føresetnadane som ligg til grunn for dokumentaren i dag, dei fordommane vi møter i spenningsfeltet mellom fiksjon og fakta, og dei mogleighetene (og utfordringane) dokumentarskaparen har i dette biletet. Og dermed i siste instans, om mogleg, kunne vise at røyndomen er der, sjølv om ein brukar forsterkande verkemiddel, klippeteknikkar, frampeik, planting, osv. for å påverke lyttaren/sjåeren.

Sidan eg sjølv har arbeidd mykje med lydlegging/-bearbeiding av både dokumentarfilmar og fiksionsfilmar meiner eg å sjå både likskapar og ulikskapar knytt til dette arbeidet, som eg kan bruke som eit slags metodisk anker jamfør aksjonsforskningsmetodikken i samfunnsvitskapen. I tillegg vil eg

kunne nytte meg av allereie skildra litteratur på området og samstundes drage parallellear til min eigen produksjon.

Tittelen eg har valt på masteroppgåva er ikkje tilfeldig. «Berre ein lyd» spelar sjølvsagt på den allereie kjende tittelen «Berre ein hund» (Per Sivle, 1887) frå den norske skjønnlitteraturen, og som novella vil eg seie at denne tittelen på eit metaforisk-ironisk sett fungerer bra for oppgåva. Eg vil nemleg gjennom oppgåva vise at lydlege element i radio ikkje «berre» er ein tilfeldig lyd, men at dei valde lydlege elementa er heile føresetnaden for å gje lyttaren innsikt og forståing av kontekstuell, så vel som direkte handling, og at tolking av bodskapen kjem som direkte konsekvens av regimessige lydlege grep.

1. REFLEKSJON OM EIGEN PRODUKSJON

1.1. Radiodokumentar – sjanger og format

The documentary genre is one with which listeners very often declare themselves familiar, as involving, detailed, factual reporting (Starkey, 2014).

Radiodokumentaren i Noreg er i følgje Lars-Helge Myklebust (2009), ein relativt ny sjanger, då den dukka opp på eteren først for 20 år sidan, i 1989 som ei direkte følgje av den nyopprettet (då kalla) "montasjeredaksjonen" i NRK. Det vil seie, Noreg vart vel *først* introdusert til sjølve nemninga tre år seinare, då redaksjonen skifte namn til Radiodokumentarredaksjonen. Sjangeren var då internasjonalt ganske så velkjend, og var utvikla parallelt med dokumentarfilmsjangeren (jfr. ibid: s.10), men då under nemninga featuremontasje.

Featuremontasje er eit spennande samansett ord, då ordet *feature* er henta frå avissjangeren, og er ein journalistisk blandingssjanger der både *skildring, reportasje* og *kommentar* er viktige innhaldselement, medan ordet montasje er henta frå fotokunstuttrykk, og tyder at kunstnaren set saman ulike fotografiske uttrykk gjennom ulike komposisjonsprinsipp som saman formidlar ein bodskap.

I utgangspunktet vil difor ein slik sjanger kunne by på svært mykje med omsyn til form og innhald, men Myklebust skriv at «dei første featuremontasjane [1930-40 åra] gjerne [var] litterære eller historiske montasjar med blanding av oppleste tekstar og musikk, og seinare med innslag av lydarkivmateriale og reportasje. Lyttarane vart alltid førte gjennom programma av ein autoritativ, pedagogisk forteljar» (ibid, s.11).

Sjangeren utvikla seg nokolunde raskt i Europa, og for Norden sin del var særleg Danmark ein stor bidragsytar for utviklinga, medan «Noreg var ei sinke i utviklinga av feature- og dokumentarsjangeren (ibid). Danmark i 1950-åra, med Viggo Clausen i spissen, sto for ei ny retning der «den autoritative forteljaren vart erstatta av ein reporter som lyttaren kunne identifisere seg med [...]. Lydsida var ikkje lenger til pynt, men eit berande element i det radiofoniske uttrykket» (ibid). Og dokumentarane, eller montasjane, var med eitt med på å setje politisk dagsorden. I same tiår i Sverige var featureprodusentane organiserte i Radioteatern, og arbeidde med to sjangrar, både feature og radiodrama (høyrespel), «og delvis med blandingsformer mellom radioteater og reportasje»(ibid, s.13). Sjølve utviklinga i Danmark og Sverige er spennande, og Noreg har i seinare år henta mykje inspirasjon frå dette gründerarbeidet i nabolanda.

Hovudgrunnen til at Norge var ei «sinke» i dokumentarproduksjon hang saman med mange faktorar. Særleg var ressurssituasjonen og organiseringa i NRK slike faktorar, då dei hadde «få medarbeidarar, kort sendetid og avgrensa ressursar samanlikna med dei andre europeiske kringkastingsselskapene» (ibid, s.14). Men også tradisjon hadde sitt å seie for den langsame utviklingsprosessen. I Noreg sto opplysningstradisjonen høgt, og det «var på mange måtar noko kulturelt og historisk tilbakeskuende over tilbaket» (ibid, s.16), og sjølv etter featurekurs og studieturar for dei tilsette i NRK i 70-åra stod framleis folkeopplysningstradisjonen fast. «NRK stod [...] framleis for ein didaktisk radio som i stor grad var lånt frå skriftlege format, og ikkje tufta på dei særeigne radiofoniske verkemidla til mediet» (ibid, s.23). Ikkje før på 80-talet vakna NRK, særleg grunna føregangspersonar som Bjarne Grevsgard, Kåre Johan Lund og Nils Heyerdal, som alle hadde ein iver etter å nyte mediet sine radiofoniske moglegheiter slik dei hadde opplevd at andre kringkastarar gjorde det i Europa. Når desse også fekk kulturredaktør Carl Henrik Grøndahl med «på laget», vart det 29.juni 1988 nedfelt eit mandat for ein ny redaksjon i NRK: montasjegruppa. I mandatet er det første punktet i oppdraget verdt å bite seg merke i: «1. Produsere montasjeprogram med nye radiofoniske element» (ibid, s.38). Her tek NRK endeleg innover seg moglegheitene som ligg mediet, og ikkje minst viser dei no til ei røyst for det innovative, det nyskapande. Ikkje berre skal NRK si ny-establerte montasjegruppe lage montasjar slik vi kjenner frå sjangeren elles i Europa, men i tillegg skal dei utvikle nye radiofoniske element. Og det er nettopp desse elementa, saman med den tradisjonelle historieforteljinga, som står sentralt når ein skal forklare radiodokumentarsjangeren.

«Grunnleggende for radiodokumentarene er at de på en eller annen måte beskriver viktige fenomener i samfunnet eller menneskelivet» (Hedemann, 2006, s.13). Og det er nettopp skildringar det handlar om når det kjem til å formidle gode historier.

Radiodokumentaren fungerer til liks med dokumentarfilmen som ”møtested for to tradisjoner, den retoriske og den narrative”(Sørensen, 2001, s.302). Dette møtet mellom overtalinga sin kunst og dramatisk forteljarteknikk er grunnlaget for sjølve skildringane, dei bildeskapande elementa i dokumentaren, og det er i dette møtet verkemidla skapar ein særeigen forteljarmåte, og sjangeren blir skapt.

1.2. Bakgrunn for radiodokumentaren «Eit godt kliv»

Mannen og hans historie som eg skildrar i dokumentaren "Eit godt kliv" kom til meg meir som ved ei tilfeldigheit. Då eg var i ein researchprosess rundt dokumentaren "Opp" som eg laga som ein del av produksjonsemnet i masterløpet våren 2013, og som handla om konkurranseklatring, fekk eg tips om ein fjellglad mann i 50-åra som hadde planlagt ein litt spesiell klatretur til Slogen gjennom facebook, (som eg på tidspunktet visste lite omstenda rundt,) og som kanskje kunne vere med som ein karakter i klatredokumentaren, eller gje meg vidare tips i høve klatreinteresserte på Sunnmøre. Eg kontakta mannen først via Facebook, for å innleie med ei nokolunde uformell, og moderne "du svarar om du vil" – tilnærming. Det gjekk vel ei veke før svaret kom. Svaret, som i grunnen var nokså avvisande, fatta likevel mi journalistiske interesse:

Hei.

Takk for grundig info, men tenker at jeg kanskje ikke er helt i målgruppa for intervju. Jeg har vært medlem av klatrekuben, men har aldri klatret aktivt selv. Jeg synes det er fantastisk å gå i fjella sommer og vinter, og har brukt det som bl.a. rekreasjon og sosialt samvær. «Klatreturnen» min er tur til Slogen som jeg laget et arrangement på Facebook etter at jeg våknede opp etter operasjonen delvis lammet. Turen går til høsten. Du kan ringe meg på [REDACTED] om du tror at jeg er i målgruppa.

Mvh

Rolf S.(7.februar,2013)

Eg kontakta Rolf på telefon kjapt etter denne tilbakemeldinga og fekk gjennom den samtalens klarlagt at han ikkje var eigna karakter for klatredokumentaren «Opp». Det gjekk nemleg raskt opp for meg at det han ville gjennomføre var ei heilt anna type *klatring*, ei like mykje mental klatring som ei fysisk, der han ynskte å stige opp på ein fjelltopp for å «friskmelde» seg sjølv. Difor spurte eg Rolf, der og då på telefonen, om dette var noko eg kunne vere med han på som dokumentarist, i ein heilt eigen dokumentar. Og det kunne eg få lov til.

Det var særleg det faktum at Rolf hadde sett seg eit bestemt mål, og at han hadde ein del utfordringar knytt til det å faktisk nå dette målet, som gjorde meg fast bestemt på at dette ville bli ei god historie å fortelje. Særleg var utgangspunktet hans, hjernesvulstoperasjonen han nylig hadde vore igjennom, også eit svært viktig «selling point», fordi dette vitna om refleksjonar kring dei store spørsmåla, liv og død.

Første intervju med Rolf vart gjennomført 14.mars 2013, 6 månader før den planlagde turen til Slogen.

Målgruppe

I utgangspunktet ville eg at denne dokumentaren skulle vere retta mot både unge vaksne, så vel som godt vaksne. Hovudmålet har heile tida vore å skape ettertanke rundt dei store spørsmåla **død** og **liv**, og samstundes inspirere målgruppa i høve det å følgje sine draumar og mål i livet. Etter kvart som prosjektet skreid framover såg eg tydlegare at innhald, lydopptak, situasjonar og dei knaggane av «store» spørsmål som blir grunnteppet heile vegen, i større og større grad primært høver best for ei godt vaksen målgruppe. Likevel ynskte eg også å nytte meg av dramaturgiske grep som kunne treffe dei yngre vaksne, men då i større grad tenkt som ei sekundær målgruppe.

Tittelen «Eit godt kliv»

Tittelen spelar openbart på klisjeen og standarduttrykket «eit godt liv», noko vi alle på eine eller andre måten strevar etter. Og i samband med at hovudkarakteren ynskjer å klive seg opp på eit fjell, for såleis å gå igjennom ei slags reinsing, ei friskmelding gjorde at forholdet mellom LIV og KLIV vart ein grunntanke gjennom heile produksjonsløpet. Så tittelen gav seg difor på mange måtar sjølv. Og eg synest det er ein svært høveleg tittel, då den på sitt metaforiske vis klarer å uttrykke fleire sider av det som ventar oss i hovudhandlinga på ein nokolunde konsis måte.

Inspirasjon

Nære portrett av menneske, både kjendisar eller «vanlege» folk har alltid engasjert meg, både i film, fjernsyn og radio. Eg finn ofte at folk sine kvardagslege forteljingar ber i seg noko universelt, noko pedagogisk, som er av verdi også for meg som menneske. Ei innsikt i ulike lagnadar og kva *val* folk gjer i møte med desse, har alltid stått fram som viktige historier for meg. Desse nære møta med folk eg aldri har kjent, og som eg sannsynlegvis aldri får treffe, men likevel fått høve til å ta del i livet til gjennom bildeskjermen eller høgtalaren, har på alle måtar inspirert meg til å lage denne dokumentaren.

Kvifor er dette ein viktig dokumentar?

Historiene som treff oss menneske i hjarte er historier om menneske vi kjenner oss igjen i, menneske som har motgang, menneske som må kjempe og menneske som har heilt umoglege utgangspunkt i livet. Historier om menneske som rører ved vår empati og sympati er dei historiene vi ber med oss for alltid. Slike historier handlar nemleg om så mykje meir enn den personen eller personane som er direkte involverte, den handlar om oss sjølve, eller enda betre, om noko større enn oss sjølve. Slike

historier har blitt fortalte i heile den menneskelege levetid, noko folkeeventyra kan vitne om den dag i dag. Historier om den/dei svake som slåss mot det sterke, vere seg stat eller system, eigen eller andre sin sjukdom, er historier som fortel oss noko om menneske sin vilje, si indre kraft til å mobilisere når motstanden er som verst. Dokumentaren «Eit godt kliv» vil difor vere ei slik historie, ein bidragsytar knytt til heilt fundamentale tankar og kjensler i eit menneske. Både det å få ei diagnose der utfall av operasjon kan vere å døy, og det å setje seg eit hårete mål for å kjempe seg tilbake til livet, er store gjennomgripande hendingar i ein person sitt liv. Dette er ei historie som vil gje eit verdifullt augeblikksbilete på kva for sterke krefter som ligg i oss menneske og om den drivkrafta vi har for å nå eit mål uansett kor därleg utgangspunkt vi har. Vi får med denne dokumentaren ei forteljing om korleis ein kan snu eit mareritt til ei kjensle av lykke og meistring.

Slike historier er heilt naudsynte som medieinformasjon i eit samfunn som er sterkt prega av tabloide ideal knytt til nettopp denne «lykkekjensla», der djuptgripande tankar og kjensler i stor grad vert erstatta med kosmetikk, medikament og fokus på eit overflatisk ytre, og enkle løysingar. Difor treng vi slike historier om Rolf, for å minne oss om at verda, og liva våre ikkje alltid blir slik vi ser føre oss. Og at sjølv om det blir annleis, så er det mogleg å leve godt likevel. Det er med andre ord eit etisk perspektiv, slik Svein Brurås framstiller det i si formulering av det journalistiske samfunnsoppdraget, den gode forteljinga «kan ha en enorm moralsk mobiliserende kraft» (Roppen & Allern, 2010, s.65).

1.3. Research og planlegging

Å arbeide med dokumentarar, det vere seg i radio eller TV og film, krev ein journalistisk arbeidsmetode.

«[J]ournalism is storytelling with a purpose. That purpose is to provide people with information they need to understand the world. The first challenge is finding the information that people need to live their lives. The second is to make it meaningful, relevant and engaging” (Kovach & Rosenstiel, 2007, s.189)

Ein arbeider med fakta, og må forholde seg til faktiske hendingar, levande personar og autentiske miljø. Ein har som dokumentarist og journalist eit etisk ansvar for å forvalte denne røyndomen på ein sannferdig måte, særleg når ein også i arbeidet leflar med dramaturgiske uttrykksmåtar, spenningskurver og sper på med kraftfulle verkemiddel. Då er det ekstra viktig å ta vare på sanninga.

Det å arbeide med faktamateriale krev difor systematisk planleggingsarbeid og like systematisk research.

Planleggingsarbeid

Eit viktig spørsmål eg stilte meg då eg starta arbeidet med dokumentaren, var korleis ein kan planlegge ein dokumentar? Korleis kan ein i det heile planlegge ein røyndom som enno ikkje har skjedd? For noko veit vi skal skje, noko trur vi skal skje, og noko håper vi skal skje. Men vi veit det ikkje sikkert. Eg fann raskt at dette, i seg sjølv, krev svært mykje planlegging. Ein må med andre ord planlegge for at «alt kan skje» i løpet av produksjonen. Det krev at ein må vere fleksibel, og tenke svært dynamisk i planarbeidet, der ein stiller med eit arsenal av kreative løysingar og vendingar om alt blir «snudd på hovudet» i løpet av produksjonen. Heilt i starten av planleggingsfasen tok eg utgangspunkt i sentrale punkt ein bør spør seg sjølv når ideen er på plass:

1. Kva er temaet for dokumentaren?
2. Fins det eit allmennmenneskeleg tema som del av hovudtemaet?
3. Kven er/kan vere hovudperson/hovudpersonar i dokumentaren?
4. Har hovudpersonen ei fortidshistorie å fortelje?
5. Skal hovudpersonen gjere noko i notid som har med temaet i dokumentaren å gjere?
6. Har hovudpersonen noko han vil oppnå i notid? Eit mål?
7. Kva eller kven hindrar hovudpersonen i å nå sitt mål?
8. Har hovudpersonen ei indre konflikt som vi kan følgje i dokumentaren?
9. Er det lydar knytt til temaet, scenene eller hovudpersonen som kan nyttast som sjølvstendige forteljande element i dokumentaren?
10. Fins det musikk som kan hjelpe med å byggje opp kjenslene til lyttaren?
11. Korleis skal forteljaren/programleiaren vere?

(Berit Hedemann, 2010, s.63) (fritt presentert med eigne ord)).

Desse punkta i seg sjølv set nokre rammer for produksjonen, samstundes som det opnar opp for nye, og eg fann dei difor svært nyttige også i arbeidet med denne dokumentaren.

I planleggingsfasen synes eg det var naudsynt å klargjere kor mykje tid dette arbeidet kom til å ta, kva ressursar det kunne kome til å krevje (utstyr, økonomi, transport, osv), og ikkje minst kva kom det til å krevje av meg som dokumentarist?

David Yewdall, ein kjend amerikansk lyddesignar for film og TV seier det slik: “The success or disappointment of your final soundtrack is decided by you, before the cameras even roll, even before you commence preproduction” (2012, s.27)

På mange måtar meiner han sjølv sagt at erfaring i faget betyr svært mykje for resultatet. Men samstundes peikar han nettopp på desse spørsmåla ein bør stille seg sjølv før produksjonsplan, research og manusutvikling. Ein må vite noko om kva utfordringar ein møter, og kan møte, både

innandørs og utandørs. Til dømes må ein vite noko om korleis mobiltelefonar og anna radioutstyr påverkar trådlaust opptaksutstyr, ein må vite kva mikrofonkarakteristikkar ein arbeider med, og kva som er naudsynt utstyr for det klima og miljø ein skal gjere opptak i. Planlegging er halve jobben, og kanskje vel så det.

Ein liten, men viktig bidragsyta til planleggingsarbeidet er å lage seg eit bilde av korleis ein tenker seg at lydbilde skal vere i dokumentaren. Eg hadde til dømes desse bilda som ei slags «montasje» i hovudet mitt før arbeidet med produksjonsplan og manus tok til: Reint visuelt såg eg føre meg høge fjell og djupe dalar, der vinden blæs jamt og litt hardt nedover fjellsidene, og gir ein gjenklang mellom toppane slik at ein kan kjenne frysningar nedover ryggraden. Eg såg også føre meg ein heil skare med folk som trakka seg oppover bratte bakkar og pusta tungt. Eit anna biletet var av eit stille rom på sjukehuset, og berre lyden av kald luft frå eit klimaanlegg og små pipelydar frå maskiner var høyrlege, der ein mann ligg halvreist opp i senga, og fortel si historie. Slike biletet med referansar til lyd er eit godt hjelphemiddel når ein skal arbeide vidare med produksjonen. Det blir som eit mentalt «moodboard» som du heile vegen kan trekke fram for å til dømes fargeleggje manuset, eller til og med hjelpe til i klippen når du sit fast i bildeskapinga (sjå t.d. kap.2.1).

Research

Research (kjeldekritikk) kan kort forklara å vere ei innsamling av informasjon/data frå ulike kjelder for å verifisere/falsifisere eit innhald/bodskap/tolking. I journalistikken brukar ein mest ordet *research* i samband med undersøkande journalistikk der det handlar om å grave etter «sanninga» ved å setje ulike data opp i mot kvarandre for å større grad kunne verifisere funna.(sjå t.d. Bastiansen, 2011, s.23-24, og Warmedal & Møller, 2012).

Min «*research*»(for dokumentaren «Eit godt kliv») inneholdt for det meste intervju av hovudkarakter, som i seg sjølv står for mykje av meiningsinnhaldet i dokumentaren. Som ei verifikasiing av det hovudkarakteren fortel om kan eg nemne at eg ved fleire høve har brukt ulike nettsider, og kontakta ekspertkjelder for å gå i djupna på/verifikasiere kva som skjer ved t.d. hjernekirurgi, strålebehandling, MR-undersøking, og så bortetter.

Karakterar

Hovudkarakteren min, Rolf Strømsheim jr. er det berande elementet i dokumentaren. Han får nesten uavbrote fortelje si historie, og det er han vi møter i anmarsjscener og på andre «locations». Eg ville i utgangspunktet også legge dokumentaren tett knytt til ein hovudkarakter utan andre alt for synlege karakterar, for nettopp å tydeleggjere fokuset rundt hans historie, hans kjensler, hans liv og lagnad. Eg har nokre få bi-karakterar. Dette er dottera Hilde, som han refererer til i fleire samtalar, ein god

ven han omtalar, Erik Markham, i tillegg til ei god venninne av Rolf, Marianne Farstad. I tillegg er der fleire ikkje-namngjeve personar som følgjer han på fjellturen, og som vi høyrer i bakgrunnen, særleg i anmarsj-scenene.

Produksjonsplan

Produksjonsplanen skal vere eit verkty for god arbeidsflyt og framdrift. Den skal innehalde opptaksplan, ressursar, kontaktpersonar, reiseplanar, budsjett osv. og skal brukast som eit dynamisk verkty gjennom heile produksjonen. Eg starta nok denne produksjonen utan ein heilt klarlagt produksjonsplan. Første kontakta med hovudkarakter Rolf, og dei første intervjuia skjedde nemleg på vårhalvåret første året av masterløpet, i ei periode då eg samtidig arbeidde med ein annan dokumentarproduksjon. I ettertid vil eg seie at dette var ein fordel fordi det gav meg ekstra tid til både research og materialeinnsamling, men samtidig må eg seie at eg kasta meg ut i dette litt for planlaust i starten. Men etter kvart stabla eg ein produksjonsplan¹ på beina og fekk også sendt inn søknad om stønad til Fritt Ord².

Planar er alltid gjenstand for endringar, så også med min produksjonsplan. I utgangspunktet hadde eg planlagt å gjere 4 intervju-opptak med Rolf, i tillegg til sjølve fjellturen. Tre intervju før turen, for å følgje opptrening og tankar før sjølve turen, og målet, skulle gjennomførast, og eitt etterpå for å kjenne litt på antiklimaks og "kva skjer no" - kjensla, etter at han har nådd, eller ikkje greidd målet sitt. Men slik vart det ikkje. Og det er kanskje det som er hovudutfordringa ved å jobbe med dokumentarar. Det er ikkje alt som kan planleggast når ein jobbar med ekte folk, autentiske miljø og reelle situasjoner. Det viste seg at tre intervju før turen vart vanskeleg å få av reint praktiske årsaker, og at eg difor måtte skjere ned til to intervju med Rolf før turen til Patchellhytta og Slogen. På Patchellhytta og på Slogen gjekk det meste som planlagt, bortsett frå at veret gjorde klatreforholda med opptaksutstyr og mikrofon svært utfordrande. Fjellet var vått og sleipt, og regn og vind var med på å skape mykje hovudbry for dokumentarskaparen.

Men det som utgjorde største endringa av både produksjonsplan og manus var det som skjedde i månadane etter turen til Slogen. Rolf fekk nemleg tilbakefall, og måtte på ny operere bort ein hjernesvulst. Antiklimakset var totalt. Eg stod brått ved eit vegskilje eg ikkje hadde sett kome, som utfordra meg både personleg og profesjonelt.

---

¹ Sjå produksjonsplan i vedlegg 1

² Sjå søknad til Fritt Ord i vedlegg 2

Manus.

Eit manus kan vere så mangt. Alt frå ei kort oppramsing av enkelthendingar som skjer kronologisk til kompleks historieforteljing som gjennom spenningskurver og andre dramaturgiske verkemiddel dreg oss med inn i eit univers vi kanskje aldri før har vore . Uansett handlar det om dei same prinsippa, kunsten å formidle ei historie, forteljarkunsten. I daglegtalen snakkar vi helst om manus knytt til fiksionsfilm eller teater, og meiner då den teksta som inneheld replikkar og instruksjonar til dei involverte i produksjonen.

Eit dokumentarmanus har ei sentral utfordring fiksionsmanuset ikkje ber med seg, nemleg *verkelegheita*. Difor kan ikkje dokumentarmanuset vere like utfyllande, eller så instruerande som fiksionsmanuset. I staden må dokumentarmanuset basere seg mykje på tenkte/førestelte hendingar, handlingar og ordskifte i forhold til den tematikken og dei karakterane som opptrer i forteljinga. Dokumentarmanuset må heile tida vere gjenstand for ein dynamisk prosess, der endringsviljen må vere stor, for ein kan ikkje planlegge alt som skjer i verkelegheita. Ja, ein kan tenkje seg ein del saker som kan og vil skje, men ein veit ikkje heilt sikkert kva som hender før det faktisk hender.

Manuset til "Eit godt kliv" (2014)³ baserer seg difor på svært mange førestelte hendingar og scenario knytt til hovudtemaet. Eg skal prøve å gje eit døme på dette. I utgangspunktet visste eg svært lite om hovudkarakteren, bortsett frå at eg visste han var operert for ein hjernesvulst og at han hadde sett seg eit mål om å nå ein fjelltopp på Sunnmøre som heiter Slogen. Denne turen hadde han skapt ein facebook - "event" rundt der folk som vil vere med han til topps kunne melde seg på.

Utgangspunktet for denne turen var svulstoperasjonen, og det visste eg fordi han hadde skrive det i facebook – "eventen".

Desse få, men heilt sentrale knaggane for tematikken er då utgangspunktet for det dynamiske dokumentarmanuset. Sjølv om eg veit lite, så kan eg førestelle meg fleire ulike scenario med bakgrunn i den informasjonen eg har fått. Og det er nettopp desse scenarioa som blir grunnelementa i dokumentarmanuset. Eg veit til dømes at det er snakk om ein fjelltur. Og denne kan eg tenkje meg blir på fleire ulike måtar: a) krevande og uuthaldeleg blodslit frå start til slutt b) harmonisk tur i nasjonalromantiske omgjevnader med gode vener c) ein treningstur i kupert terreng eller d) ein lang og slitsam tur i ulendt terreng og därleg ver. Og slik kan eg fortsetje nesten i det uendelege, men det er det ikkje meining i. Poenget er at desse førestillingane er knaggar vi kan bruke som utgangspunkt for manusskrivinga, allereie tidleg i prosessen, sjølv om vi veit svært lite. Etterkvart vil vi gjere enno meir research og gjennom denne få meir kjøt på beinet i høve førestillingane, og såleis også eit strammare manus.

---

³ Sjå manus i vedlegg 3.

I manusarbeidet må ein heile tida gjere val, både knytt til dramaturgisk oppbygging, forteljarsynsvinkel, verkemiddel og lyttarperspektiv. Ein må vere i stand til å endre innhald etterkvart som informasjon kjem til. Å arbeide med dokumentarar er å vere i ein dynamisk tilstand. Verkelegheita er alltid skiftande.

1.4. Produksjon – opptak og redigering

Metode

Hovudmetoden min, journalistisk sett, har vore intervjuet og samtalen (jf. Sjue 2011, s. 182). Ein intervjustituasjon er ein planlagt kommunikasjonsituasjon, med klar rollefordeling og rolleforventing. Dette må dokumentarskaparen alltid vere seg bevisst.

I handlinga er intervjuet plassert i ein kontekst der hovudkarakteren heile tida opptrer, og framført meir eller mindre som eit monologintervju (Hedemann, 2006, s.64), medan eg, som intervjuar, i dei fleste sekvensar, med vilje er klipt bort, for å gje lyttaren ei oppleveling av at hovudkarakter snakkar til dei, og helst ikkje ser føre seg ein standard intervjustituasjon, i dette tilfellet to menn, ein journalist og eit intervjuobjekt, med ein mikrofon i mellom seg.

Intervju

I arbeidet med radiodokumentaren blir intervjuet brukt både som ein opptakssituasjon og til vidare research. Eg hadde til saman 7 intervju med hovudkarakteren, og tre intervju med to forskjellige bi-karakterar i løpet av produksjonen. Intervju med bi-karakterane er ikkje brukt i dokumentaren, då eg kjende at dei ikkje passa inn i den dramaturgiske oppbygginga. Intervjuha har gått føre seg på ulike stader, både heime i stova til hovudkarakteren, i den sunnmørske fjellheimen og andre stader hovudkarakter og bi-karakterar har vore i intervjustituasjonen. Eg har valt å ikkje sjølv velje location, men heller fange dei stadene det er naturleg å vere for intervjuobjekta på det tidspunktet intervjuet tek stad. Det skaper ofte ein god ramme for intervjuet om intervjuobjekta er trygge med omgjevnadane.

Intervjuha er sjølvsagt planlagde med tanke på innhald, og det er særleg fire element eg som radiodokumentarskapar er på ”jakt” etter knytt til innhaldet, og det er intervjuobjektet sine ”meiningar, kjensler, reaksjonar og opplevelingar”(Husø, Nilsen & Strømsodd, 2012, s. 228). På førehand hadde eg utarbeidd spørsmål og moglege oppfølgingsspørsmål, men prøvde å flette desse inn som ein del av ein pågående samtale, meir enn som ein spørsmål – svar - setting.

Det å få intervjustituasjonen til å framstå meir som ein samtale enn eit *intervju* har og vore særleg viktig for å få intervjuobjekta til å ha eit så naturleg og avslappa forhold til situasjonen, og mikrofonen, som overhovudet mogleg. Dette for å unngå den forventinga som ligg i nyheitsjournalistikken om korte og konsise svar frå intervjuobjekta.

Eit viktig moment i intervjustituasjonen er å bruke tid på intervjuobjekta. På mange måtar har eg valt å la alle intervjustituasjonane i denne dokumentaren vere på intervjuobjektet sine premiss. Dei har alle fått så god tid til å tenke som dei har ynskt, fått ta pausar ved behov, og fått kome med detaljar knytt til t.d. tidlegare omsnakka hendingar når som helst i samtalens.

Eit anna poeng for å kunne få i gang den "gode samtalen" i intervjustituasjonen er å starte rolig med "ufarlege" spørsmål knytt til familie, oppvekst, yrke og generell livssituasjon, slike spørsmål som ofte opptrer i sosiale situasjonar. Gjerne hjelp det på situasjonen om også du som intervjuar deler av deg sjølv med slike ufarlege opplysningar. Dette skapar tillit i intervjustituasjonen, og du kan i større grad byrje å arbeide mot dei eigentlege måla for samtalen, dei kjenslenære og bildetette forteljingane. Men du skal også vere klar over at dei opplysningane du sjølv deler (og som du sannsynlegvis aldri slepp ut på eteren), skapar ei etisk problemstilling. Desse vil nemleg ligge som ein del av samtalekonteksten, noko som er viktig å vere bevisst på i klippen.

Opptak "On Location"

Opptak på "location" er ein krevjande operasjon. Mykje skal stemme på same tid for å få rett, og ikkje minst god lyd. I dokumentarsamanheng så veit ein ikkje alltid kva miljø ein kjem inn i, kva type akustikk som er i rommet du skal gjere opptak i, kva vær som møter ein utandørs, kva stemmekarakteristikk karakterane du møter har, osv. Noko som fordrar ein til å måtte tenke og handle raskt, og dels kreativt. Ulike situasjonar, miljø og personar krev ulike mikrofonar, opptaksteknikkar og innstillingar, noko som betyr at du som dokumentarist må ha eit årvakent blikk, eller rettare sagt, øyre for kva som trengst gjerast i kvart høve. I arbeidet med "Eit godt kliv" var eg innom mange ulike miljø, frå fjellhytte til sjukehus via fjelltopp til stove, for å seie det litt humoristisk. Alle desse miljøa kjem med sine heilt eigne lydlege utfordringar, og det var difor viktig å ha fokus på teknikk i tillegg til fokus på intervjustituasjonen. I opptakssamanheng brukar eg alltid minimum 2 mikrofonar, helst tre om situasjonen gjer det mogleg. Dette er i hovudsak ein trådlaus mygg på intervjuobjekt og ein kondensatormikrofon av typen halvkanon for opptak av miljølyd og eventuelt intervjuar. Viiss intervjuarstemma er sentral i dokumentaren brukar eg sjølvsagt ein trådlaus mygg på meg sjølv også.

Logging

Intervjuopptak og andre opptak importerte eg inn i lydredigeringsprogrammet Steinberg Nuendo 5, og transkriberte desse knytt til tidskode⁴, i tillegg har eg nytiggjort meg av eit sidefelt i transkripsjonen til å skrive kommentarar eg kjem på undervegs i arbeidet, t.d. om noko vart sagt ironisk, eller gråtkvalt, osb. Logginga transkriberte eg i eit rekneark slik at celler og kollonner skapte struktur ved utskrift. Etter logginga gjekk eg inn i utskriftene og markerte med tusj dei viktige sitata og scenene som høvde best i forhold til manus.

Klipping (redigering)

Klippeprosessen i ein radiodokumentar kan på mange måtar samanliknast med klippinga i film. Det er dei same komposisjonsprinsippa som gjeld, bortsett frå *ein* viktig skilnad. Det visuelle. Bileta i ein radiodokumentar må nemleg skapast i ein symbiose mellom dei lydlege elementa eg plasserer og lyttaren sin erfaringsbakgrunn og tolking (sjå t.d. kap.2.1). Difor treng ein å vere svært fokusert på kva bilete ein faktisk skaper.

I lyddesign er det fem element som kan hjelpe oss med desse bileta; reallyd, forteljar (voice-over), musikk, miljølyd og effektlydar, og eg vil prøve å vise korleis eg har nytta meg av desse i eigen produksjon.

Reallyd

Reallyd er kjeldelyd, altså lyd frå situasjonar, personar og miljø som faktisk har skjedd, og som vart innspelt når det skjedde.

Reallyden min er intervju og opptak av miljølydar. Desse har eg logga med tidskode, slik at kronologien stemmer overeins med oppbygginga av dokumentaren. Eg hadde samla sett ca. 17 timer reallyd fordelt på sju intervju, inkludert eit heilt døgn på Patchellhytta og Slogen . Intervjua inkluderer også opptak av miljølyd. Eg sikrar meg alltid nokre minutt med opptak av "luft» (ambiance) utan stemmer frå dei miljøa eg er i. Dette forenklar ein del i postproduksjonen. Då kan eg t.d. redigere inn denne "lufta" under forteljarstemma, slik at vi ikkje mistar fokus og kjensla frå det miljøet vi er i, sjølv når forteljaren "blandar" seg inn i handlinga.

---

⁴ Sjå logg i vedlegg 4

Voice-over/forteljaren

Forteljarstemma, eller Voice-over som det heiter i filmspråket, er innspelt etter manus, med regi. Hovudfunksjonen er å drive handlinga framover, og hjelpe til med tidssprang og temaskifte. I radiomediet blir det ofte omtalt som ei "blokk" når forteljaren opptrer i handlinga.

Eg må seie at det å spele inn forteljarstemma har for meg vore den aller største utfordringa i postproduksjonen av dokumentaren. Å ha regi på si eiga forteljarstemme er ikkje ein dans på roser. I utgangspunktet er eg rimeleg van med å ha regi for andre, både knytt til filmdubbing, høyrespel og teater, og at spennet frå det skriftlege manuset til det talte språket er stort, er heller ikkje noko nytt for meg, tvert i mot er eg veldig var på dette når eg har regi for andre. Men å køyre regi på seg sjølv er ein heilt annan prosess. Ein er ofte meir kritisk til eigen talemåte, eigen bruk av tonefall og stemmeleie, og difor har eg brukt lang tid, og mange opptak på dei få forteljarblokkene du hører i dokumentaren. Eg er framleis ikkje 100% nøgd, men det blir ein vel eigentleg aldri, eller?

Forteljarstemma er innspelt i lydstudio og er difor pålagt digital klang (*reverb*) og dynamikk ved hjelp av ein digital kompressor. Dette for å lage eit miljø distinktivt distansert frå den pågåande handlinga. Det er meiningsa at forteljarstemma skal ligge litt utanfor dei skildra miljøa, sjølv om dei opptrer på same tid.

Musikk

Musikk sin hovudfunksjon knytt til både dokumentarar og fiksjon er å forsterke og tydeleggjere stemning. Eg har i utgangspunktet brukt eigenkomponert musikk i denne produksjonen helst for å drive handlinga og spenninga framover, i tillegg til å nyttiggjere meg av det pauserommet, rom for refleksjon musikken gir mellom hendingsforløp i dokumentaren. Eg har forsøkt å ikkje legge for mykje stemningspreg i forhold til musikkbruken, men overlate dette meir til miljølyd, referanselyd og elles det som blir fortalt av karakterar og forteljar. Likevel oppstår det ei stemning og ei viss fargelegging av innhaldet ved bruk av musikalske uttrykksformer fordi den rører ved emosjonar i lyttaren. Emosjonar som anten støtter opp under eller kontrasterer meiningsinnhaldet. Difor kan vi seie at musikk i dramatiske medieproduksjonar alltid vil vere ein viss "stemningsregulator" (Eide & Nyre, 2004, s. 142).

I dokumentaren har også musikken ein funksjon knytt til tidshopp og tidsforkorting. Sidan dokumentaren har ein non-lineær struktur brukar eg effektivt musikken som ein måte å skifte i tid og stad i den dramaturgiske oppbygginga.

Miljølyd/ambiance

Miljølyd, eller på enda betre ”norsk”; *ambiance*, er noko av det viktigaste, bildeskapande våpenet du har i lyddesign. Denne skapar atmosfære, *luft*, og gir deg informasjon om du er innandørs eller utandørs, kva vêrtilhôve som er rundt deg, om du er innestengt eller utestengt, osv. I denne dokumentaren har eg prøvd å fylle alle rom med naturleg *ambiance*, slik at lyttaren heile tida skal kunne danne seg eit bilde av kvar han/ho er til ei kvar tid. *Ambiance* er også med på å skape ei stemning, slik alle rom vi oppheld oss i skapar ei form for stemning. T.d. kan vi alle føle på og kjenne igjen den gode stemninga som er i eit lokale med stor applaus. *Ambience* er ein ambivalent lydeffekt. Den skal helst ikkje vere synleg i lydbilde, men den må vere der. Det blir nemleg veldig synleg i scener der den manglar. Når lyddesignarar ved ein glipp, eller därleg handverk får slike lufttome rom, vil det bli eit rykk i dramaturgien, nett som når me på flyturen kjem inn i ei luftlomme. Det skapar eit vakuum i forteljinga og faren for å miste lyttaren er svært stor.

FX

FX er detaljlydar som er lagt til i postproduksjon (eventuelt produsert i postproduksjon som t.d. *foley*). Dette kan vere detaljlydar som t.d. steg, slag, bilmotor, osv. I dokumentararbeid skal ein vere varsam med effektlydar og effektpålegg, då ein i all hovudsak skal arbeide fram mot ein så autentisk røyndom som mogleg. MEN, det betyr ikkje at ein ikkje *kan* bruke effektlydar. Ofte er effektlydar viktige for å skape dei bileta som er nødvendig for å lede lyttarane inn i rett rom, situasjon eller stemning. Det handlar om varsam bruk, ein skal ikkje lure lyttarane, ei heller vri på sannheita, men heller hjelpe lyttaren til å meir grunnleggande forstå den røyndomen dokumentarskaparen prøver å formidle.

I tillegg til desse fem hovedelementa i lyddesign finnes det to underelement som er viktige, men ofte lite omtala lydlege verkemiddel, *sorl* og *stillheit*. Eg vil plassere begge som underkategori til miljølyden, men stillheit er, som vi skal sjå, i tillegg ein detaljlyd.

Sorl

Sorl er eit samleomgrep for den lyden av større folkemasser, som kan oppfattast som mange stemmer som pratar i munnen på kvarandre. *Sorl* kan vi finne i mange miljø; på skuleplassen, på butikken, i kinosalen, på kafeen osb. og denne summinga av stemmer er eit svært viktig supplement i lyddesign for å skape sanselege rom. T.d. vil ei effekt vere å skape inntrykk av dei sosiale fellesskapene vi beveger oss i med *sorl*. Vi forstår t.d. raskt at vi er på ein folksam restaurant når vi hører mange som pratar og ler i bakgrunnen, i tillegg til detaljlydar av bestikk som slår mot kvarandre, og glas som t.d. blir skåla med.

Stillheit

Det verkar kanskje underleg å seie at *stillheit*, altså det totale fråværet av lyd, lyd heilt utan luft, fungerer godt som ei *lydeffekt*. Men det gjer det. *Stillheit* er kontrastens verkemiddel. I tillegg til å skape eit luftlaust rom, eit tomrom, får *stillheit* som lyddetalj ein refleksiv karakter. I lyddesign kan dette strategisk nyttast for t.d. å gje lyttaren eit høve til reflektere rundt det som nettopp vart sagt. Stillheit er med andre ord eit ganske sterkt verkemiddel om det blir nytta på rett måte. Men det kan også skape hol, og rytmebrot i dramaturgien om den vert nytta feil, og såleis øydelegge for meiningsinnhald og formidlinga, t.d. ved at lufttome rom som oppstår grunna tekniske feil i klippen, skapar hakk som dreg lyttaren ut frå det skapte universet han var innanfor.

Stillheit i sanselege rom er noko anna, men er likevel effektfullt. Her brukar vi lufta (ambiance) i rommet åleine for å skape ei pause etter det nokon seier, for å gje rom til den refleksjonen vi ynskjer lyttaren skal ha kring det sagde. Dette finn du fleire stader i dokumentaren. Nokre slike *luftpausar* kjem naturleg i intervjuet i intervjuet, medan andre må ein produsere i klippen.

1.5. Mål, intensjon og resultat

Med "Eit godt kliv" (2014) ønska eg å lage eit bidrag til den universelle historia om enkeltmenneske sin kamp mot det vonde. Eg ønska å portrettere korleis eit menneske, som møter sjukdom, motgang og sorger evnar å takle dette, og vise den viljen dette menneske har for å kjempe seg igjennom desse hindra og tilbake til livet. Eg ønska at hovudkarakteren i størst mogleg grad skulle få fortelje historia si direkte og utan innblanding til lyttaren, og eg ønska å bruke fjellturen opp til Slogen som dramaturgisk ramme.

Målet er å kunne fortelje ei historie frå verkelegheita som er større enn seg sjølv, ei historie med pedagogisk verdi, der lyttaren i refleksjonens namn lærer noko om seg sjølv, gir perspektiv og innsikt i grunnleggande tankar om liv og død.

Hovudkarakteren, Rolf Strømsheim jr. er ein god forteljar. Han formidlar historia si gjennom eit bildeskapande språk, og han har eit nærvær i mikrofonen som gir eit ærleg og truverdig inntrykk. Dette har vore eit viktig utgangspunkt for å halde eit så direkte og nært monologbasert fokus mot hovudkarakteren i dokumentaren. Han får verkeleg fortelje *si* historie med sitt *språk*. Lyttaren blir gripen av dette ærlege og direkte språket, eit språk som tydeleggjer for lyttaren at han er ein av oss, ein vanleg fyr som vi kan identifisere oss med. Og denne identifikasjonen skapar sympati; lyttaren ynskjer at hovudkarakteren skal nå målet sitt.

Å bruke fjellturen som dramaturgisk ramme var hovudhensikta heilt frå starten av prosjektet. Ein klatretur mot toppen er i seg sjølv ein universell metafor til det å kjempe for noko, eit bilete på den viljen vi har for å nå eit mål, og vart difor ei naturleg ramme for prosjektet.

"Eit godt kliv"(2014) innfrir til ei viss grad det den intenderer, særleg når det kjem til dramaturgisk ramme og fokus på hovudkarakter, men det er vanskelegare å hevde at den pedagogiske ambisjonen er innfridd. Dette er nemleg eit spørsmål som i stor grad handlar om den kontrakten som blir skapt mellom lyttaren og dokumentaren sine forteljande og bildeskapande element. Det er denne *symbiosen* som til sjuande og sist er avgjerande for den pedagogiske *nytten* i forteljinga.

Men ved eit nærmere innsyn i dei forteljande og bildeskapande elementa som er nytta i denne og andre radiodokumentarar kan langt på veg vere eit steg nærmere å forstå den pedagogiske nytteverdien av radiodokumentarar. Det er jo elementa i samanheng, *montasjen*, som er radiodokumentaren si form, og i neste kapittel får vi eit nærmere kjennskap til desse elementa som opptrer, og skapar samanheng og mening, i ein radiodokumentar.

2. «BERRE EIN LYD» - TEORI OG ANALYSE

“Life can only be understood backwards; but it must be lived forwards.”

Søren Kierkegaard

I gjennom masterstudiet har eg verkeleg fått erfare kva verdi refleksjon har, og har dei siste åra vore i gjennom det eg vil kalle ein abduktiv prosess, der eg i stor grad har brukte mine eigne fortolkingar, hypotesar, meininger og erfaringar og sett dei inn i eit meir teoretisk og akademisk lys. Også slik med denne oppgåva. Eg vil difor seie, som eg var inne på i innleiinga, at eg beveger meg inne i det samfunnsvitskapen kallar eit aksjonsforskingsparadigme. Det er ikkje ein klar og eintydig metode som kan kallast aksjonsforsking, men det er ei type forsking som kan sjåast på som ei strategisk tilnærming til eit forskingsforløp (Erstad, 2004, s. 56-57). Med det meiner ein at aksjonsforsking handlar om bevisst styring av prosessar, som til dømes ei bevisst refleksiv tilnærming til sitt eige fagfelt, og at forskinga skjer under arbeidet med å forbetra ein eksisterande praksis innanfor feltet. Aksjonsforsking impliserer altså ei vitskapsforståing som opnar for at ein kan nyttiggjere seg av kunnskapar og erfaringar som er skapte gjennom strategisk og målretta involvering.

Ei slik strategisk og målretta refleksiv tilnærming til eit fagfelt eg sjølv har arbeidd innanfor i mange år, og som eg også aktivt fekk bryne meg på i masterstudiet, er det eg vil forsøke å teoretisere over i denne delen av masteroppgåva som eg har valt å kalle «Berre ein lyd – teori og analyse». Som eg tidlegare har vore inne på er utgangspunktet for denne delen av oppgåva å utforske dei føresetnadane som ligg til grunn for bildeskapande lydformidling i skjeringspunktet mellom fiksjon og fakta, mellom lyttar og meiningsdanning, og korleis røyndomen kan skildrast gjennom lyd.

Hovudsakleg vil eg i dette kapitlet prøve å vise kva rolle lyd har som bildeskapande og røyndomsnært medium, og eksemplifisere dette ved å bruke min eigen dokumentar, "Eit godt kliv"(2014), Lasse Nederhoed sin prisløna radiodokumentar «Fornuft og følelser» (NRK P2, 2011) og Stefan Jarl sin *film utan bilde*, «State of Mind» frå 2013. Desse radiodokumentarane er valt ut fordi dei viser det store spennet som ligg innanfor sjangeren.

I min eigen dokumentar,"Eit godt kliv"(2014), møter vi Rolf Strømsheim jr. ein familiefar i femtiåra som nyoperert frå ein svulstoperasjon set seg som mål å klatre fjelltoppen "Slogen", berre 10 månader etter operasjon.

Eit godt kliv er nærmest å setje inn i ein portrettdokumentarisk stil, då den hovudsakleg handlar om ein mann og hans mål, tankar og kjensler.

I "Fornuft og følelser"(2011) følgjer vi Bjarne Berntsen, ein kriminell gjengangar og matematikklærar med ADHD, og hans funksjonshemma far, Dag Berntsen, gjennom Bjarte si ellevte rettsak i Drammen tingrett, der han står tiltalt for 34 brot på vegtrafikklova.

"Fornuft og følelser" av Lasse Nederhoed vann i 2012 den europeiske radiodokumentarprisen «Prix Italia Best European Radio Documentary of 2012». I avgjerala til juryen står det følgjande: "What struck the jurors was the intimate picture of anger, frustration and heartbreak. The pacing was excellent and the impact unsettling and provocative"⁵.

Dokumentaren kan stilmessig setjast inn i ein samfunnskommenterande og sosialrealistisk dokumentartradisjon, der konflikten ligg i forholdet mellom rettsystemet, altså staten, og menneske. Det er difor interessant å merke seg tittelen som direkte viser til Jane Austens store litterære verk "Sense and sensibility", altså "Fornuft og følelse" på norsk, frå 1811. Det ligg ein klar fare i dei enorme assosiasjonane og konnotasjonane ein slik kjend tittel gir oss, og i eit slikt biletet lovar dokumentaren kanskje meir enn den evnar å gje. Likevel kan det i denne samanhengen vere nokså treffande å tenkje på rettsystemet som *fornuft*en som motstykke til dei *kjenslene* som ligg i menneskenaturen, men då må vi isolere *orda* i stor grad frå assosiasjonsrikdomen som er knytt til Austens litterære mesterverk frå 1811.

"State of Mind"(2013) er karakterisert av Stefan Jarl som ein film utan bilde, der han gjennom eige *temperament*, noko som også tittelen indikerer, søker, med bruk av både *filmatiske* og *poetiske* forteljarteknikkar, å framstille ein *sjølvbiografisk* tilstandsrapport, noko som såleis gir tittelen ei dobbeltyding. "State of Mind" er ein "montage i monologens form av minnen, fakta, refleksjoner, citat, rubriker, musik och satir"⁶, framført av skodespelaren Johan Rabeus.

Stilen er både refleksiv og subjektiv, og ligg reint dokumentarisk nær inntil ein poetisk, nesten performativ tradisjon.

Medan både eg og Lasse Nederhoed er røynde radiofolk, er Stefan Jarl ein kjend svensk dokumentarfilmsskapar, eit ikon i den skandinaviske dokumentarfilmtradisjonen, og "State of Mind" er hans første dokumentar som baserer seg på lyd åleine. Difor fann eg det interessant å intervju Stefan Jarl om hans tankar rundt denne forma for dokumentar. Interessante innfallsvinklar frå desse intervjuia, og eit djupare dykk inn i hans "State of Mind" får vi til slutt i denne bolken.

⁵ http://www.prixitalia.ra.it/2013/Pdf/Prix_Italia_Shortlists_2012.pdf

⁶ Tempo dokumentärfestival, 2014 (www.tempofestival.se/program/state-of-mind/)

2.1. Bildeskapande lyd i radiodokumentaren

« Dei beste bileta får vi i radioen» er eit uttrykk som ein ofte høyrer, og det ligg nok noko sanning i denne klisjeen, sjølv om vi i dag brukar radiomediet oftast som sekundæraktivitet, mest som ein bakgrunnsdur når vi er på jobb, eller når vi er heime og ryddar hus.

«Radioen kommuniserer berre gjennom ein av våre fem sansar, og utanfor grensene for denne kommunikasjonen er det eit slags ingenmannsland der den ustoppelig må sloss for lyttaren si merksemd mot dei andre sanseinntrykka som utgjer situasjonen han finn seg i no – om han kører bilen, vaskar bestikket og så vidare (Andrew Crisell, 1994, s. 14).»

Lydarbeidaren i radio må difor anstrengje seg ekstra for å halde på lyttaren, for å skape interesse rundt innhaldet, og gjere dette tydeleg og meiningsdannande for tilhøyraren. Og det er her vi skal sjå at bildeskapande lydarbeid verkeleg kjem til sin rett.

Berit Hedemann forklarer at ”radio bygger på den genuint menneskelige evnen til å kunne se noe for seg, noe som ikke finnes i her-og-nå-situasjonen” (2010, s.16)

Ein kan seie det slik at det vi høyrer med ein sans gjennom radiomediet set i gang ei rekke av andre sansar som hugsar og erfarer tidlegare sanseinntrykk, og særleg er det visuelle sanseinntrykket det som sit best i hjernebrasken. Vi koplar med andre ord lyd til hendingar, situasjonar og miljø, med andre ord til indre, komplekse og *levande* biletar av desse «lydane». Radiomediet spelar på ”lytterens både bevisste og underbevisste minner og erfaringer” (ibid, s.17), og kan på den måten kontrollere sanseinntrykka og lyttaren si bildeskaping, noko som er ei «nødvendig forutsetning for å lage en god radiodokumentar. Derfor er det viktig å kjenne til og kunne analysere kva som skal til for å gjøre de indre bildene fargesterke, perspektivrike, følelsemettede, innsiktsgivende og meningsbærende» (ibid.).

Vi kan seie at lyttaren på mange måtar er ein medskapar av meiningsberande innhald i radioen nettopp på grunn av dei indre bilda som blir skapte hjå lyttaren. Men det er heile tida ei *kontrollert* medskaping, ei medskaping på radiomediet, journalisten eller programskaparen sine premiss, sin grunnleggande retoriske ståstad. «Retoriske omgangsformer i radio er grunnleggjande orienterte mot lyttaropplevinga, det vil seie den forståinga og innlevinga som journalisten eller intervjuobjekta ønsker at lyttaren skal ha» (Eide & Nyre 2004, s.47).

Mral og Olinder peiker på at ein kan sjå «retorik som kommunikativa vägar att skapa förståelse, kreera en attityd, stärka en uppfattning och ändra en åsikt. Alt detta kan göras med ord men också

med bilder» (2011, s.15), og det handlar stort sett om å overtyde andre menneske, «att få den andra att bli positivt eller negativt inställd till något» (ibid.).

Allereie i antikken viste Aristoteles til tre grunnleggande verkemiddel for å overtyde, *ethos*, der ein spelar på truverd og karakter, *logos*, der ein spelar på fornuft og argument, og *pathos* som spelar på kjensler hjå mottakaren. Desse verkemidla er like tilstade i dag som i antikken for meir enn 2000 år sidan, og vi skal sjå litt nærmare på korleis desse blir brukt i radiodokumentaren, seinare i kapitlet.

Retorikken handlar med andre ord om ei viss grad av strategisk bruk av verkemiddel med mål om å appellere til forståing hjå lyttaren til avsendaren sin bodskap. Det er altså i stor grad snakk om å skape kontrollerte bilete på netthinna til lyttaren, noko også radiodokumentarist og leiar for Radiodokumentarredaksjonen i NRK, Berit Hedemann hevder: «Vår jobb er å få kontroll over bildedannelsen, slik at lytteren ser for seg omrent det vi ønsker hun skal se for seg. Og vi må gjøre det på en slik måte at vi ikke behøver å si alt vi ønsker at lytteren skal se for seg. Det ville jo ta utilateleg lang tid (2006, s.23).

Verktykassa

Så kva verktykasse treng då radiodokumentarskaparen for å skape desse kontrollerte indre bilda til lyttaren? I første omgang treng han ein viss porsjon persepsjonsforståing. Altså eit forhold til korleis lyttaren opplever og tolkar det han eller ho høyrer. Radiodokumentarskaparen og «dei som jobbar i desse [lydlege]media treng [...] ei anna og sterkare bevisstheit om korleis lyden verkar [...]. Det er ikkje nok å kunne bruke lyden automatisk, saman med syn, lukt og andre sansar. Lyden må også kunne brukast åleine, utan resten av den sanselege situasjonen, men innanfor ein bestemt journalistisk sjanger» (Nyre & Eide 2004, s.16)

På lyttaren si side, og då sjølvsgart for programskaparen vil det også vere knytt eit forhold mellom det Skjervheim(2002) kallar deltakar og tilskodar. For å kunne involvere seg i noko, til dømes engasjere seg i samfunnsdebatten, så krev dette uansett ein form for aktivitet. «Vi kan ikkje velja å vera engasjert», skriv Skjervheim(2002, s.29), men «det vi kan velja, er kva vi vil late oss engasjera i» (ibid.). Ein kan ikkje passivt observere noko som *tilskodar* og samstundes bli informert, det krev nemleg deltaking. Dette fortel med andre ord at lyttaren må aktivt ta del i det ho høyrer, ho må bli *involvert* i det ho høyrer for å kunne *engasjere* seg. Dette set i seg sjølv krav til programskaparen, for «lytteren er lett å distrahere. Hvis noe i lytterens omgivelser stimulerer synssansen hennes samtidig med at hun lytter, er det lett å bli meir opptatt av det enn det hun hører. Derfor er det veldig viktig for en radioskaper å være nøye med at historiene hun forteller, er bygd opp sånn at de i størst mulig grad holder lytterens interesse hele tida» (Hedemann, 2006, s.105).

Og det er her den perceptuelle kompetansen til radioskaparen bør slå til for å skape interessa. I følgje Lars Nyre er lydar «alltid resultat av noko som skjer, og difor har alle ein kontinuerleg lydleg omgjevnad som skuldast det me sjølve gjer, uavhengig av om lydane er føremålet eller ikkje.[...] Radiorommet er bygd på at lyttarane kjenner att ‘stader’ ved deira lydlege dimensjon: lyden av eit kassa-apparat plasserer oss i ‘butikken’, lyden av ein dusj gjev oss ‘badet’ osb., og me kan berre leva oss inn i slike radiostader fordi me lever våre motsvarande lokale stader gjennom den performative erfaringsdimensjonen» (1997).

Slike *radiorom* finn vi mange eksempel på også i dokumentaren «Eit godt kliv», til dømes der lyttaren hører lyd av vind og fotsteg rett før hovudkarakteren seier at det "ser jo ubestigelig ut herfra" (2014, tc.14:55). Lyden av kvar vi er treng ikkje noko meir utdjupande forklaring. Vi er utandørs, og vi kjenner igjen dette på grunn av våre eigne erfaringar med det å vere nettopp utandørs.

Radiodokumentarskaparen treng også det eg vil kalle kulturell konvensjonskompetanse i verktykassa si. Han må kjenne til dei lydane i kulturen som er våre fellesreferansar, altså musikk og detaljlydar som alle har eit forhold til, og som han kan spele på for å vekke interesse. Slike konvensjonelle lydar omgjev vi oss med dagleg, og dei er ein del av det umedvitne i oss. Seier eg ordet *fjellvettregel*, så er eg sikker på at dei fleste av oss brått nynnar på «Daydream» med Henry Purcell's Orchestra, eller omvendt eg vel å spele av denne låten til deg, og du vil ganske truleg tenke på *Severin Suveren* fra TV-innslaga om fjellvettreglene på NRK. Eller eg vel å spele av ti sekund av låten «Norwegian Sunset» av Bent Fabricius-Bjerre, og du vil med ein gong tenke på dei velkjende og snodige karakterane og racerbilane i frå Ivo Caprinos verdskjende film «Flåklypa Grand Prix». Summetonen i telefonen, regn som piskar mot vindauge, dørklokke som ringjer er også eksempel på slike konvensjonelle lydar. Dei treng ingen forklaring, for dei er meiningsberande i seg sjølve. Som lærar i mediefag brukar eg ofte å stille følgjande spørsmål til mine elevar: kva lyd vil du bruke for å fortelje meg at det er tidleg om morgonen og vi ser sola stå opp i aust? Eg har fått same svaret år etter år; ein hane som gjel.

Det er ikkje berre radiodokumentarskaparane som nyttar slike grep; til og med fiksjonsregissørane finn dei nyttige. Da Bent Hamer ville syne at dei to hovudpersonane i Eggs (1995) levde eit rutineprega daglegliv, brukte han musikkvignetten frå Nitimen (NRK) når karakteren Moe gjekk ned trappa frå soverommet. Etter tre repetisjonar forstår sjåaren korleis hovudpersonanes liv er. Når Hamer seinare bryt denne rutinen, forstår vi at den før så trygge og føreseielege verda for hovudpersonane no er rokka ved.

Slike konvensjonar er grunnleggande kulturelt vilkårbundne, og «ei slik lytteoppleving er knytt til breie kulturelle forhold som alle tek del i. Og desse kulturelle forholda er viktige, ja, stundom heilt avgjerande for vår måte å forstå medieinnslag på» (Nyre & Eide, 2004, s.131). Ei slik kulturell

fellesforståing kan radiodokumentarskaparen utnytte for å skape mening og samanhengar og såleis kreativt formidle ein bodskap berre ved hjelp av lyddesign. Ord blir gjerne overflødige i ein slik samanheng.

I «State of Mind» brukar Stefan Jarl lyden av ei skuddveksling der vi hører mange skot frå maskingevær og i bakgrunnen lyden av eit barn som gret (2013, tc 01:24). Ord er definitivt overflødige, vi forstår kva som hender. Kanskje er det tidlegare medieerfarte biletet vi ser føre oss på vår indre skjerm, eller kanskje er det fantasien sine biletet. Uansett så har vi ei fellesforståing rundt uttrykket. Lyden representerer ei form for valdshandling, krig.

Det neste eg vil fylle verktykassa til radiodokumentarskaparen med er semiotisk kompetanse. Linda Eide og Lars Nyre seier at denne kompetansen «handlar på eit vis om å «teikne» verkelegheit med lyd» (2006, s.136) og då blir dette verktyet vi brukar for å teikne med, altså sjølv lydopptaket, heilt avgjerande for korleis røyndomen vert formidla. Lydopptaket blir såleis eit teikn i semiotisk tradisjon og kan «brukast på forskjellige måtar til å seie forskjellige ting» (ibid.). Ei semiotiske framstillinga av lyd er avgjerande for å forstå kva moglegheiter lyd kan ha som referanse til røyndomen. C.S. Peirce har ei grunnleggande inndeling med omsyn til teikn som referanse: indeks, ikon og symbol. Denne inndelinga tyder ikkje at indeks, ikon og symbol er skilde frå kvarandre, men er dimensjonar som kan vere tilstade i eitt og same teikn. Likevel kan det vere nyttig å sjå på teikna som ulike typar referanselyd. Indeksikalsk referanse har eit årsak-verknad forhold som «inneber at teiknet er eit direkte spor av den hendinga det refererer til, slik røyk er eit direkte spor av eld» (ibid.). I samanheng med min dokumentar, "Eit godt kliv", er svært mange lydar her indekslydar. T.d. der Rolf spør: «*Vil du ha litt lunk i?*» (2014, tc 00:02), og vi hører lyd av rennande vatn som blir helt i ein kopp, så er dette ei faktisk kjeldereferanse. Det er eit autentisk lydopptak av Rolf som heller kaffi i koppen min, og såleis ei *indeksikalsk* referanse. Men om eg ikkje hadde lydopptaket av Rolf som heller kaffi i koppen min, men eg likevel ynskte å bruke ei slik lydleg referanse i dokumentaren? Jau, då måtte eg i staden nøye meg med ei *ikonisk* referanse, altså ein lyd som liknar på den hendinga den skal referere til. Altså kunne eg gjort lydopptak heime hjå meg sjølv eller i studio der eg heller rennande vatn i ein kopp, og plassert denne inn i dokumentaren. Hendinga ville nok likevel bli opplevd på same måte for lyttaren, og er «det me kollar ei narrativ kjeldereferanse» (ibid, s. 137). Og eg vil halde meg til dette lydopptaket frå min eigen dokumentar, også med omsyn til den siste dimensjonen Peirce legg vekt på i praktisk semiotikk, den symbolske kjeldereferansen. Lydopptaket refererer nemleg også til noko som ikkje har ei «naturleg» kopling til den faktiske hendinga, den refererer nemleg symbolsk til ein kjend kommunikasjonssituasjon, t.d. eit kaffislabberas eller eit sosialt forum for «den gode samtalen»; venner som møtes og drikk kaffi saman. Den refererer med andre ord til ein kulturell

konvensjon som vi kjenner oss igjen i, som vi kan identifisere oss med, akkurat slik som låten «Daydream», som gir oss assosiasjonar til fjellvettreglar og påskestemning.

I «Fornuft og følelser» blir det også nytta slike kulturelt kjende konvenasjonelle lydar. Eit døme er dagsnytt-vignetten (2011, tc 09:21). Denne skapar, saman med stoppeffekt, også autensitet til historien, nettopp fordi det er ein svært kjend lydvignett knytt til eit nyheitsprogram. Vi treng ikkje ei utdstrupande forklaring på kva som skjer, fordi vi veit, basert eine og åleine på lydvignetten, at vi no får eit klipp frå dette nyheitsprogrammet som er relevant for forteljinga.

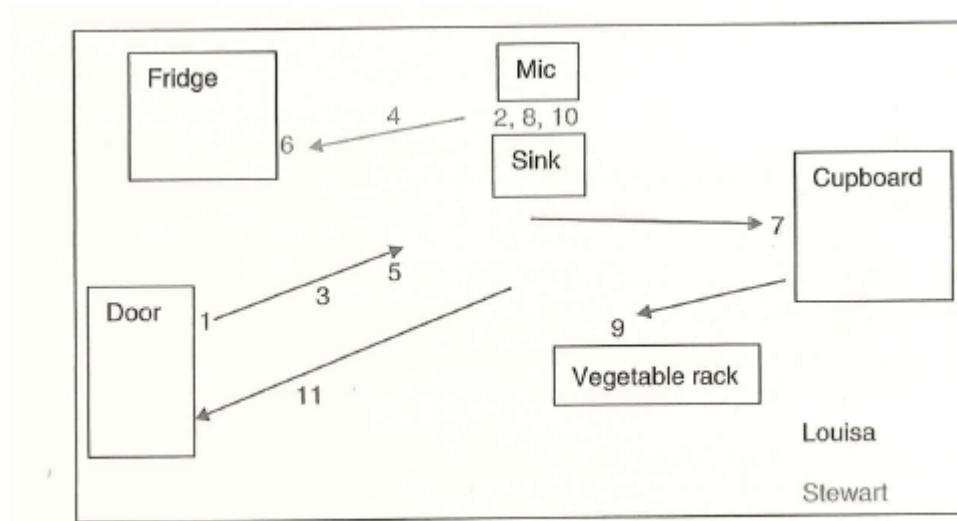
Visuell retorikk i lyddesign

Som også radiohistoria peikar på så er det eit nært samband mellom radioteater og radiodokumentar (sjå kap. 1.1). «We are attempting to create an impression of reality», seier dramaturgane Hand og Traynor (2011, s.137) og peikar på at i radioteateret er det stort sett alltid eit driv og eit ønske frå regissør om å skape forteljinga så nær røyndomen som overhovudet mogleg. Og det er nettopp denne røyndomsnære framstillinga som er viktig også for radiodokumentarskaparen, og såleis skapar dette nære sambandet mellom radioteateret og radiodokumentaren. Dokumentarskaparen kan lære mykje frå radioteateret, slik radioteaterregissøren kan lære frå dokumentaren, det handlar i stor grad om bruk av verkemiddel og retorikk.

I radioen omgjev vi oss med det Eide og Nyre kallar «sanselege» og «fortalte» rom (2006, s.107-108). Det sanselege rommet er den lydlege visualiseringa vi skapar ved lyden åleine, medan dei fortalte romma er visualiseringa vi skaper ved bruk av opplest ord og tekst.

I «Fornuft og følelser» (2011) får vi til dømes eit heilt klart sanseleg rom når vi høyrer lyden av ei bildør som går igjen og den duren som er inne i bilen når den køyrer (t.d. frå tc 04:20). Det er ingen som fortel oss at vi no er inne i ein bil, men lyden i seg sjølv er så karakteristisk at vi førestiller oss dette, nesten ubevisst. Slike sanselege rom byggjer nemleg på lyttarane sine eigne erfaringar, opplevelingar og konvensjonar, og gir oss difor førestillingar om stadar der handlinga finn stad, utan at vi fysisk ser eller er på staden.

Vi kan også skape slike sanselege rom om vi hentar inspirasjon frå fiksjonen. I både film- og radioteater er mise en scène ein vanleg teknikk, og det handlar om samanhengen mellom scenografi, skodespel, lyssetting, og plassering av kamera og mikrofonar. Vi snakkar om å designe rommet framfor mikrofonen for å gjøre det tydeleg for lyttaren kva rom karakterane er plasserte i, kva fysisk avstand som er mellom karakterane (og mikrofon), og korleis karakterane beveger seg i dette rommet.

(Eksempel på «mise-en-scene». Figur frå Hand & Traynor (2011), s.140)

Dømet ovanfor er henta frå ei scene frå eit radiodrama, og som vi ser så plasserer ein her karakterane på eit kjøkken, og ein teiknar seg eit bilet av korleis dette kjøkkenet ser ut, med både kjøleskap, oppvaskbenk og så vidare. I tillegg markerer ein rørslene til karakterane i høve storyboard og manus.

I radiofiksjonen er sjølvsagt alle lydar strategisk tilgjorde, og ein regissør kan leike seg i det uendelige med ulike lydmiljø, detaljlydar, musikk og effekter. Slik er det ikkje i radiodokumentaren, det seier seg sjølv. I dokumentaren kan du svært sjeldan skape slike eigne rom frå botnen, då ein stadig beveger seg i autentiske situasjoner og miljø, og moglegheitene for å planlegge desse i detalj er minimale. I staden må dokumentarskaparen nytte seg av moglegheitene som ligg i dei romma ho kjem inn i. La oss ta eit eksempel.

Dokumentarskaparen har gjort eit intervju med eit ektepar inne på kjøkkenet deira. Dei sit på kvar si side av kjøkkenbordet og mykje av opptaket er ein samtale mellom desse. Opptaket er gjort med kvar sine trådlause myggar på intervjuobjekta, og hovudfokus har vore å ta opp denne samtalen for radiodokumentarskaparen. I og for seg er ikkje dette noko sanseleg rom, men det kan likevel vere eit ynskje å få fram at dei sit på kjøkkenet sitt, og det er her dokumentarskaparen kan nytte seg av triksa frå radioteateret. Først må ho teikne opp kjøkkenet ho var i. Så må ho teikne opp karakterane sine. I neste stund må ho hente fram strategiske bakgrunnslydar (det vere seg ei oppvaskmaskin som buldrar, eller berre ein kaffitraktar som traktar, eller kanskje berre duren frå eit kjøleskåp) og plassere desse i lydbilde slik dei er teikna opp i det fysiske rommet. I siste instans må ho tenkje på rørslene i rommet. Ho veit at karakterane sat på kvar si side av bordet. Dette kan ho forsterke ved å nyttiggjøre seg av stereomoglegheitene. Ho kan plassere karakterane i kvar sin kanal (panorere den eine til høgre og den andre til venstre) og såleis ha laga eit sanseleg rom for lyttaren som då forstår at dei sit på kvar si side av bordet på kjøkkenet. Vi finn også gode eksempler på slik stereobruk for å

skape sanselege rom i dokumentaren «Fornuft og følelser», t.d. der far og son mimer tilbake på den gongen sonen Bjarte tek med seg sin far på seglflyging (2011, tc 7:41-9:21).

Det å skape sanselege rom i radiodokumentarar er eit retorisk poeng, så vel som eit dramaturgisk. Ved å spele på slike kulturelle koder og konvensjonar får ein gjerne sett i gang ein aktiv prosess hjå lyttaren som vekkjer interessa, nettopp gjennom gjenkjenning. Samstundes vil det vere naudsynt i ein dokumentar å skape slike rom autentiske og truverdige. Med andre ord spele på det retoriske etos. «Ethosargument är de som bygger på sändarens trovärdighet» (Mral & Olinder, 2011 s. 40) og nettopp ved å skildre miljøa autentisk vil vere med på å forsterke sendaren si truverd fordi lyttaren då oppfattar dette som ein realistisk setting, og i større grad godtek sannheitsgehalten i det som er formidla.

Å skape truverd i dokumentaren handlar altså i stor grad om den realistiske framstillinga, det autentiske miljøet, og ikkje minst aktørane, karakterane vi møter. «I motsetnad til fiksionsforteljinga kan ikkje aktualitetsforteljing sjølv skape dei medverkande, forme rollene deira og legge orda i munnen på dei, for aktørane i aktualitetsforteljingane er verkelege personar» (Eide & Nyre, 2004, s.128)

Ikkje berre er karakterane verkelege personar, men også dokumentarskaparen og forteljaren er verkelege personar, og i mange tilfelle er også desse direkte aktørar i forteljinga, som til dømes hjå Stefan Jarl sin film utan bilde «State of Mind» frå 2013, ein sjølvrefleksiv, sjølvbiografisk dokumentar basert på dikt av Stefan Jarl, lese inn av skodespelaren Johan Rabeus, med musikk av Ulf Dageby. «Filmen» utfordrar nettopp truverdet, etos, i høve normativ autentisitet. Her brukar nemleg regissør Stefan Jarl ein velkjent skodespelar, Johan Rabeus, kjend frå fiksjonen sin verden, til å lese ein sjølvbiografisk tekst, og lagar ein montasje av dette med lyddesign og musikk. Analytisk vil eg seia at det dokumentariske, autentiske truverdet ligg mykje her på regissøren sin velkjende status og rykte som nettopp dokumentarfilmsskapar. I tillegg inneheld dokumentaren mange faktablokker, med referansar til statistikk og andre datakjelder, som også peikar tilbake på truverdet til avsendaren.

Dokumentaren «State of Mind» og Stefan Jarl kjem eg tilbake til seinare i kapitlet, men først vil eg ta med eit døme frå dokumentaren som kan ta oss med vidare i drøftinga kring dei retoriske verkemidla. Vi går inn i dokumentaren der hovudkarakteren fortel om innlegginga si på sjukehus etter å ha forsøkt ta livet av seg i 16-årsalderen. Hovudkarakteren fortel at han er innlagt på vaksenavdelinga på eit rom saman med vaksne menn.

«Du hadde en mördare på var sida av din seng, säger terapeuten när jag ringer henne...tenkte du aldri på Golgatan?» (State of Mind, 2012, tc 14:45).

Stefan Jarl går her allegorisk til verks for å skape interesse og nysgjerrigkeit, då han set situasjonen til hovudkarakteren inn i ein samanheng som er større enn seg sjølv, i dette tilfellet med ei bibelsk referanse.

Ein velkjent allegori som står sterkt i journalistikken er Davids kamp mot Goliat, altså den svake sin kamp mot det sterke, den lille mann mot overmakta: «David och Goliat är en allegori som får oss att inse allvaret i en situation där den svage måste få stöd i sin kamp. Medierna tar ofta hjälp av dessa bilder för att spegla en sådan situation» (Mral & Olinder, 2011, s.23). Allegorien blir med andre ord eit bildeskapande retorisk argument som appellerer til ein rettferdssans mot undertrykking, og spelar såleis på det retoriske *logos*, men som i all sin kraft først og fremst hentar fram sterke kjensler hjå mottakaren, *patos*, dei emosjonelle retoriske verkemidla.

Lydleg sett, kan desse emosjonelle bileta ha svært så forskjellig form. Vi kan ta eit eksempel frå radiodokumentaren «Fornuft og følelser» igjen (2011, tc 23:10) - vi høyrer her stiletthælar gå raskt i bakgrunnen av dialogen. Dette i seg sjølv indikerer at det er lyden av ei kvinne vi høyrer – lyden av stiletthælane blir ein *metafor* for kvinne - noko som blir eit viktig, men skjult retorisk verkemiddel i forteljinga. I dialogen er det nemleg Bjarte Berntsen og advokaten hans som snakkar om ei kvinne som har påtala han for truslar, noko han meiner berre er ein konspirasjon mot han og noko han aldri har gjort. Ved å leggje inn desse skritta til kvinnen i bakgrunnen, og ikkje minst i kombinasjon med den litt lågmælte dialogen, så opptrer brått denne kvinnen inn i det sanselege rommet, som ein fysisk «trussel».

Tekst og tale – bildeord og talebilde

Dei fortalte romma er også av retorisk kategori, men her er det teksten og ordvalet saman med stemmebruk som skapar bildeutsnitta, ikkje lydane i seg sjølve som med sanselege rom. «Det betyr at når nokon skildrar eit rom med ord, skapar skildringa «bilete» eller kjensler av rom hos lyttaren» (Eide & Nyre, 2004, s.109). I «Fornuft og følelser» (2011) gjev forteljaren oss dette rommet tidleg i dokumentaren: «*Nysnøen ligger tjukk og hvit innover Hurummarka, i enden av skogsveien et lite småbruk, vinterklippte epletrær, drivhus, hønsehus, skøytebane og en andedam. En isete rullestolrampe opp til det brunmalte våningshuset*» (2011, tc 00:55).

Ved bruk av slike skildringar får vi gjennom teksten, og språket så lenge vi skjørnar det, ei oppleveling lik den vi får når vi les skildringar i ei bok. «Fantasiskapinga skjer såleis langt på veg uavhengig av det lydlege» (Eide & Nyre, 2004, s.110). Det er bildeorda som gir lyttaren assosiasjonar og førestillingar, som t.d. i eksempelet ovanfor der skogsveien, andedammen, hønsehuset osv. ikkje får noko detaljert forklaring, men likevel set dei i gang nokre bilde på netthinna vår, bilde basert på dei opplevingane og erfaringane vi har gjort oss i livet. Sannsynlegvis har min «skogsvei» eller «andedam» ein anna

utsjånad og form en din, men vi er likevel blitt «instruerte» til å førestelle oss å vere eit godt stykke ut på landsbygda ein vintersdag.

Val av ord blir på mange måtar eit val av bilde for radiodokumentarskaparen, og såleis eit viktig retorisk verkemiddel. Men det handlar i stor grad også om *korleis* desse orda vert formidla, altså stemmebruken. Vi kan såleis snakke om at orda på mange måtar er *bildeord*, medan stemma som uttrykkjer desse orda skaper *talebilde*. Eit godt eksempel på dette får vi i dokumentaren «Eit godt kliv» (2014), der forteljaren må bruke trekk i stemma si saman med bildeorda for å understreke alvoret i situasjonen: *"Og her på toppen av Slogen skulle eg eigentleg avslutte denne dokumentaren. Men som i livet elles så har vi ingen garantiar for noko. Nokre veker etter turen fekk Rolf ein alvorleg beskjed frå legen. Det var oppdaga ein ny hjernesvulst. Det er derfor eg no med tunge skritt, fire månader etter Slogen, går opp trappa til Rolf og ringer på"* (2014, tc 29:07).

Her legg forteljar seg litt ned i toneleie, slik at det blir alvorstungt, og samstundes pratar han langsomt, særleg på setninga med eit vesentleg bildeord: «Det er derfor eg no med tunge skritt (...osb)». Desse trekka forteljaren brukar i dømet ovanfor, handlar om truverd og kjensler. Vi skal skape ei kjensle hjå lyttaren og då må vi også få hans tillit. «Stemmen uttrykker følelser enten vi vil det eller ikke», hevdar Ingvild Handagard (2003, s.163), og difor blir det ekstra viktig for ein forteljar å arbeide med stemmebruken sin, og legge kjenslene sine i presentasjonen nettopp fordi «følelser skaper troverdighet» (ibid, s.165). Hadde same orda blitt lest i eit nøytralt stemmeleie og i høgt tempo ville nok både *bildeorda* og *talebilda* sannsynlegvis blitt misforstått, og meiningsinnhaldet ville på mange måtar gå tapt.

«Vi må bruke språket som kamera» seier Hedemann (2006, s.31), og siktat til at mange av dei bileta ein skapar i dokumentaren, kjem frå ordvalet. Ein må difor formulere seg med eit bildetett språk, det vil seie konkretisere og personifisere historia. Gjere det generelle språket, slik vi vanlegvis abstraherer kjensler og situasjoner rundt oss sjølve for å skape avstand, biletleg spesifikt; «det er viktig i radio å arbeide med å gjøre begreper, abstraksjoner, om til konkrete bilder» (ibid.).

Sjølv om eg har vist mange av dei bildeskapande eigenskapane lydmediet har i seg, er det likevel eit poeng at «medium som ikkje kan bruke skrift eller konkrete bilete, har sine problem med når det gjeld å legge til rette for innleving»(Eide & Nyre 2004, s. 110). Sjølv med fortalde og sanselege rom, lydar knytt direkte til handling og kulturelle konvensjonslydar kan det vere vanskeleg for lyttaren å skjøne kvar handlinga går føre seg, kven som pratar til ei kvar tid, og kva som eigentleg hender. Difor blir den dramaturgiske oppbygginga avgjerande for meiningsdanninga, noko vi skal sjå seinare i kapitlet.

2.2. Røyndom og fiksjon

I mitt arbeid har eg mange gongar «redda» dokumentaristar ved å gje dei lydfiler med lyd av luft (*ambiance*). Denne «lufta» er opptak gjerne gjort i heilt andre samanhengar, og på heilt andre stader og med heilt anna fokus originalt, enn den lufta vi «ser» i bildet framfor oss, men dokumentarskaparen treng den for å skjule klipp og svake overgangar. «Lufta» er på mange måtar såleis manipulert inn i ein annan samanheng. Er dette fiksjon? Er dette å «leike» med sanninga? Manipulerer vi på denne måten røyndomen?

I alle sanselege rom er det lyd av luft, ein «rom-tone» eller det som i filmspråket vert kalla *ambiance* eller *atmosfære*. Lyden av denne lufta er knytt til akustikken ein finn i ulike miljø, med andre ord eit samband av ulike element som påverkar og reflekterer lufta i det aktuelle miljøet ein er i. T.d. vil du merke at om du no set deg ned i sofaen på stova di og berre lyttar til den naturlege lyden som er i det miljøet, så vil du merke stor forskjell om du etterpå går inn på t.d. badet og hører på miljølyden, lufta (*ambiance*), som er der. Denne lyden av luft kjem med i alle opptak du gjer med mikrofon, den er ikkje til å unngå. Til og med i nøyte tilpassa lydstudio får du ei viss grad av *ambiance*, sjølv om ein der prøver med alle hjelpemiddel moglege å redusere denne til eit minimum, nettopp for å kunne setje forteljarstemmer, dialogar og anna inn i regisserte lydmiljø, som vi finn til dømes i radioteateret: «The atmos (short for atmosphere) suggests the location of the drama [...]It is important to think of the atmos as just the background layer of sound, to which you will add others. The atmos should be subtle and non-intrusive» (Hand & Traynor, 2011, s.143)

For ein radiodokumentarskapar så kjem desse miljøa meir eller mindre av seg sjølv. Ein er ute på autentiske «locations» og gjer intervju-opptak av ekte personar. Det som likevel er viktig då er å få med seg at ein faktisk er i eit spesielt akustisk miljø, og til og med gjere opptak av denne lufta i minimum 30 sekund utan stemmer, intervju eller monolog. Dette kan kome godt med i klippen, nemleg. Frå filmverdenen er dette ei stadig utfordring: “People not sound aware often think that room tone is only needed for those little occational holes or to patch over at director’s voice cueing actors in the midst of a scene. They forget we may be required to patch-quilt entire scenes where one actor is looped but the other actors are not.” (Yewdall, 2012, s. 97). Desse tankane kan lett overførast til radioverdenen, også dokumentaren. La oss ta eit lite, men presist døme: Ein radiodokumentarskapar sit i klippen og har to intervju med hovudkarakteren. Det eine intervjuet var gjort i skibakken, det andre heime i stova hjå karakteren. Dokumentarskaparen ynskjer å bruke eit sitat karakteren gjorde i stova, men vil behalde flyten frå skibakken som han nettopp har klipt ferdig, men så manglar han langt nok luftopptak til å få det som han ynskjer. Han prøver å klappe litt i lyden frå intervjuet i skibakken, i dei små luftromma som eksisterer mellom spørsmål og svar i intervjuet,

og prøver å loope denne lyden som bakgrunnslyd til stove-opptaket. Det viser seg å bli hakkete, og fiksert. Flyten forsvinn, og dermed mistar han ein (kanskje liten, men) viktig detalj i dramaturgien.

Det er ofte i slike “fill-ins” situasjonar at dokumentarskaparen vert frista til å hente luft frå andre opptak enn det aktuelle, fordi “[i]t is vital to have smooth fill, the presence of the dialog performance where no one is actually talking, the ambience of the scene.[...]The reason this is so important is that bumps yanks the audience right out of the movie (Yewdall, 2012, s.378-379). Det Yewdall meiner med “bumps” er feilklipp eller lydtomme rom i dramaturgien som gjer at publikum blir rive ut av forteljinga. Og både for dokumentarskaparen og fiksjonsskaparen, vere seg film eller radio, så er dette noko av det mest uheldige som kan skje.

Eit anna døme på dette er henta frå min eigen dokumentar «Eit godt kliv»:

«*Det var verdt det. Hver jævla svettedråpe og hvert pulsslag. Ka vi sa om dissa stiftane? Der e dem. [vind] Nokken som vil filme? Når e hive stiftane som satt i haudet på meg? Fem og tredve. E du klar? Three, two, one, zero.*» (2014, tc 28:34).

På grunn av sterkt vind på toppen av fjellet kunne eg ikkje bruke kondensatormikrofonen til opptak, då det berre vart *clipping* i opptaket. Då brukte eg i staden den trådlause myggen til hovudkarakteren med eit fokus å få opptak av dialog. I staden henta eg inn, i redigeringa, lyd av vind og luft frå eit opptak eg tidlegare hadde gjort på toppen av Melshornet i Volda, ein vinterdag i 2012.

Det er her handlefridomen til lydprodusenten kjem inn, i det eg før har omtalt som *ikonisk* referanselyd. Vinden frå Melshornet *liknar* på den hendinga eg refererer til, og blir såleis ei narrativ kjeldereferanse. Og gjennom denne referansen fekk eg også formidla den sterke vinden som vi faktisk kjende på kroppen på toppen av Slogen, noko som skapar autentisitet både for oss som var der, og for lyttaren.

På ein måte kan vi altså seie at nettopp på grunn av bildekande lydeffektar som i tillegg er henta inn frå andre *liknande* opptak, er med på å gjøre hendinga meir autentisk ved å bruke lyden enn å la vere. Det er sjølv sagt eit tankekors at dokumentaren verkar *meir* autentisk med bildekande lyddesign, men for å understreke dette i enno sterkare grad, vil eg trekke fram bruk av musikk som stemningsskapar og bildekpar i dokumentarar. Ingen stiller spørsmålsteikn til musikk i dramatiske medieproduksjonar. Sjølv om dette er det tydelegaste teiknet på regimessige val i ein produksjon, og ofte er «målet [...] å «fargeleggje» og forsterke eit trekk ved handlinga eller temaet i historia» (Eide & Nyre, 2004, s.142). Slik liknar desse regimessige vala på same måte som bruk av lydeffektar, ved «underforståtte koplingar som bygger på gjenkjenning og kontekstualisering»(ibid.). Men som referanse vil funksjonen først og fremst ha ein emosjonell verdi, «ein emosjonell kjeldereferanse, der

koplingane går mellom melodiane, rytmene og klangane som blir skapte i musikken og i kjenslelivet og humøret til folk» (ibid.).

Altså er musikk ein symbolsk og emosjonell kjeldereferanse, som forsterkar og understrekar ei handling med det mål å kontrollere bildeskapinga hjå lyttaren. Eit eksempel eg vil hente fram her, er frå Stefan Jarl sin «State of Mind»(2013). Fleire gongar gjennom denne dokumentaren kjem det faktaboksar, eller rubrikkar med faktainformasjon og statistikk.(t.d. 2013, tc 44:11) I desse faktaboksene har Stefan Jarl valt å legge ein rytmisk, litt påtrengande, men samstundes ei litt uhandterleg, masse av syntetiske musikklydar. Og saman med rask lesefart på informasjonen blir dette travelt og oppviglande. Her har musikken som mål å gjere lyttaren bevisst på informasjonsstraumens «farlege» ibuande. Nemleg alt det som går oss hus forbi.

Eit anna eksempel frå den same dokumentaren er verknaden musikalske disharmoniar har for korleis vi oppfattar innhald. Her blir musikken eit *argument*, som seier noko om korleis dokumentarskaparen ynskjer at lyttaren skal tolke det som blir fortalt. I denne scenen fortel hovudkarakteren at han ikkje duger til noko, og ikkje har det bra; "jag mår dårligt. Jag vil ikke ha piller" (ibid, tc 45:46) Etter ordet "piller" treff det oss disharmoniske tonar i øyret, og har til intensjon å hjelpe oss med tolkinga. Disharmonien i seg sjølv fortel oss at alt ikkje er som det skal vere for hovudkarakteren. Det er med andre ord etablert ei haldning; i håpet på *harmoni* for hovudkarakter.

I dokumentarsamanheng så er røyndomen og sanninga svært viktig. Difor er sjølvsagt autentiske kjelder og ei god kjeldegranskning alfa omega for gode dokumentarar. Men det er også eit poeng å argumentere, vise og fortolke verda, og til det treng ein godt bildeskapande arbeid, gode sanseleige og fortalde rom, karakterar og situasjoner.

Det er som dokumentarfilmteoretikaren Bill Nichols seier: "At the heart of documentary is less a *story* and its imaginary world than an *argument* about the historical world." (Eide & Nyre, 2004, s. 120) Dei retoriske argumenta kan brukast gjennomgåande i alle lydlege element, og fortelje oss noko meir enn det som faktisk blir fortalt, det vi konkret høyrer blir i samanheng ein argumentativ *tekst*⁷ om den verda vi lever i. Det er også dette som skil dokumentaren frå fiksjonen, "Nichols hevder at når vi gir avkall på den naturlige mistroen og gir oss fiksionsfilmen i vold, går vi inn i én verden – i møtet med dokumentarfilmen dreier det seg derimot om en verden som deles av tilskuer og film" (Sørenssen, 2001, s.303), "*the historical world*".

Når alt kjem til alt, så er det som Eide og Nyre peikar på forholdet mellom "journalistens *strategi for realisme* og lyttarens *kjensle av verkelegheit*"(2004, s.171) som blir avgjerande for kor vidt dette forholdet blir oppfatta som røyndomsnært eller fiktivt. Om lyttaren tvilar på om ein referanse er

⁷ Det utvida tekstromgrepet som diskurs, sjå t.d. *Tekst og kontekst* av Wagle, Sandvik & Svennevig (1993).

verkeleg eller ikkje, så har du som radiodokumentarskapar allereie eit problem med røyndomen du vil formidle.

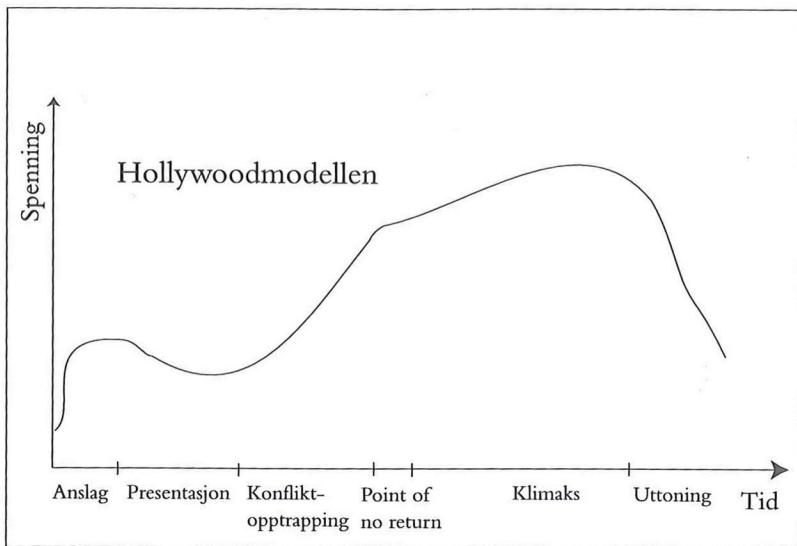
2.3. «Eit godt kliv» - dramaturgiske val

Dramaturgi tyder oppbygging, og omgrepet er henta frå skodespeltradisjonar heilt tilbake til antikken. Dramaturgen Aristofanes (445-385 f.Kr.) gjorde allereie då bruk av dei klassiske dramaturgiske modellane som vitskapsmannen Aristoteles (384-322 f.Kr.) sette ord på; kunsten å konstruere drama. Det er viktig å merkje seg at dramaturgi ikkje er einstydande med dramatikk. Dramaturgi handlar om forteljarteknikk og struktur. Det handlar om å gjenfortelle ei historie gjennom strategiske val knytt til oppbygginga av denne. "All dramaturgi handler om å manipulere lytterens følelser på en kalkulert måte", seier Hedemann (2006, s.106), og peikar på ønske om kontroll over lyttaren sine kjensler gjennom handlingsgangen, noko som i all hovudsak dreiar seg om å skape spenning og forventing. Ho peikar på fem element som er viktige for å skape dette i ein dokumentar: "identifikasjon, vilje, håp, konflikt og hindringar" (ibid.).

"Årsak til at det oppstår konflikt er at det eksisterer vilje"(Kolstad, 2002, s.41) Gjennom ein sterk vilje, ein motivasjon for å gjennomføre noko som er heilt naudsynt for den eller dei det handlar om, vert det skapt eit allmennmenneskeleg trekk som lyttaren kan identifisere seg med. Målet er "at lytteren skal håpe, på vegne av hovedpersonen, at han får sin vilje" (Hedemann, 2006, s.108). Håpet er altså å få gjennomslag for viljen. Men for at ein slik vilje skal opplevast som sterk, treng den motstand og hindringar. Til større hindring til større konflikt, og dess større verkar viljen. Og dess meir håpar lyttaren på at viljen sigrar.

I dokumentaren "Eit godt kliv" har hovudkarakteren, Rolf, eit klart definert mål framfor seg, å klatre opp på fjelltoppen Slogen. Han har ein sterk vilje for å nå dette målet, men har klare utfordringar og hindringar som arbeider mot i høve det å nå dette målet. Han har nylig gjennomført ein svulstoperasjon og er delvis lam i venstresida av kroppen. Han har også epilepsianfall som biverknader av operasjon. I tillegg har han for ikkje mange år sidan mista kona si til kreftsjukdom, og er eineforsørgjar til fire barn. Han ser på målet som ei slags pilegrimsferd, ein slags katarsis. Dette er ferda for å bli frisk igjen. Og nettopp i dette ligg konflikten. Det er både eit indre og eit ytre konfliktbilde. Det er ikkje sikkert at han kjem seg til topps, og det er heller ikkje sikkert at han kan "leve" med det faktumet. Det er altså denne ferda, fjellturen som i hovudsak skaper forventing og

spenning mot klimaks; når han målet sitt eller ikkje? Så langt ligg dramaturgien godt innanfor det Hedemann skildrar som "Hollywood-modellen".

Hollywoodmodellen (Hedemann, 2006, s. 111)

Hollywoodmodellen er ei spenningskurve bygt opp av ulike punkt på ei tidslinje. Desse punkta representerer temperatur og temperament i dramaturgien, og eg skal kort forklare hovudtrekka her. **Anslag** skal gjere lyttaren nyfiken, og såleis gjennom hint om karakter, handling og konflikt *fange* og fengje lyttaren til å ville vere med vidare i forteljinga. Seinare får du ei presisering av kva val som ligg bak anslaget i "Eit godt kliv" (2014).

Presentasjon er ei forlenging av anslaget og har som funksjon å gje nødvendig bakgrunnsinformasjon om karakterer, hendingar og miljø som er avgjerande for den vidare handlinga. I presentasjonen bør også hovudkonflikten kome synleg fram. I "Eit godt kliv" (2014) var det til dømes avgjerande å legge vekt på svulstoperasjonen til hovudkarakteren og ei klargjering av målet hans i presentasjonen. Målet om å nå fjelltoppen "Slogen".

Konfliktopptringing er ei utdjuping av presentasjonen. Forholdet mellom karakterar og konflikt blir tydeleggjort, og det skjer ei gradvis opptringing av dette forholdet. I "Eit godt kliv" er dette til dømes konkretisert ved at Rolf er kome godt opp i fjellet, men kjenner at han blir svimmel. Lyttarane vil då lure på om han når målet sitt, eller om han no får eit epileptisk anfall og må reise ned frå fjellet.

Både anslag, presentasjon og konfliktopptringa i "Eit godt kliv" (2014) er fortalt i ein non-lineær struktur. Det vil seie at forteljinga heile tida svingar fram og tilbake mellom hendingar i tid, og såleis ikkje har ein kronologisk struktur, der hendingane oppstår etter kvarandre i tid.

"**Point-of-no-return**", er når historien kjem til ei avgjerande vending for hovudkarakteren. Eit "vinn eller forsvinn". I "Eit godt kliv" blir dette representert ved ein monolog hos hovudkarakteren der han fortel om at det heile er heilt uverkeleg å tenke på. At han for ti månadar sidan låg under operasjonskniven, og no står han her oppe i fjellet berre nokre få høgdemeter i frå målet sitt.

Klimaks er når handlinga når toppen, og vi får ei løysing. I tilfellet med "Eit godt kliv" så når faktisk hovudkarakteren toppen, den fysiske fjelltoppen "Slogen", som har vore målet hans i ti månader. Og han jublar. Eg har utdjupa klimakset i ein eigen del litt seinare.

Utoninga skal vere ein nokolunde rolig slutt, der lyttaren kan slappe av, og kjenne seg fornøgd. Men i "Eit godt kliv" får vi ikkje denne uttoninga som normalt er forventa. Det skjer nemleg eit brot med Hollywoodmodellen. Dette skal eg skildre meir inngåande etterkvart under overskrifta klimaks, men først litt om eit element som er svært viktig for denne dramaturgimodellen, nemleg anslaget.

Anslag

"Et hvert godt anslag fanger publikum, skaper interesse, viser konflikten og sikrer framdriften" (Kolstad, 2002: s.39), og det er nettopp det eg har prøvd i dokumentaren "Eit godt kliv". Anslaget mitt er todelt, og eg vil gjerne bruke omgrepa preanslag og anslag om desse to delane. Preanslaget er første del, og tek oss inn i den "gode samtalens":

- 00:00 [lyd av kjøkkenreiskap i rørsle]
00:02 R: Vil du ha litt lunk i? [lyd av vatn som blir helt i kopp]
00:07 Sånn, veit ikkje kor mye lunk det var, men...
00:11 [Blokk]Det er fjortande september totusenogtretten. Rolf Strømsheim junior gjer seg klar til ein heilt spesiell fjelltur.
00:20 Men e eh..det e huska at e tenkte når e våkna atte det, at faen viss e ikkje klare å stå på ski igjen då komme de til å bli et kjempenedsig, viss ikkje e klare å gå i fjella igjen, å nyte naturen
00:35 R: Hilde...hilde no må du gå å pakke sekken din.
00:40 [blokk] I lag med venna og familie har Rolf overnatta på Patchellhytta i natt, ei turisthytte som ligg heilt på grensa mellom kommunene Stranda og Ørsta på Sunnmøre.
00:50 E har sikker tatt med meg alt for mye da, men sånn e det bare. Det e godt at man kan slite litt
00:57 [blokk] Dei fleste av oss reiste opp på Patchellhytta i går kveld, og det tok oss vel to-tre timer å kome til hytta. Men for Rolf er det annleis.

Han tok dei første stega på denne turen allereie for ti månader sida.

- 01:12 *Ditta regntrekket det drite e i, for det det ligge i vanntette posa uansett, så vått blir ikkje det*
01:19 *[lyd av vind og regn] [blokk] Då vi kom opp i går kveld var det nokså tett skodde og
regnvær i fjellheimen, og gradestokken viste berre 4 plussgrader. Men inne på hytta fekk vi fyr
i peisen, og mat på bordet. og kvelden vart på mange måtar dedikert til mimring rundt
tidlegare bragda, slik det ofte er når fjellfolk møtes, men særleg var temaet tankar om turen i
dag.*

Ein tur som for Rolf starta 14 november 2012⁸.

Preanslaget arbeidde eg svært mykje med i redigeringa. Eg prøvde ut ulike løysingar for å kunne presentere karakteren på ein slik måte at lyttaren skulle få sympati med han, og samstundes forstå mål og vilje. Først tenkte eg å starte med anmarsj, altså på tur i fjellheimen, men dette såg eg fort bar feil avgarde, og ville i mykje større grad hente fram den "gode samtalens". Særleg med tanke på gjenkjenningseffekten for målgruppa (40+), men også for å skape ein varme rundt karakteren. Difor vart det ei symbolsk kjeldereferanse, der han heller kaffi i koppen til nokon, og er klar for den store turen. Det er ein kjend symbolsk referanse, at det er over ein kopp kaffi at dei gode samtalane finn stad. Her set vi oss ned og har god tid.

I tillegg var det viktig å få plassert eit frampeik i anslaget. Noko som tek oss med utover kaffi-slabberaset, og då vart det viktig å finne eit sitat som gav oss noko informasjon om at her ligg det meir innunder. Dette finn du på tidskode (tc) 00:20 i utdraget ovanfor.

Sjølve anslaget, som ber i seg bakgrunnen for konflikten kjem først rett etter preanslaget, på tidskode (tc) 01:51, altså rett etter utdraget ovanfor. Anslaget er eit lydteppe som gjennom lydlege effektreferansar tek oss med tilbake til den alvorlege hendinga då han vart køyrd med ambulanse til sjukehus og seinare floge til operasjon i Trondheim. Lydteppet ber i seg ei stoppeffekt samstundes med eit emosjonelt lydteppe som skapar framdrift og nysgjerrigkeit hjå lyttaren.

Klimaks

I manus var klimakset planlagt allereie frå starten. Klimakset skulle vere at hovudkarakteren i dokumentaren nådde sitt mål og fekk viljen sin, eller ikkje nådde sitt mål. Og fram til tre månader etter at han faktisk nådde sitt mål, så tenkte eg at slik skal historia vere oppbygd. Men då fekk eg ein alvorleg beskjed. Hovudkarakteren min hadde fått tilbakefall og måtte operere på nytt. Dette gav meg som dokumentarskapar ei stor utfordring. Skal eg fortsetje med mitt tenkte prosjekt, eller skal eg vere med vidare på denne forteljinga. Eg opplevde å eigentleg ikkje ha noko val. Den etiske, så vel som den moralske forpliktinga eg som dokumentarskapar på mange måtar er underlagt, gjorde valet

⁸ Utdrag henta frå transkripsjon av "Eit godt kliv" (2014), sjå vedlegg 5.

for meg. Så eg reiste rimeleg straks av garde for å følgje vidare med på utviklinga til Rolf: Ny svulst, ein meir aggressiv type enn sist, og ny operasjon med svært usikre framtidsutsikter.

Det vart eit stort dramaturgisk tenkjearbeid knytt til korleis eg ville ”løyse” denne utviklinga i dokumentaren. Eg fann ut at eg ville bryte med den klassiske dramaturgiske modellen, og prøve meg med eit brot og eit nytt ”klimaks” etter sjølve turklimakset. Det vil seie at eg rett og slett går kronologisk til verks på slutten av dokumentaren. Eg viser det slik det framsto for meg sjølv. Eg viser ”sjokket” eg som dokumentarskapar fekk, då eg sjølv fekk beskjeden frå Rolf. No er ikkje viljen eller målet å bli reinsa gjennom ei pilegrimsferd. No er målet å overleve den nye operasjonen. Konflikta har ingen andre ytre element enn dei reint kirurgiske, så hovudplotet i ”brotet” blir den indre konflikta. Kva tankar har hovudkarakteren no så nær ein eventuell død på operasjonsbordet? Er han den same mannen som vi har følgt til topps? Det nye klimakset blir om han overlever eller ikkje.

Han overlever, og viljen sigrar på ein måte igjen, og dermed kan eg endeleg avslutte dokumentaren med ei klassisk uttoning.

Forteljaren – å løfte orda frå arket

"Fortelleren i en radiodokumentar fyller vanligvis mange funksjoner. Hun gir opplysninger om tid, sted, navn, deltakernes alder og utseende, informasjoner om samfunnsforhold, nye fakta innenfor et område eller politiske vedtak" (Hedemann, 2006, s.125).

Hedemann (2006, s.127-148) skisserer opp 9 ulike forteljarsynsvinklar, med nokre undergrupper, og vil berre nemne dei her, og sjå nærmere på den av desse forteljarsynsvinkelen i "Eit godt kliv" ligg nærmast opp til.

- den nøytrale fortelleren
- en litt allvitende forteller
- den poetiske fortelleren
- den lytterhen vendte fortelleren
- du-fortelleren
- den delte fortelleren – indre dialog
- den fiktive "hun"-fortelleren
- Jeg-fortelleren
  - o et universelt "jeg"
  - o jeg-fortelleren som hovedperson
  - o jeg som "det store vi"
- andre fortellere

I dokumentaren "Eit godt kliv" ligg forteljarsynsvinkelen ein stad mellom den nøytrale og den heilt allvitande forteljaren. Grunnen til dette er hovudsakleg fordi eg i utgangspunktet ønskte å lage ein dokumentar heilt utan forteljarstemme. Eg hadde eit ønske om at hovudkarakter skulle bere fram historia sjølv, utan inngrep. Når eg likevel landa på forteljar, så ville eg først gjere han så lite synleg som mogleg, men likevel kunne vere med på å skape framdrift, altså som ein nøytral fortellersynsvinkel som "gjøres både ved å gi fortelleren et nokså nøytralt språk [...], og ved å benytte en nøytral og lite påfallende stemmebruk" (ibid., s.127)

Men som eg har vist tidlegare, så held ikkje forteljaren i "Eit godt kliv" ein heilt nøytral stemmebruk heile vegen, og samstundes gjer eg forteljaren til ei viss grad synleg som ein del av den "gjengen" som er på tur, og omtalar denne gjengen som "vi" fleire gongar i dokumentaren, og set difor forteljarsynsvinkelen inn i ein meir allvitande stil, som kan "se enhver situasjon fra en hvilken som helst synsvinkel og i tillegg uttale seg om hva de enkelte deltakerne tenker og føler" (ibid, s.128)

"Det er ein bra gjeng som er på veg oppover fjellet. Det bles kald vind og det regnar fortsatt godt. Skodda heng godt ned mellom fjelltoppane, og gir oss no i morgontimane berre 20 meter sikt. Vi 15 som går fremst att med Rolf oppover dei første bakkane seier ikkje mykje til kvarandre, men vi tenke det same. Vil Rolf nå sitt mål i dag? Med tanke på værforholda og ikkje minst Rolf sine heilt eigne utfordringar blir dette ein tøff tur" (2014, tc 14:22).

Dette er eit godt eksempel på ein slik allvitande type forteljar som veit kva dei andre tenkjer, og i tillegg argumenterer forteljaren her med at det kjem til å bli tøft, noko som langt i frå er ein nøytral posisjon.

Bildeskapande fridom

Eg har gjennom denne oppgåva peika på fleire stader der "Eit godt kliv"(2014) brukar bildeskapande design, men eg vil likevel trekke fram to døme frå denne dokumentaren som er særlege sekvensar i høve bildeskaping, og som også seier noko om regifridomen ein dokumentarskapar har.

Som ein del av anslaget ("Eit godt kliv", 2014, tc 01:51) har eg valt å lage eit *lydteppe*, ein illustrasjon, ei slags fortetting av kva hovudkarakteren har gått igjennom utan å bruke orda og skildringane hans direkte, men indirekte gjennom lydar strategisk plasserte saman. Heile sekvensen er ei narrativ referanse til den opplevinga hovudkarakteren har fortalt meg gjennom intervjuet, men fordi eg ikkje var der og kunne gjere opptak når det skjedde, må eg bruke *ikonisk* refererande lydmateriale for å formidle desse hendingane. I tillegg er dei ei fortetting av hendingsforløp, då hendingane skjedde på ulike tidspunkt. Eg brukar altså ei fiktiv framstilling for å seie noko om verkelegheita, slik den har blitt meg fortalt.

Sørensen (2001) viser også til denne slektskapen mellom den klassisk forteljande fiksjonen og dokumentarar, men han understrekar likevel at den *kontrakten* tilskodaren, i vårt tilfelle lyttaren, inngår med dokumentaren er annleis enn *kontrakten* med fiksionsmediet. I fiksjonen er denne kontrakta ei "opphevelse av mistro"(Sørensen, 2001, s.303) der lyttaren frivillig går med på å tru på noko ho veit ikkje er ei sannferdig framstilt verd. For dokumentaren handlar det i større grad om at lyttaren og dokumentaren er ein del av den same verda, og at dei såleis deler same diskurs, det Nichols skildrar som "den historiske verden" (ibid.).

Det andre dømet eg vil trekke fram frå dokumentaren "Eit godt kliv" er det eg vil kalle ei *fargelegging* av hovudkarakteren sine ord. La oss først sjå på ein stad i dokumentaren der vi finn slike fargeleggingar:

"E har blitt en del klokere. Ja. Eh...en god dag for meg før når e var frisk, det var å komme ut i naturen og vere ute og gå i skogen, og gå på ski, oppleve regn og storm og høye bølge og, (36:38 [sorl]) vere sammen med venna og ..si, drikke vin og sitte på langt på kveld og langt på natt og fortelle røverhistorier og le godt sammen (36:49 [latter i bakgrunn]) Akkurat det har fått et lite opphold nå, men e kjenne at akkurat den delen, når e er ferdig med strålinga no om, ja, det er ikkje mange dagane igjen, ti dage, da tror e at e er på vei tilbake igjen dit. Så no går e rolige tura, omtrent hver dag. Nyte frisk luft, går den her nyeveien ned mot sjøen i Hatlane her, [37:15 [bølgeskulp og måkeskrik] og glede meg over måkeskrik og bølgeskulp og folk e treffe og, egentlig veldig takknemlig for at man er oppegående, og kan...har muligheter til å gå" (2014, tc 36:13).

I denne sekvensen har eg prøvd å setje sanselege rom saman med fortalde rom, for å understreke og tydeleggjere dei bilda eg ynskjer at lyttaren skal danne seg undervegs. Når hovudkarakteren til dømes fortel om måkeskrik og bølgeskulp, så vil eg som regissør gjerne at lyttaren i enno sterkare grad skal føle nærvær til dette romet, denne kjensla av luft og rom. Difor legg eg inn narrative referansar i bakgrunnen av det hovudkarakteren fortel, og skapar såleis eit samband mellom *språkleg* og *ikonisk* referanse. Effekten av dette sambandet fører til at lyttaren i større grad kan til dømes sjå føre seg å gå ned denne vegen mot sjøen i Hatlane, saman med hovudkarakteren, eller sitje saman med han i godt lag og le hjarteleg.

Å portrettere eit menneske- «a private experience»

Radioen er eit personleg medium: "Radio affects most people intimately, person-to-person, offering a world of unspoken communication between writer-speaker and the listener. That is the immediate aspect of radio. A private experience"(McLuhan, 1964, s.299). Difor høver radiomediet også godt til å portrettere andre menneske sine liv, sine lagnader og sine sorger og gleder. Vi kjem tett innpå desse menneska, og lydmediet legg til rette for at vi trur på det dei seier, ja kanskje i større grad vil stemma deira definere truverdet, meir enn til dømes korleis dei ser ut, slik Eide og Nyre viser til John Gray sitt foredrag "Basic Sound Communication" i 2002; Yet we define ourselves, and especially others, by how we speak, often even more than by how we look.[...]Class, culture, physical structure and much more, are revealed in the sounds we make" (Eide & Nyre, 2004: s.41-42).

Når vi vanlegvis tenkjer på kven som blir portretterte i media, så tenkjer vi på kjende menneske, det vere seg TV-personlegdomar, kongelege, idrettsutøvarar, skodespelarar, politikarar, samfunnstoppar, artistar osb. Og særleg er det nettopp desse som får stor "spalteplass" både i aviser og i andre medium. Det er stoff som er lett å selje, for interessa må ikkje skapast. Den er skapt frå før. Det blir difor ei større utfordring å skulle "selje inn" eit portrett av eit *vanleg* menneske. Slike portrett ber i seg ei mindre grad av biografisk element, men til gjengeld ofte eit større element av ei god historie. Og det er vel her eg vil seie at nettopp dokumentaren har sin styrke; Gjennom dokumentaren sine moglegheiter for narrativ struktur og retoriske verkemiddel kan den nemleg vise at det *vanlege* slett ikkje er *vanleg*, og at også dei små, ja, til og med skjulte, private historiene fortel noko meir enn seg sjølve. Dei fortel noko om vår samtid, våre verdiar og vår kultur. Poetisk kan vi kanskje seie at det er gjennom det *vanlege* vi finn *sjela* i landskapet.

Det er likevel ikkje heilt uproblematisk å portrettere eit menneske, korkje om ho er kjendis eller *vanleg*. For det første inneber å portrettere at du må gjere intervju med vedkomande. Berit Hedemann forklarer intervjuusuasjonen for radiodokumentarskaparen som eit nesten umogleg prosjekt, der du som intervjuar "i løpet av veldig kort tid [skal] oppnå noe som egentlig er helt unaturlig og umulig å få til på så kort tid"(2006, s.65), nemleg bli fortruleg med intervjuobjektet, som ein nær ven, samstundes med å plassere ein mikrofon i ansiktet deira, halde orden på opptaksutstyr og innstillingar, og stille inngåande spørsmål. Det er difor heilt naudsynt i intervjuamanheng å gjere gode avtalar om kva som skal skje, ha god tid til intervjuobjektet, ikkje mase på med spørsmål, men heller la *samtalen* stå i hovudsete, eller helst intervjuobjektet sin tale. Som Hedemann peiker vidare på er radiodokumentarskaparen sin "viktigste jobb [i ein intervjuusuasjon] å være en usedvanlig god lytter"(ibid., s.70). Som radiodokumentarskaper er ein ute etter særleg tre viktige element frå det intervjuobjektet fortel oss, "de bildeskapende, de fortellende og de reflekterende delene [...]"(ibid., s. 73). Bildeorda som intervjuobjektet brukar for å forklare ei hending er gull verdt for dokumentaren. Desse gjer at vi ser for oss kva som skjedde. Dei forteljande delane gjer av vi kan følgje utviklinga i historia han fortel, og refleksjonen hans fortel oss noko om korleis han har forstått situasjonen/-ane han har vore i. I "Eit godt kliv"(2014) finn vi både dei bildeskapande, dei forteljande og dei reflekterande delane i eitt og same utdrag:

"Ja. Så klokka halv to i dag så er det akkurat fire måna sida e våkna opp igjen etter operasjonen (FORTELJANDE). Då klarte e ikkje å halde – e prøvde å holde bomull, heilt, klarte ikkje å knipe engang, heilt, nesten heilt lamma (BILDESKAPANDE). og så sa ho legen at det er sjeldan e har sett noken som har sett så bra ut etter en sånn alvorlig operasjon, og da i morfinrusens, kva vi skal kalle det.. galskap da, so svarte e at det mena du da fysisk eller utseendemessig [latter] jada, så det, e huska at e sa det da...e vet sikkert at, eller e vet heilt sikkert at e kommer aldri sikkert til å kunne, si, no har e ikkje vært

noke kjempe...sånn har jo aldri klatra noe særlig, men e kommer aldri til å kunne klatre, tror e, på grunn av nedsatt førlighet i venstresida (REFLEKTERANDE), e har jo sikkert 50 % tenke e, nedsatt i, viss en regna grovt, i venstresida, men e går no normalt, da å klare nå å spise med kniv og gaffel, (BILDESKAPANDE)" (2014, tc 06:49).

For radiodokumentarskaparen så handlar det å portrettere eit menneske om å få fram eigenskapar, tankar og kjensler til dette mennesket gjennom historia han eller ho fortel. Av og til er ikkje desse eigenskapane nødvendigvis av det vi tenkjer på som den gode sorten, og intervjuobjektet kan ha eit tankesett som er svært ulikt vårt eige, og ikkje minst kan menneska vi intervjuar ha kjensler til saker og ting som vi sjølve finn underleg. I slike samanhengar må radiodokumentarskapar forholde seg til ei rekkje etiske vurderingar. Eg vil ta eit eksempel frå "Fornuft og følelser"(2011) her for å vise ei utfordring eg reknar med dokumentarskaparen har hatt. I ei scene i dokumentaren har hovudkarakteren Bjarte bedt far sin i sinne om å stogge bilen. Bjarte forlèt bilen medan han ropar, og er tydeleg sint og frustrert over eit spørsmål faren hadde stilt han tidlegare. Han tek tak i ei brøytestikke i vegkanten og slår denne mot bilen faren sit inne i (2011, tc 27:43).

Den etiske problemstillinga i dette eksempelet er spørsmålet om karakteren her bør beskyttast mot seg sjølv, jamfør pressa sin Ver varsam plakat, punkt 3.9⁹. I scenen er hovudkarakteren Bjarte tydeleg i ubalanse, og han viser klart ei sviktande dømmekraft i det å slå ei brøytestikke mot bilen til far sin. Likevel får vi ta del i denne eigenskapen hjå hovudkarakteren. Den etiske refleksjonen bør her vere grundig og god før det blir sendt på eteren. Sjølv om radiodokumentarskaparen ikkje nødvendigvis er underlagt journalistiske etiske regelverk, og Bjarte Berntsen gir samtykke til å sende dette, så bør radiodokumentarskaparen likevel stille seg spørsmål om kva konsekvensar dette kan få for Bjarte på sikt. Konsekvensar han sjølv kanskje ikkje er i stand til å tenkje seg. Det handlar om personvern.

Det er mange slike etiske vurderingar ein radiodokumentarskapar må gjere seg i møte med ulike menneske, det kan vere knytt til motiv, vinkling, autentisitet, representasjon, osb. Så å inneha ei kjeldekritisk og analytisk distanse til sin eigen produksjon er eit heilt naudsynt verkty for ein dokumentarskapar.

Kva er så eigentleg eit radiodokumentarisk portrett? Eg har tidlegare peika på det ønsket vi har for å ta del i eit menneske sine erfaringar, eigenskapar, tankar og kjensler. Og det er i dette biletet at vi kan sjå at radiodokumentaren har henta inspirasjon frå ein sjanger i dei trykte medium, portrettintervjuet.

⁹ Oppstre omsynsfult i den journalistiske arbeidsprosessens. Vis særleg omsyn overfor personar som ein ikkje kan vente er klar over verknaden av det dei uttaler til pressa. Misbruk ikkje andres kjensler, kunnskapsløyse eller sviktande dømmekraft. Hugs at menneske i sjokk eller sorg er meir sårbare enn andre.

"Portrettet er ei framstilling av et interessant menneske. Mennesket som blir portrettert, kan være interessant for offentligheten i kraft av hva det er, har vært eller skal bli, eller i kraft av hva det gjør, har gjort eller skal gjøre. Ofte er det bestemte foranledninger som bevirker at mennesket blir portrettert nettopp når det blir det: Jubileum, suksess, fiasko etc. Portrettet framstiller portrettobjektet slik at leseren blir fortrolig med vedkommende" (Roksvold, 1994, s.7)

Portrettet handlar altså om å skildre eit menneske. Og i radiodokumentarsamanheng like mykje om å la dette menneske få skildre seg sjølv gjennom sitt eige språk, i bildeskapande, forteljande og reflekterande delar. I tillegg ligg det, som vi har sett, implisitt i radiodokumentaren sin narrative struktur eit stort potensialet for å fargelegge desse delane i språket gjennom lydlege referansar, sanselege rom, atmosfære og musikk.

Modus

Bill Nichols viser i *Representing Reality* fra 1991 til det han kallar dokumentarfilmens "modes of representation" – og forsøker då å " sammenfatte ulike former for dokumentarfilm i forhold til den representasjonsmodus den enkelte film forholder seg til", altså ulike narrative stilar eller strategiar.

Desse modi vart klassifiserte og inndelte etter desse meir eller mindre forklarande overskriftene; ekspositorisk, observasjonell, interaktiv og refleksiv. I ettertid har Nichols utvida denne klassifiseringa med to nye stilar eller strategiar, det poetiske og det performative modus. Eg skal berre kort prøve å skildre dei ulike modiane under, for så å forsøke å plassere "Eit godt kliv" innanfor desse media.

Eit fellestrekk for det *ekspositoriske* modi er at dokumentaren nyttar ei autoritær, allvitande kommentatorstemme – "voice of God"- som kjem med direkte påstandar, og fortolkar det som blir presentert med argumentativ bevisførsel.

I det *observasjonelle* modi er idealet å la hendingane skje framfor kamera utan å påverke dei. Her skal dokumentarskaparen vere mest mogleg usynleg, og heller la røyndomen få utspele seg upåkta hen framfor kameraet og mikrofonen.

Ideen i det *interaktive* modi er at kamera og intervjuituasjonen i seg sjølv skapar ei slags "filmverkelegheit", noko som krev at tilskodarane må bevisstgjerast på denne skapte røyndomen ved å vise at dokumentarskaparen og kameraet er tilstade i opptakssituasjonen.

I refleksivt modi er dokumentarskaparen aktivt deltagande i dei hendingane dokumentaren handlar om. Dokumentarskaparen gjer tilskodarane eller tilhøyrarane merksam på at historia som blir presentert, blir presentert i ein bestemt synsvinkel, frå eit bestemt perspektiv, og kan på mange måtar seiast å vere motstykke til den observasjonelle strategien der objektivitet var idealet.

Det poetiske modus utforskar formspråk og kunstneriske grep, og fokuserer på stilistiske verkemiddel, og framstår som bildecollagar i ein noko laus tematisk samanheng.

I det performative modi er forma lik den ekspositoriske, med tydeleg kommentatorstemme, men i motsetnad til den ekspositoriske ei ikkje-autoritær, meir utforskande stemme der framstillinga, det personlege vitnesbyrdet, er bodskapen.

I dokumentaren "Eit godt kliv" følgjer dokumentarskaparen hovudkarakteren heile vegen, og opptrer i eit subjektivt forhold til dei hendingane som blir formidla. Dette kan vi høre både i gjennom kommentarstemme og direkte i location-opptak når hovudkarakter vender seg til dokumentarskaparen med namns nemning. På denne måten kan vi seie at dokumentarskaparen er aktivt med i dei hendingane som er omtala, og ligg difor godt innanfor det refleksive modi.

I neste kapittel skal vi også få innblikk i ei slik aktiv kommentatorstemme, men som vi skal sjå, med ein heilt anna innfallsvinkel.

2.4. Ein film utan bilet

Som eg innleiingsvis var inne på så har eg gjennomført intervju med dokumentarfilmsskaparen Stefan Jarl. Bakgrunnen for å gjere dette intervjuet er hovudsakleg dokumentaren «State of mind» frå 2013, med undertittelen «en film utan bild». Det var særleg undertittelen som fascinerte meg, då den er eit uvanleg, men presist bilet på ein radiodokumentar.

Stefan Jarl fortel at inspirasjonen til denne dokumentaren var basert på nokre amerikanske podcasts han hørde via Internett, som seinare har blitt omarbeidde til sceniske framsyningar i teateret, blant andre «This is American Life» (Chicago Public Radio & Ira Glass), og «99% invisible» (Roman Mars).

Utgangspunktet for "State of Mind" var eit 75 siders langt dikt skrive av Stefan Jarl sjølv, og som seinare vart omdanna til scener gjennom montasjar. Stefan Jarl skildrar State of Mind på denne måten: "State of Mind er en film uten bilde; den er virkeligheten sett gjennom et temperament. Filmen består av selvbiografiske og dokumentære opplysninger, tall og "facts". Den linker sammen en jeg-person med de store hendelsene"¹⁰.

State of Mind er ein mørk "film" om dei dystre sosiale og samfunnsmessige forholda som utspelar seg i vår verkelegheit, sett frå eit subjekts perspektiviserte barndomsminner, og er såleis ein "film" i nært slektskap med Stefan Jarls typiske filmunivers. I følgje Birkvad og Diesen filmar som handlar om

---

¹⁰ E-postintervju med Stefan Jarl, mai 2014

sosial harme, ein politisk filmpraksis "om samansverjing – eit samfunn, der maktsjuke og kjøpmannsfornuft rottar seg saman mot sine "unyttige" og utstøyte borgarar eller mot sjølvaste Mor Jord" (1994: s. 184), og viser til filmar som "Ett anständig liv" (1979), "Hotet" (2002) og "Naturens Hemn" (1983).

"State of Mind" ligg nærmast inn til den refleksive dokumentartradisjonen, og særleg nær den Bill Nichols peikar på har eit politisk og/eller ideologisk mål (Sørensen, 2001, s.266). Ein tradisjon Nichols hevdar å auke medvitet til tilskodaren sitt forhold til teksten, "og til tekstens problematiske forhold til det representerer"(ibid., s. 265). Men samstundes gjer Stefan Jarl formgrep som minner om den ekspositoriske tradisjonen i "State of Mind", slik han også gjorde det i debutfilmen sin "Dom kallar oss mods" frå 1968, jamfør Bjørn Sørensen (2001). Han tek med andre ord den påtrengande og allvitande kommentatorposisjonen frå ekspositorisk tradisjon og set han inn i ein subjektiv og refleksiv forteljarsynsvinkel, men framleis med det ekspositoriske mål om at noko "skal legges fram, blyses, klarlegges, forklares". Dette blandingsforholdet får vi eit hint om allereie i anslaget til "State of Mind". Her startar Jarl med lyden av ein bil som kjem inn i "bilderuta", vi hører ei bildør som går igjen, og så er vi brått inne i ein trappeoppgang, og vi får møte ein person som er på veg opp trappa, medan han seier litt stilt, sannsynlegvis til seg sjølv: "*Tomorrow, tomorrow, tomorrow*"(State of Mind, 2013, tc 00:24). Personen i trappa går så gjennom ei ny dør og inn i eit nytt rom. Her kjem han nærmare oss i "bilderuta" og seier (i det han set seg ned) "*Vi får ta det från början*". (State of Mind, 2013, tc 00:33). Hovudkarakteren er på ein slik måte både refleksivt og ekspositorisk framstilt. Refleksivt fordi vi forstår at det ligg noko personleg og heilt subjektivt bak når nokon pratar til seg sjølv, og at det er "dette usagte", lyttarens sitt forhold til representasjonen som skapar innhaldet, og ekspositorisk i høve den hensikta det er å belyse dette faktum ved å skulle byrje med byrjinga.

"State of Mind"(2013) var i utgangspunktet tenkt som ein film med bilde, og Stefan Jarl byrja også filminga, men fann raskt ut at dette ikkje gjeikk særleg bra: " bilderna som av texten uppstod i huvudet var starkare än de vi kunde göra film av"¹⁰. Det var då ideen om å lage ein film utan bilde vart til, altså bruke lyd åleine som bildeskapar. Jarl hevdar at ein kan skape "fler bilder i lyssnarens fantasi med hjälp av ljudet"¹⁰, og at bilda blir fattigare når det berre er han som lagar desse bilda.

I arbeidet med dokumentaren har Jarl valt å jobbe akkurat på same måte som når han lagar film med bilde. "State of Mind"(2013) er klipt som ein dramaturgisk film med anslag, presentasjon, fordjuping, osb. Han har nytta seg av filmatiske verkemiddel i montasjene, og meiner at desse fungerer like godt i radio som på film, men at montasjene i radio naturlegvis i sterkare grad må knytast til ord og tekst, og ikkje til bilda. Men han understreker at han "med hjälp av ljudet styr upplevelse, helt klart"¹⁰.

I "State of Mind"(2013) har Jarl nytta seg av dei bildeskapande og retoriske moglegheitene som ligg i radiomediet, og som store deler av denne bolken har dreia seg rundt. Dette er interessant fordi det viser den store nærleiken det er mellom den filmatiske bildeskapinga og den lydlege, og at der filmmediet kjem til kort kan lydmediet vere til hjelp. Også omvendt, sjølv sagt, for vi kan også peike på ein visuell fattigdom i lydmediet, der filmens måte å skape bilder på er heilt naudsynte for formidlinga, slik også Eide og Nyre peikar på i høve det å biletleg skulle framstille ei biljakt på radio, "i slike tilfelle har den ofte så nyttige blindskapen til radioen blitt eit handikap"(2004: s. 111).

Jane Chapman peiker på at lyd og musikk i filmdokumentaren "are often used to create atmosphere and/or emotional impact, but the issue of the authenticity versus filmmaker interventionism impacts upon eventual style and form. Intended usage needs to be carefully considered in advance"(2007, s.61). Det er med andre ord som med den lydlege "filmen" til Jarl, og for andre dokumentariske audiovisuelle produksjonar, dei regimessige form- og stilgrepa som blir avgjerande for det sjåaren, eller lyttaren oppfattar som ekte og autentisk, som røyndomen.

2.5. Avslutning.

Radiodokumentaren er, som eg gjennom oppgåva her har prøvd å skildre, ei dramaturgisk planlagt, regissert og bildeskapande forteljing frå røyndomen. Den skapar bilete på lyttaren si netthinne, men desse bileta er designa og kontrollerte av produksjonsteamet, nøyde dramaturgisk skisserte i ein kontekstuell samanheng mellom innhald og lyttar. Det vert skapt ei sosial kontrakt mellom dokumentaren og lyttaren, som i siste instans er meiningskapande og såleis involverer, engasjerer og aktiviserer lyttaren. Nett som i dokumentarfilmen er det nettopp bileta satt inn i ein strategisk planlagt samanheng som seier noko om den bodskapen dokumentarskaparen ynskjer å formidle.

Bildeskapande og retoriske element er som eg har vist sjølve kjernen i denne formidlinga, og vi kan seie at skjeringspunktet mellom fiksjon og fakta som ligg implisitt i radiomediet sin natur vert ein nyttig ressurs for lydskaparen, fordi han kan nytte seg av sin semiotiske, perceptuelle og konvensjonelle kompetanse i utforminga av sanselege rom, forteljande argument, konkrete handlingar og stemningar, og setje denne kompetansen saman gjennom dramaturgiske modellar til meiningskapande forteljingar. For dokumentarskaparen gjeld dette forteljingar om røyndomen, for radioteateret gjeld dette fiktive forteljingar, men verktykassa er den same.

Gjennomgåande i oppgåva har eg vist at ein lyd slettes ikkje berre er ein lyd, men kan representere og referere til eit heilt sett av meininger, handlingar og kulturelle verdiar, alt etter kor bevisst lydarbeidaren brukar sin kunnskap om samanhengen mellom det lydlege uttrykket og korleis dette blir prosessert og fortolka hjå mottakarane. Denne kunnskapen er sjølvsagt ikkje berre relevant for lydarbeidaren, men også svært viktig som ei bevisstgjering for alle involverte i audiovisuelle produksjonar.

Historisk sett har vi i Noreg vore skeptiske til lydleg innovasjonsarbeid, i alle fall kan vi seie at vi har utvikla oss sakte, men trygt, om vi samanliknar oss med våre skandinaviske naboor. Og om vi ikkje skal kome etter også i framtida må vi kanskje i større grad nyttiggjere oss av, utvikle og forske på denne lydlege kunnskapen både innanfor og utanfor utdanningsinstitusjonar, produksjonsselskap og kringkastarar.

KJELDELISTE

- Bastiansen, Henrik (2011): *Vaktbikkjeffjernsynet*. Kristiansand, IJ-forlaget
- Birkvad, Søren og Diesen, Jan Anders (1994): *Autentiske inntrykk*. Oslo, Det Norske Samlaget
- Chapman, Jane (2007): *Documentary in Practice*. Cambridge, Polity Press
- Crisell, Andrew (1994): *Understanding Radio*. London. Routledge (Utgjeven i 1986)
- Eide, Linda og Nyre (2004), Lars: *Radioradio – lyd i journalistikk*. Gjøvik, Det Norske Samlaget
- Erstad, O. (2004) *Piloter for skoleutvikling*. Oslo, Universitetet i Oslo/ITU
- Handagard, Ingvild (2003): *Stemmer det? Stemmebruk og fremføring i radio og tv*. Kristiansand, IJ-forlaget.
- Hand, Richard J. og Traynor, Mary (2011): *The Radio Drama Handbook*. New York, Continuum International Publishing Group
- Hedemann, Berit (2006): *Hør og se. En håndbok i bildeskapende radio*. Kristiansand, IJ-forlaget
- Husø, Jon, Nilsen, Jens Petter og Strømsodd, Rikard (2012): *Lydproduksjonar*. Oslo, GAN Aschehoug
- Kolstad, Tine (2002): *Det var en mørk og stormfull dag... Dramaturgi for journalister*. Kristiansand, IJ-forlaget
- Kovach, Bill og Rosenstiel, Tom (2007): *The Elements of Journalism*. New York, Three Rivers Press
- McLuhan, Marshall (1964): *Understanding Media: The Extension of Man*. New York, Signet Books
- Mral, Brigitte og Olinder, Henrik (2011): *Bildens retorik i journalistiken*. Stockholm, Nordstedts
- Myklebust, Lars-Helge (2009): *Radioens Rolls-Royce. Radiodokumentarens historie i Norge*. Oslo, Radiodokumentarredaksjonen i NRK
- Nichols, Bill (1991): *Representing Reality. Issues and Concepts in Documentary*. Indiana, University Press
- Nyre, Lars (1997): *Radioen og det lydlege - Om nokre føresetnader for studiet av mediepersepsjon*. Rapport nr. 34. Institutt for medievitenskap, Universitetet i Bergen
- Roksvold, Thore (red.) (1994): *Avisportrett før og nå*. Fredrikstad, Institutt for Journalistikk

Roppen, Johan og Allern, Sigurd (2010): *Journalistikkens samfunnsoppdrag*. Kristiansand, Høyskoleforlaget AS

Skjervheim, Hans (2002): *Mennesket*. Oslo, Universitetsforlaget AS

Sjue, Finn (2011): *Undersøkende journalistikk*. Kristiansand, IJ-forlaget

Starkey, Guy (2014): *Radio in Context*. New York, Palgrave Macmillan

Sørensen, Bjørn (2001): *Å fange virkeligheten. Dokumentarfilmens århundre*. Oslo, Universitetsforlaget AS

Warmdal, Morten Møller og Hjeltnes, Guri (red.) (2012): *Gravende journalistikk. Metode, prosess og etikk*. Oslo, Gyldendal Akademisk

Yewdall, David Lewis (2012): *Practical Art of Motion Picture Sound*. Oxford, Elsevier Inc.

Lydfiler:

Eidset, Jan Terje (2014): *Eit godt kliv*.

<https://soundcloud.com/janterjeeeidset/eit-godt-kliv-ein-radiodokumentar-av-jan-terje-eidset/s-gh05n>

Jarl, Stefan (2013): *State of Mind – en film utan bild*.

https://www.dropbox.com/s/sto5ayuwtxc0bjb/state_of_mind.mp3

Nederhoed, Lasse (2011): *Fornuft og følelser*. NRK P2.

<https://soundcloud.com/evni/fornuft-og-f-lelser-bjarte>

-EIT GODT KLIV!

**PRODUKSJONSPLAN FOR MASTERPRODUKSJON 2014,
DOKUMENTAR OG JOURNALISTIKK, HVO
VED JAN TERJE EIDSET**

INNHOLD

PRODUKSJONSPLAN	3
Innleiing.....	3
Kvifor ynskjer eg å formidle denne historia.	3
Tittel, målgruppe og format.....	4
Nøkkelpersonar i produksjonen.	4
Framdriftsplan.....	5

PRODUKSJONSPPLAN

Innleiing

EIT GODT KLIV!

-er arbeidstittelen på ein radiodokumentar om Rolf Strømsheim jr. som hausten 2012 fekk operert bort ein hjernesvulst. Etter operasjonen vart han lam i heile venstresida av kroppen.

Rolf har heile livet vore ein aktiv friluftsmann, og glad i halde kroppen i form. Han har arbeidd som lærar i ei årrekke, men samtidig vore både spinninginstruktør og fjellturentusiast.

Etter operasjonen låg han i sjukesenga og stirra tomt ned på lpaden som låg i fanget hans. Livet kan ikkje ende slik, tenkte han. Han kan ikkje vere lam, og aldri meir kunne bestige ein fjelltopp. Så difor bestemte han seg, der og då i sjukesenga, neddopa på sterke smertestillande medikament, for å lage ein «event» på Facebook. Ein «event» med han sjølv i hovudrolla, og som han snart fekk merke vart enormt fysisk og mentalt krevjande.

Hendinga på Facebook kalla han, enkelt og greitt for: «I'm back – 10 måneder etter». På eventen deklamerte han at på dagen 10 månader etter operasjonen ville han stå på toppen av ein av dei største og mest krevjande fjelltoppane i Sunnmørsalpane, Slogen (1564 moh).

Dokumentaren vil følgje Rolf Strømsheim jr. sine oppturar og nedturar på si ferd frå sjukesenga til toppen av Slogen. Dokumentaren vil difor bli ei «frå nær døden til å elske livet» - forteljing, der vi, på ein nær og fortruleg måte blir kjent med Rolf og hans fysiske og mentale kamp for å nå målet sitt.

Kvífor ynskjer eg å formidle denne historia.

Denne dokumentaren vil vere ein bidragsytar knytt til heilt fundamentale tankar og kjensler i eit menneske. Både det å få ei diagnose der utfall av operasjon kan vere å døy, og det å setje seg eit hårete mål for å kjempe seg tilbake til livet, er store gjennomgripande hendingar i ein person sitt liv. Dette er ei historie som vil gje eit verdifullt augeblicksbilete på kva sterke krefter som ligg i oss menneske og om den drivkrafta vi har for å nå eit mål uansett kor därleg utgangspunkt vi har. Vi får med denne dokumentaren ei forteljing om korleis ein kan snu eit mareritt til ei kjensle av lykke.

Slike historier er heilt naudsynte som medieinformasjon i eit samfunn som er sterkt prega av tabloide ideal knytt til nettopp denne «lykkekjensla», der djuptgripande tankar og kjensler i stor grad vert

erstattar med kosmetikk, medikament og fokus på eit overflatisk ytre, og enkle løysingar. Vi treng slike historier for å minne oss om at verden, og liva våre ikkje alltid blir slik vi ser føre oss. Og at sjølv om det blir annleis, så er det mogleg å leve godt uansett.

Tittel, målgruppe og format.

Arbeidstittel: Eit godt kliv!

Format: Radiodokumentar,

Lengde: mellom 30-40 minutt

Målgruppe: Konkretisert vil denne dokumentaren vere retta mot både unge vaksne, så vel som godt vaksne. Hovudmålet er å skape ettertanke rundt dei store spørsmåla **død** og **liv**, og samstundes inspirere målgruppa i høve det å følgje sine draumar og mål i livet.

Sendeplan: Eg vil i tida etter produksjonen arbeide inn mot Norsk Riksringkasting for å få radiodokumentaren sendt på NRK.

Nøkkelpersonar i produksjonen.

Jan Terje Eidset – regi, opptak, redigering

Jan Terje Eidset er p.t. student ved masterstudiet dokumentar og journalistikk ved Høgskulen i Volda. I tillegg arbeider han som lyddesigner i firmaet Nynorsk Lyd (Eidset Lyd). Han har tidlegare arbeidd mykje med lydregi/dubbing for Nordubb Studios AS, og hatt postproduksjonelt lydansvar for fleire animasjons- og dokumentarfilmprosjekt, t.d. dokumentarfilmen «Havets Sølv» av Blåst Film og animasjonsfilmen «Kakkerlakken med den stygge jakken», av Grande Produksjon. Til dagleg arbeider han som avdelingsleiar for media og musikk ved Volda vidaregåande skule.

Framdriftsplan

Har tidsperioden mars 2013-januar 2014 gjort fire store opptak med hovudkarakter i dokumentaren.

14.mars 2013	Djupneintervju 1 (heime hjå Rolf Strømsheim jr.)
13.september 2013	Intervju med RS + vene på Patchellhytta (dagen før dagen)
14.september 2013	Intervju og opptak av tur til Slogen.
11. januar 2014	Djupneintervju 2 (heime hjå Rolf Strømsheim jr.)

Framdriftsplan for det som står att:

Opp tak i studio (blokk)	medio mars/ tidleg april
Opp tak av lydar sjukehus	2. – 10. mars
Dramatiseringa	medio mars 2014
Eit avsluttande intervju med Rolf Strømsheim jr.	12. mars
Redigering/postproduksjon frå	17. mars – 17. april
Gjennomgang og kvalitetssikring	17. april – 21. april
Deadline	22.april

Volda, 27.1.2014

Jan Terje Eidset

SØKNAD - FRITT ORD

STØTTE TIL MASTERPRODUKSJON VÅREN 2014

Arbeidstittel: Eit godt kliv!

Format: Radiodokumentar, ca.40 minutt

Målgruppe: Konkretisert vil denne dokumentaren vere retta mot både unge vaksne, så vel som godt vaksne. Hovudmålet er å skape ettertanke rundt dei store spørsmåla **død** og **liv**, og samstundes inspirere målgruppa i høve det å følgje sine draumar og mål i livet.

Sendeplan: Det vil i tida framover blir arbeida inn mot Norsk Rikskringkasting for å få radiodokumentaren sendt på NRK P2.

EIT GODT KLIV

-er arbeidstittelen på ein radiodokumentar om Rolf Strømsheim jr. som hausten 2012 fekk operert bort ein hjernesvulst. Etter operasjonen vart han lam i heile venstresida av kroppen.

Rolf har heile livet vore ein aktiv friluftsmann, og glad i halde kroppen i form. Han har arbeidd som lærar i ei årrekke, men samtidig vore både spinninginstruktør og fjellturentusiast.

Etter operasjonen låg han i sjukesenga og stirra tomt ned på iPaden som låg i fanget hans. Livet kan ikkje ende slik, tenkte han. Han kan ikkje vere lam, og aldri meir kunne bestige ein fjelltopp. Så difor bestemte han seg, der og då i sjukesenga, neddopa på sterke smertestillande medikament, for å lage ein «event» på Facebook. Ein «event» med han sjølv i hovudrolla, og som han snart fekk merke vart enormt fysisk og mentalt krevjande.

Hendinga på Facebook kalla han, enkelt og greitt for: «I'm back – 10 måneder etter». På eventen deklamerte han at på dagen 10 månader etter operasjonen ville han stå på toppen av ein av dei største og mest krevjande fjelltoppane i Sunnmørsalpane, Slogen (1564 moh).

Dokumentaren vil følgje Rolf Strømsheim jr. sine oppturar og nedturar på si ferd frå sjukesenga til toppen av Slogen. Dokumentaren vil difor bli ei «frå nær døden til å elske livet» - forteljing, der vi, på ein nær og fortruleg måte blir kjent med Rolf og hans fysiske og mentale kamp for å nå målet sitt.

Dokumentaren vil ha ei tidsramme på 35-45 minutt.

BAKGRUNN FOR SØKNAD

Denne dokumentaren vil vere ein bidragsytar knytt til heilt fundamentale tankar og kjensler i eit menneske. Både det å få ei diagnose der utfall av operasjon kan vere å døy, og det å setje seg eit hærete mål for å kjempe seg tilbake til livet, er store gjennomgripande hendingar i ein person sitt liv. Dette er ei historie som vil gje eit verdifullt augeblikksbilete på kva sterke krefter som ligg i oss menneske og om den drivkrafta vi har for å nå eit mål uansett kor därleg utgangspunkt vi har. Vi får med denne dokumentaren ei forteljing om korleis ein kan snu eit mareritt til ei kjensle av lykke.

Slike historier er heilt naudsynte som medieinformasjon i eit samfunn som er sterkt prega av tabloide ideal knytt til nettopp denne «lykkekjensla», der djuptgripande tankar og kjensler i stor grad vert erstatta med kosmetikk, medikament og fokus på eit overflatisk ytre, og enkle løysingar. Vi treng slike historier for å minne oss om at verden,

og liva våre ikkje alltid blir slik vi ser føre oss. Og at sjølv om det blir annleis, så er det mogleg å leve godt uansett.

Dette oppfattar eg som ein viktig debatt i samfunnet og som noko som kjem inn under Fritt Ords programområde som handlar om "Informasjon og offentlig debatt".

Eg søker difor stønad hjå Fritt Ord for å kunne fullføre denne dokumentaren, og vonar på positiv tilbakemelding.

Volda, oktober 2013

Jan Terje Eidset

Vedlegg: budsjett

BUDSJETT

BUDSJETT "EIT GODT KLIV" i NKR.				
	<i>Haust 2012</i>	<i>2013</i>	<i>Vår 2014</i>	<i>Sum</i>
Reiseutgifter	1000	3000	2000	6000
Opptaksutstyr	1000	0	0	1000
Musikk			6000	6000
Lisensiert lydopptak (NRK)			2000	2000
Sum				15000

MANUS « EIT GODT KLIV» AV JAN TERJE EIDSET

INT Patchell-hytta. Vi hører lyder frå kjøkkenet.

Rolf spør om eg vil ha litt lunk i kaffien, og fyller i. Vi hører Rolf fortel om frykta for å våkne opp etter operasjon og ikkje kunne vere i fjellet. Så seier han at Hilde må pakke sekken sin. Høyrer at han begynner å pakke sin sekk, og seier at han har sikkert pakka alt for mykje.

Blokk

Det er 14. September 2013. Rolf Strømsheim junior gjer seg klar til ein heilt spesiell fjelltur. I lag med venna og familie har Rolf overnatta på Patchellhytta i natt, ei turisthytte som ligg heilt på grensa mellom kommunene Stranda og Ørsta på Sunnmøre.

Dei fleste av oss reiste opp på Patchellhytta i går kveld, og det tok oss vel to-tre timer å kome til hytta. Men for Rolf er det annleis.

Han tok dei første stega på denne turen allereie for ti månader sida.

Då vi kom opp i går kveld var det nokså tett skodde og regnvær i fjellheimen, og gradestokken viste berre 4 plussgrader. Men inne på hytta fekk vi fyr i peisen, og mat på bordet. Og kvelden vart på mange måtar dedikert til mimring rundt tidlegare bragda, slik det ofte er når fjellfolk møtes, men særleg var temaet tankar om turen i dag.

Ein tur som for Rolf starta 14 november 2012.

Overgang lydteppe ambulanse, springing, sorl, rulleseng, overgang musikk tilbakeblikk

INT heime hos Rolf.

Rolf fortel om dagane med anfall før operasjon. (lydlegg delar av det han fortel om). Så om operasjon og oppvåkning.

Og om Facebook-eventen. (Klargjere mål). Slogen. + fjellopplevelse 1!

Blokk:

På facebook-eventen til Rolf kan vi lese følgande: Im back - ti måneder etter. Topptur til Slogen, 1564 meter over havet.

Å bestige Slogen kan vere en nokså krevande fjelltur, og som Ålesund turistforening beskrive det, så er toppen nokså luftig og krev litt klyving.

Viss ein ser på fjellet frå Hjørundfjorden, reiser Slogen seg som ei slags trekanta pyramide rett opp mot himmelen, og spring fram som ein majestet i Sunnmørsalpane. Og i dei siste ti månadane har målet til Rolf vore å klyve seg opp på denne fjelltoppen i dag.

Musikk.

Rolf fortel om opptrening, hånda i suppa-fortelling (om forfatninga han var i).

Om kor utspring han er. Bli kjent med Rolf (tankar og kjensler rundt sin situasjon).

Blokk:

Det er ein utspring gjeng som er samla utanfor Patchellhytta. No ventar vi berre på folk som har meldt sin ankomst, og som vil vere med å hjelpe Rolf nå sitt mål.

(i bakgrunnen folk som myldrar EXT. Klare for tur).

Rolf seier: skal vi ta avmarsj då? (vi hører at folk trakkar i veg – overgang til ->)

INT heime hjå Rolf

Rolf fortel om tankar rundt Slogen og blir emosjonell.

Avsluttar med at det er i motbakke det går oppover. (overgang til -> musikk ->)

Blokk

Det er ein bra gjeng som er på veg oppover fjellet. Det bles kald vind og det regnar fortsatt godt. Skodda heng godt ned mellom fjelltoppane, og gir oss no i morgontimane berre 20 meter sikt. Vi 15 som går fremst att med Rolf oppover dei første bakkane seier ikkje mykje til kvarandre, men vi tenke det same. Vil Rolf nå sitt mål i dag? Med tanke på værforholda og ikkje minst Rolf sine heilt eigne utfordringar blir dette ein tøff tur.

(Folk trakkar og klyv i fjellet) Vi høyrer Rolf klatre og pustar(1:02:00). Og seier at han kjenner seg svimmel(1:07:25), og at han kanskje må senke tempoet litt. Overgang til Rolf på hytta om kvelden før (INT) der Rolf fortel om anfallet 5. juli.

Musikk.

Rolf fortel at no kjem sola, og at vi kan sjå Slogen. Overgang til å fortelle om sin opplevelse med høgdeskrekks. Og at ein som eneforsørger må ta hensyn til ungane.

Blokk

Rolf har fire barn, Hilde på 14,Håkon på 21 Markus, 23 år og Katarina som er 29 . Dei tre yngste bur framleis heime hos Rolf, medan eldstejenta arbeider som lærar i Bergen. I 2008 miste barna mor si, og Rolf miste kona si, Margrete, til kreftsjukdom etter lang tids sjukeleie. Familien på Hatlane he med andre ord vore tett innpå tankar om liv og død i mange år.

INT. Heime hjå Rolf

Fortel om kona som døde av kreft, og kva det har lært han (14:51+33:30)Det viktigaste for meg er ungane (Rolf fortel 43:00). Fortel vidare om gode venner som stiller opp. *Fortel vidare om seg sjølv som motivator (31:08) og har jobba med barn i ulike krisesituasjonar (30:20)*

Fortel også om seg sjølv som rastløs (41:15), lite tungsinn, men også har tunge tankar.

Vi høyrer klyving og trasking. Rolf seier at han har rota seg vekk (1:33:35). Og kor takknemlig han er for at så mange folk har tatt turen. Frå heile landet. Snakkar om vennskap som grunnfjellet.

Meir klyving og klatring. Overgang musikk...

Rolf set seg ned og seier: For en opplevelse. (stille, berre luft) Rolf fortel om kor fantastisk det er, og at han er her medan svulsten ligg på formalin. Ingenting som er umulig det tek berre lengre tid. Avsluttar med å spør meg: er det noko å vente på. (lydar av at ein klyv vidare).

Blokk

Vi nærmar oss med små og seigesteg toppen. Det blir brattare opp mot topp-punktet, så både Rolf og eg pustar tyngre, og kjenner det godt i beina. Terrenget vi går i er ei blanding av bergveggar, store steinar, sand og grus, og fleire gonger må vi halde oss fast inttil fjellet, og klyve forsiktig

oppover. Rolf har i tillegg ein del utfordringar med balansen, så av og til må vi i reisefølget rett og slett halde han fast så han ikkje dett bakover.

Rolf seier at han er så nært, (tre kvarter igjen til klokka er halv to) men at han skjønar desse som må stoppe før målet er nådd. Det viktigaste er at ein har ein positiv opplevelse.

KLIMAKS

Siste klyving mot toppen (han bannar litt)...og så seier han “oi er vi på toppen?”, Så hyler han av glede. Og så kastar han stinga ut for kanten (Musikk)

(stille)

Blokk.

Og her på toppen av Slogen skulle ej egentlig avslutte denne dokumentaren. Men som i livet ellers så har vi ingen garantiar for noe.

Nokre veker etter turen fekk Rolf ein alvorleg beskjed frå legen. Det var oppdaga en ny hjernesvulst.

Det er derfor ej no med tunge skritt , fire måna etter Slogen, går opp trappa til Rolf og ringer på.

(vi hører lyd frå at eg kjem opp trappa og ringer på, møter Rolf i døra)

Rolf fortel om det som har skjedd. Om forestående operasjon, og tankar rundt dette “antiklimakset”, og om familiepåverknad.

Blokk

Rolf vart på ny operert 14. januar 2014, på dagen 14 måna etter første operasjon, og berre 4 måna etter turen til Slogen. Operasjonen gjekk bra, og dagen etterpå la Rolf ut eit bilet av seg sjølv på facebook frå sjukesenga med tommelen i været. Ei veke seinare blir Rolf flytta frå Sankt Olavs hospital i Trondheim til Ålesund Sjukehus, og startar der på strålebehandling og cellegift. I tillegg til ei ny etappe med opptrening etter operasjon.

Vi går til sjukehuset rett før strålinga/lydar frå maskiner i bakgrunnen. Rolf forklarer korleis dette påverkar han..

Rolf avslutter med tankar om livet, og at han er ein “fighter”. Ingen blokkavslutning. Berre musikk.

Dokumentaren Eit Godt Kliv er produsert og regissert av Jan Terje Eidset, med musikk av Ole Magne Tomsgård og Jan Terje Eidset.

Opptak:	Samtale heime med Rolf		
Dato:	14.03.2013		
Tidskode	Innhald	Kommentar	Tillegg
00:00	Foten fungerte i fem/seks turer.		
00:20	Telemark - en annen måte å stå på ski på.		
00:23	Er du telemarkkjører sjølv?		
00:28	Det er jo den ultimate måten å stå på ski på då		
00:45	Kjøpte meg Randone i sommar rett før eg fekk dette her..		
01:10	Eg går å skrur av den der [vaskemaskina]		
01:20	Det blei 9 km i dag		
01:36	Frisk-senteret		
01:45	Fysioterapeut		
02:01	Lang veg tilbake igjen..		
02:10	Kl halv to i dag er det akkurat 4 månader sidan eg våkna opp etter operasjonen		
02:27	Kva tenkte du da? [klarte ikkje å bruke krefter]		
02:40	planlagt tur med bror min til Slogen		
02:48	Så tenkte eg: Eg skal på Slogen		
03:05	Laga side på facebook - arr.	Im back - 10 mnd etter	
03:55	Helst skal eg klare dette utan hjelp då		
04:08	Var du redd?	Tilbake til operasjon	
04:30	Hjernekirurgi opp i hodet mitt		
04:38	I verste fall våknar du ikkje oppatt i det hele tatt		
05:07	Kva eg tenkte når eg våkna? Eg var full av morfin..	Latter	
05:43	Ho legen sa at det er sjeldan at nokon har sett så bra ut etter op. Og i morfinrusen sa eg...	Latter	
06:24	Var det i rusen du kom på dette målet også?	Nei i rein og skjer forbannelse	sjukehuslydar
06:50	Når legen sa at eg kunne bli lam, sa eg at det var no faen til greier..		
07:18	Ikkje kunne gå på ski igjen, ikkje kunne gå på fjellet igjen - kjempenedsig		
07:22	Mollandalen	Fortel om naturopplevelse 1	musikk?
08:10	Det har jo gått bra, sånn sett		
08:13	Tror eg er per definisjon erklært frisk		
08:20	MR kvar tredje måned	bygge seg opp og håpe dei ikkje finn noko	
08:36	Kan ikkje slutte å leve		
09:00	På ski i barnetrekket		
09:30	Bjorli på guttetur		
10:10	Standalseidet med ein kompis	Kjente det godt at kroppen seier i frå	
10:30	Anfall		
11:31	Blodfortynnande midlar	hjerneslag	
12:02	Eg tenker at viss eg får tilbake svulsten		skilydar inn
12:38	Går turar med kompisens min		gåtarur inn
12:58	Ikkje syns synd på meg sjølv		
13:07	Det har ikkje ungane mine godt av heller	snakkar om ansvar	
13:37	Har det etter far og mor mi.	Far død.	
14:00	dratt med inn i Tafjordfjella sidan eg var liten	Fortel om barndomshistorie	
14:51	Kona mi døde for 5 år sidan av kreft	Brukt fjella til å tenke	
15:26	Lærte mykje av ho: gir ikkje seg før man må	til siste pust er pusta	
15:46	Det eg har opplevd siste åra har gjort meg	tåle mye mer enn eg trudde eg skulle tåle	
16:20	Har ikkje noko valg, sa eg		
16:38	Eg er ikkje den typen. eg gir ikkje meg		
17:13	Så du seier fjellet ja..Det er der du går?		
17:20	Vannvittig lykke	Om det å vere i fjellet. Opplevelse 2	Musikk
18:50	Frå sjøkant til topp	Opplevelse 3	Musikk
19:30	Du kjenner at du leve. Hjerte hamra og blodet bruser		
20:00	Om eg er så heldig at eg kjem på gamleheimen så kan eg sjå på bilete		
20:35	Post-it-lapp på døra på gamleheimen	Latter	

20:55	To dagar etter at eg fekk konstantert hjernesvulst då	
21:00	Når du fekk den beskjeden. Kva tenkte du då?	
21:09	Eg var ut med legen	Fortel om heile settingen den dagen han kom på sjukehuset
22:30	MR om en måneds tid..	
23:05	Tilbake hit på søndagen (etter standalshytte) og satt på do	nytt anfall
23:30	MR i morgen, sa den nye legen	
23:43	1 uke etter at eg hadde hatt første anfallet	
24:15	Trur ikkje eg forsto heilt alvoret	
24:35	Fikk beskjed at eg skulle opereres då	Trondheim
25:05	Fekk ein knekk eit par dagar etter operasjonen	Hjelp til alt...
25:50	Då huska eg at eg grein	
26:45	Rom inne på kreftavdelinga	Når han kom tilbake til Alesdn
27:09	Heile tida med tanken på Slogen i haudet	
27:40	Systematikk i treninga	
28:20	Det har hjulpe meg, har eit klart mål og mange delmål	
29:30	Det var då eg tenkte at dette her går vegen	
29:40	Facebook er nyttig i den samanhengen	Fortel om tilbakemeldingar om å få folk i aktivitet
30:20	Har jobba med barn og unge i forskjellige krisesituasjoner	
31:08	Alltid vore ein motivator	
31:44	14 september kl 13.30 skal eg stå på toppen av Slogen, og kaste stinga ut frå toppen	Det er det store målet
32:00	Krevande å bruke sine eigne strategiar på seg sjølv?	
32:59	Små små mål heile tida	
33:14	Motgang?	
33:30	Går på kurs i regi av kreftforeninga	Livslyst
34:28	Rydde vekk dei negative tankane	
34:55	Mentalt sterkt men har gode vennar, familie,	Omgitt av strålendes menneske og har livsglede
35:37	Kona mi spurte om prognose: men legen sa at ho kan dø av ei ulykke lenge før ho dør a kreft	
36:00	Når eg blir gammal vil eg tenke på at eg gjorde faktisk det eg bestemte meg for	"Eg gikk på Slogen"
36:40	Eg SKAL gjere ting som er oppnåelige for meg	
36:55	Nedsatt førlighet i venstre sida	50 %
37:00	Om hånd i suppa	Forklare korleis det var første tida
38:00	Utålmodig, vil helst ha gått på Slogen no	
39:30	Med den treninga eg held på med no så vil eg på sikt vere i stand til å gå mange fjellturar	
39:44	Viss eg klarer Slogen, skal eg klare dei fleste, tror eg	
40:10	Korleis trenar du no?	
41:10	Eg vil, men får ikkje det til, heilt enda	
41:15	Eg er ein rastlös tulling	Latter
41:20	Alltid hatt lett for å smile og le	lite tungsinne
41:40	En har jo nokre tunge tanka ungane spesielt)	
42:00	Ikkje like verbale gutane...	Men snakkar i lag, og snakke med likesinna i regi
43:00	Det viktigaste for meg er ungane, absolutt	litt gråt her..
43:20	Blir dei med deg?	Oergang til latter
44:00	Nesten vokst opp inn i Tafjordfjella	
44:20	Vi er utrolig privilegerte	
45:31	Dovregubbens hall	Edvard Grieg må ha vert i Molladalen
45:40		Opplevelse 3
46:00	Guttetur til Børgefjell til sommaren	
47:21	Kva kjem du til å tenke når du står på ved foten av Slogen før du skal opp?	
48:00	Har mentalt vært gjennom den turen der en gang i veka sidan eg våkna opp	
48:20	Trur det blir verst ned igjen	
48:30	Men når eg kommer opp der har eg tenkt mykje på kva eg skal gjør	
48:50	Kjenner at eg blir emosjonell	Litt gråt

50:00	Mange gode krefter som tenker på meg		
50:20	En del av terapien er å legge ut på fb		
50:55	Det er i motbakke det går oppover		
51:20	Viss eg kan klare å hjelpe andre også..så		
52:45	Det går no helt godt, sa Max Manus under krigen		
52:50	Trur du at du treng eit mål etter Slogen, då?		
59:14	Verst for ungane		
59:52	Mer kaffe?	Lyd av kaffemaskin	
1:00:00	Skiklubben og Arild Eidset		
1:05:40	Kunne tenkt meg å gå heilt opp på fredagen berre for å prøvekjøre om eg kjem meg opp	latter	
1:10:22	Slutt		

Opptak:	Intervju med Rolf kvelden før	
Dato:	13.09.2013	
Tidskode	Innhald	Kommentar
00:00	Vi kan sette oss inn der	Ambience frå kjøkkenet
00:33	Korleis har du det no?	
00:47	Veret er ikkje akkurat det beste då	
01:27	No er det 10 mnd sidan du oppretta fb.eventen, kva tankar går igjennom deg i kveld	
02:10	Neste år har eg eit nytt mål	Årleg event
02:45	Hadde du forventa flere folk?	I forhold til fb
03:40	Nokon gong vore frista til å gi deg?	
03:54	Ja. 5.juli	Epilepsianfall
04:39	Gir ikkje opp. E SKAL på Slogen i morra	
05:17	Kva soundtrack har du på øra når du tenker på Slogen?	
05:15	Klassisk	so sprach zarathustra - Strauss
06:00	Enorme crescendoet knytt til panorama følelsen	
06:32	Å stå på toppen, og "Yes" eg klarte det...	
06:40	Stiftane etter stinga er klar	
06:53	Slogen-flaske opp og ned	
08:17	Er det folk du kjenner godt?	
08:45	Trur du desse hadde vore på Slogen i morgen utan deg	
09:55	Om dattera Hilde (13 år) som skal opp	
	Min eldste bror kommer i morgen	
10:40	Eldste dattera (29)	
11:29	Veldig spent på veret i morgen	
12:13	Slutt	

Oppnak:	Rolf_morgon_tuopp (mygg)			
Dato:	14.09.2013			
Tidkode	Innhald	Kommentar	må konverteres (44100-48000)	(upspeed)
00:03	..vil du ha litt lunk i?	fyller i kaffe-lyd, klargjeng til tur (vasking etc)		
00:55	Lang utpust			
01:52	Glidelås			
02:25	Hilde no må du gå å pakke sekken din			
02:47	Har sikkert tatt med meg alt for mye			
04:53	Angrepe av sau			
05:37	Vi tar selfølgelig et bilde fra facebook	(photoshop) treng ikkje å gå opp.		
06:08	Noen som har mistet 300 kroner?			
07:58	Pimmen hadde hørt på vermeldinga at det skal bli lettere utover dagen			
08:28	E syns e ser blå himmel en plass der oppe			
13:50	På grunn av dårlig ver			
10:22	Rompetaske Bjørge, du imponera stort			
12:20	E skal ikkje føre an for e har ikkje peiling på kar e ska gå hen			
15:27	Ska vi ta avmarsj då?			
16:45	Vi ser faktisk at vi er på fjellet			
17:40	Vi tar det med ro			
20:45	Her kommer sola ja,			
22:30	Forma, ja..	Snakkar om veret om morgenon	Her begynner vi å gå	
24:25	Største komplimentet eg nokon gong har fått	Om å vere barnslig		
24:50	Der ser vi Slogen i all si prakt rett foran oss Marianne			
25:20	1564 dobbel så høy som Sula			
25:32	Tenk no e vi her på dette opplegget (kvinne) det er helt fantastisk			
25:58	Ser du dissa puklane på venstresida der, dem skal vi over			
26:40	Kjenner at det vert varmt...			
27:50	Om mount Everest (døtra spør om det ligg lik her)			
29:00	Ser ut som nokon holder ei hånd over oss foreløpig			
30:22	Tror e hiv av meg jakka, det blei steike varmt			
32:20	Kor privilegerte vi er ...	om natur, og valg/demokrati		
33:20		Lyd av bekken		
34:19	Om fjellsekken			
35:50	Merka du viss du får anfall?	Epilepsi	Prata med andre (bruk kondensatoropptak her)	
42:50	Testa forma	Redd for å få anfall?		
43:30	Nyte turen			
44:00	Snakkar om dei høgaste fjelltoppane i norge med døtra			
44:50	Krig mellom Urke og Viddal om kven som har høgaste fjellet			
45:22	Må se om e har dekning så eg kan legge ut på facebook			
49:30	Nokken som tok tida når vi starta?			
50:34	Hørte du Hilde, siste mulighet til å fylle vatten			
51:17	Bra eg ikkje tok med stokken, eller staven, ja...	Snakkar vidare om god trening av venstresida		
51:49	Blitt verre etter anfallet i sommer			

53:26	Aldri vært nærmere Slogen enn no					
53:50	Her går det så det griner					
56:26	Oppskrift til eigen energibar					
57:30	I morra blir det den store sengetind tenke e					
58:10	Skal vi berre walk on, you never walk alone					
58:23	Det e bedre å pakke for mye i sekken enn for lite					
58:55	Pakke vekk mobiltelefonen før vi begynne å klatre i Ura	Prata med døtra om isbrear som laga desse for mange mll år sidan				
1:02:00	Klatring og pusting					
1:03:08	Det ser ut som det går an å gå lengre bort der då					
1:05:00	Ditte her kommer på radio Irene					
1:05:35	Her går det en sti då					
1:07:25	Kjenne at eg begynne å bli litt svimmel					
1:07:50	Kanskje senke tempoet litt til					
1:10:08	Kjenne det at e skulle trent litt mer på ur					
1:13:08	Går vi rett?	Snakkar om veivalg				
1:14:47	Tung pusting					
1:15:17	Snakkar om løse steinar					
1:15:53	Her er ei rås ja, nice					
1:16:00	Pappa, er dette ein topp	(Hilde)				
1:16:40	Litt klyving det høre med	Lyd av Stein				
1:17:36	Vi skal jo gå langs ryggen oppover der da	Samtale med damene				
1:18:30	E syns den va litt ekkel...mye løs Stein					
1:19:43	Hiv i seg litt vatten for eksempel					
1:20:49	E huske første gangen e gikk på kolastinden	Opplevelse om høgdeskrekks				
1:21:37	Hensyn til ungane, eneforsørger enda mer hensyn					
1:24:07	Gått fra Skjelstad...men ikkje for meg	Fortel om livet og at det fins andre toppar				
1:24:41	Tunge sko					
1:25:50	Har med 12 barar då..					
1:26:12	Blåtind	Om å gå seg tom				
1:29:30	No angra eg på at eg kkje har strekt ut leggen mer					
1:30:15	Kvittegg på ski er fin	Opplevelse med blødande gnagsår	Bunad og crocks			
1:32:30	Det e no ikkje langt igjen no til toppen	Fortel om kor høgt vi er				
1:33:37	Rota meg vekk	Typisk meg prate seg ut på viddene..				
1:33:54	Folk kommer fra heile landet					
1:34:50	Veldig bra jobba Hilde, skikkelig imponert					
1:35:34	Det e passelig antal med 25 på toppen no då					
1:37:10	Fjellet er stort, det er plass til alle					
1:37:28	Har vi gått ein time...?					
1:41:48	Masse ur...livsfarlig	Snakkar til Hilde				
1:44:40	Safety first					
1:45:07	Her Jens arne, skal du få ta et bilde av meg med slogan i bakgrunnen	documentation				
1:46:20	Festøy-kollen	Ur-trenings				
1:47:25	No er du straks der du forestilte deg for 10 månadar sidan					

1:47:50	Og den ligge på formalin og eg står her				
1:48:18	Det er ingenting som er umulig, det tar berre litt lenger tid				
1:49:40	Kor langt er det igjen i tid?				
1:50:53	Det viktigaste er at ein har ein positiv opplevelse				
1:53:50	For en opplevelse				
2:05:30	Hei skatt.	Eldstedattera katarina når oss igjen			
2:05:54	Dattera spør: Gir du opp?				
2:16:03	Men vi blåser ikke vekk				
2:18:00	Ser du Patchell hytta då er det ikkje langt igjen til toppen				
2:21:28	Traff desse jentene	Då eg fekk konstantert svulsten			
2:23:30	Spørsmål om epilepsi				
2:29:36	Things to do before I die				
2:32:00	Kilimanjaro	mykje vind i myggen			
2:35:45	I forhold til det kartet eg såg på så...	På rett veg?			
2:39:26	Trekvarter igjen til ho er halv to				
2:45:00	Dårlig forbindelse med myggen				
2:46:07	Sol!				
2:46:20	Finst ikkje sliten	Ironisk			
2:47:40	Ka du seie Jan Terje, er det noko å vente på?				
2:49:10	Takk for at du kom Erik, det satte eg veldig stor pris på				
2:50:19	Noken som gidde å vente på oss der oppe?				
2:50:40	Imponerende å kjøre fra Østlandet	Snakkar om vennskap som grunnfjellet			
2:53:12	Så nært	Skjønar desse som må stoppe før målet			
2:53:58	Ser veldig luftig ut der da				
2:54:38	Kar e det best å gå henne no då?	klyving			
2:56:39	Fikk jo sett stupet bort i mot				
2:59:24	Den hella er løs				
3:00:05	Klatrelydar				
3:02:02	Er toppen der?				
3:04:19	Holde seg i nokken bergnabba viss det går				
3:04:50	Holde deg godt fast	3 punkt skal vere trygge før du slepp			
3:05:40	Klatring og får hjelp	banner og sier au			
3:06:15	takk..oh...då va det verste gjort, nei ka faen e vi på toppen?				
3:12:19	Eg må gjere en ting først Jan Terje				
3:13:21	Ka klokka er	(slo den med 10 minutt) latter			
3:14:00	three two one zero:	Kastar stiftane			

Opptak:		
Dato:		
Tidskode	Innhald	Kommentar

Opptak:	Samtale heime med Rolf			
Dato:	14.03.2013			
Tidskode	Innhold	Kommentar	Tillegg	
00:00	Foten fungerte i fem/seks turer.			
00:20	Telemark - en annen måte å stå på ski på.			
00:23	Er du telemarkkjører sjølv?			
00:28	Det er jo den ultimate måten å stå på ski på då			
00:45	Kjøpte meg Randone i sommar rett før eg fekk dette her..			
01:10	Eg går å skrur av den der [vaskemaskina]			
01:20	Det blei 9 km i dag			
01:36	Frisk-senteret			
01:45	Fysioterapeut			
02:01	Lang veg tilbake igjen..			
02:10	Kl halv to i dag er det akkurat 4 månader sidan eg våkna opp etter operasjonen			
02:27	Kva tenkte du da? [klarte ikkje å bruke krefter]			
02:40	planlagt tur med bror min til Slogen			
02:48	Så tenkte eg: Eg skal på Slogen			
03:05	Laga side på facebook - arr.	Im back - 10 mnd etter		
03:55	Helst skal eg klare dette utan hjelp då			
04:08	Var du redd?	Tilbake til operasjon		
04:30	Hjernekirurgi opp i hodet mitt			
04:38	I verste fall våknar du ikkje oppatt i det hele tatt			
05:07	Kva eg tenkte når eg våkna? Eg var full av morfin..	Latter		
05:43	Ho legen sa at det er sjeldan at nokon har sett så bra ut etter op. Og i morfinrusen sa eg...	Latter		
06:24	Var det i rusen du kom på dette målet også?	Nei i rein og skjer forbannelse	sjukehuslydar	
06:50	Når legen sa at eg kunne bli lam, sa eg at det var no faen til greier..			
07:18	Ikkje kunne gå på ski igjen, ikkje kunne gå på fjellet igjen - kjempenedsig			
07:22	Molladalen	Fortel om naturopplevelse 1	musikk?	
08:10	Det har jo gått bra, sånn sett			
08:13	Tror eg er per definisjon erklært frisk			

08:20	MR kvar tredje måned	bygge seg opp og håpe dei ikkje finn noko			
08:36	Kan ikkje slutte å leve				
09:00	På ski i barnetrekket				
09:30	Bjorli på guttetur				
10:10	Standalseidet med ein kompis	Kjente det godt at kroppen seier i frå			
10:30	Anfall				
11:31	Blodfortynnande midlar	hjerneslag			
12:02	Eg tenker at viss eg får tilbake svulsten		skilydar inn		
12:38	Går turar med kompisen min		gåturar inn		
12:58	Ikkje syns synd på meg sjølv				
13:07	Det har ikkje ungane mine godt av heller	snakkar om ansvar			
13:37	Har det etter far og mor mi.	Far død.			
14:00	dratt med inn i Tafjordfjella sidan eg var liten	Fortel om barndomshistorie			
14:51	Kona mi døde for 5 år sidan av kreft	Bruk fjella til å tenke			
15:26	Lærte mykje av ho: gir ikkje seg før man må	til siste pust er pusta			
15:46	Det eg har opplevd siste åra har gjort meg	tåle mye mer enn eg trudde eg skilte fåle			
16:20	Har ikkje noko valg, sa eg				
16:38	Eg er ikkje den typen. eg gir ikkje meg				
17:13	Så du seier fjellet ja..Det er der du går?				
17:20	Vannvittig lykke	Om det å vere i fjellet. Opplevelse 2	Musikk		
18:50	Fra sjøkant til topp	Opplevelse 3	Musikk		
19:30	Du kjenner at du leve. Hjerter hamra og blodet bruser				
20:00	Om eg er så heldig at eg kjem på gamleheimen så kan eg sjå på biletet				
20:35	Post-it-lapp på døra på gamleheimen	Latter			
20:55	To dagar etter at eg fekk konstantert hjernesvulst då				
21:00	Når du fekk den beskjeden. Kva tenkte du då?				
21:09	Eg var ut med legen	Fortel om heile settingen den dagen han kom på sjukehuset			
22:30	MR om en måneds tid..				
23:05	Tilbake hit på søndagen (etter standalshytte) og satt på do	nytt anfall			
23:30	MR i morgon, sa den nye legen				

23:43	1 uke etter at eg hadde hatt første anfallet				
24:15	Trur ikkje eg forsto heilt alvoret				
24:35	Fikk beskjed at eg skulle opereres då	Trondheim			
25:05	Fekk ein knekk eit par dagar etter operasjonen	Hjelp til alt...			
25:50	Då huska eg at eg grein				
26:45	Rom inne på kreftavdelinga	Når han kom tilbake til Ålesund			
27:09	Heile tida med tanken på Slogen i haudet				
27:40	Systematikk i treninga				
28:20	Det har hjulpe meg, har eit klart mål og mange delmål				
29:30	Det var då eg tenkte at dette her går vegen				
29:40	Facebook er nyttig i den samanhengen	Fortel om tilbakemeldingar om å få folk i aktivitet			
30:20	Har jobba med barn og unge i forskjellige krisesituasjoner				
31:08	Alltid vore ein motivator				
31:44	14 september kl 13.30 skal eg stå på toppen av Slogen, og kaste stinga ut frå toppen	Det er det store målet			
32:00	Krevande å bruke sine eigne strategiar på seg sjølv?				
32:59	Små små mål heile tida				
33:14	Motgang?				
33:30	Går på kurs i regi av kreftforeninga	Livslyst			
34:28	Rydde vekk dei negative tankane				
34:55	Mentalt sterkt men har gode vennar, familie,	Omgitt av strålandes menneske og har livsglede			
35:37	Kona mi spurte om prognose: men legen sa at ho kan dø av ei ulykke lenge før ho dør a kreft				
36:00	Når eg blir gammal vil eg tenke på at eg gjorde faktisk det eg bestemte meg for	"Eg gikk på Slogen"			
36:40	Eg SKAL gjere ting som er oppnåelige for meg				
36:55	Nedsatt førlighet i venstre sida	50 %			
37:00	Om hånd i suppa	Forklare korleis det var første tida			
38:00	Utålmodig, vil helst ha gått på Slogen no				
39:30	Med den treninga eg held på med no så vil eg på sikt vere i stand til å gå mange fjellturar				

39:44	Viss eg klarer Slogen, skal eg klare dei fleste, tror eg					
40:10	Korleis trenar du no?					
41:10	Eg vil, men får ikkje det til, heilt enda					
41:15	Eg er ein rastløs tulling	Latter				
41:20	Alltid hatt lett for å smile og le	lite tungsinn				
41:40	En har jo nokre tunge tanka ungane spesielt)					
42:00	Ikkje like verbale gutane...	Men snakkar i lag, og snakke med likesinna i regi				
43:00	Det viktigaste for meg er ungane, absolutt	litt gråt her..				
43:20	Blir dei med deg?	Oergang til latter				
44:00	Nesten vokst opp inn i Tafjordfjella					
44:20	Vi er utrolig priviligerte					
45:31	Dovregubbens hall	Edvard Grieg må ha vert i Mollandalen				
45:40		Opplevelse 3				
46:00	Guttetur til Børgefjell til sommaren					
47:21	Kva kjem du til å tenke når du står på ved foten av Slogen før du skal opp?					
48:00	Har mentalt vært gjennom den turen der en gang i veka sidan eg våkna opp					
48:20	Trur det blir verst ned igjen					
48:30	Men når eg kommer opp der har eg tenkt mykje på kva eg skal gjør					
48:50	Kjenner at eg blir emosjonell	Litt gråt				
50:00	Mange gode krefter som tenker på meg					
50:20	En del av terapien er å legge ut på fb					
50:55	Det er i motbakke det går oppover					
51:20	Viss eg kan klare å hjelpe andre også..så					
52:45	Det går no helt godt, sa Max Manus under krigen					
52:50	Trur du at du treng eit mål etter Slogen, då?					
59:14	Verst for ungane					
59:52	Mer kaffe?	Lyd av kaffemaskin				
1:00:00	Skiklubben og Arild Eidset					
1:05:40	Kunne tenkt meg å gå heilt opp på fredagen berre for å prøvekjøre om eg kjem meg opp	latter				
1:10:22	Slutt					

Opptak:	Intervju med Rolf kvelden før				
Dato:	13.09.2013				
Tidskode	Innhald	Kommentar			
00:00	Vi kan sette oss inn der	Ambience frå kjøkkenet			
00:33	Korleis har du det no?				
00:47	Veret er ikkje akkurat det beste då				
01:27	No er det 10 mnd sidan du oppretta fb.eventen, kva tankar går igjennom deg i kveld				
02:10	Neste år har eg eit nytt mål	Årleg event			
02:45	Hadde du forventa flere folk?	I forhold til fb			
03:40	Nokon gong vore frista til å gi deg?				
03:54	Ja. 5.juli	Epilepsianfall			
04:39	Gir ikkje opp. E SKAL på Slogen i morra				
05:17	Kva soundtrack har du på øra når du tenker på Slogen?				
05:15	Klassisk	so sprach zarathustra - Strauss			
06:00	Enorme crescendoet knytt til panorama følelsen				
06:32	Å stå på toppen, og "Yes" eg klarte det...				
06:40	Stiftane etter stinga er klar				
06:53	Slogen-flaske opp og ned				
08:17	Er det folk du kjenne godt?				
08:45	Trur du desse hadde vore på Slogen i morgen utan deg				
09:55	Om dattera Hilde (13 år) som skal opp				
	Min eldste bror kommer i morgen				
10:40	Eldste dattera (29)				
11:29	Veldig spent på veret i morgen				
12:13	Slutt				
Opptak:	Rolf_morgen_tuopp (mygg)				
Dato:	14.09.2013				
Tidskode	Innhald	Kommentar	må konverteres (44100-48000)		
00:03	..vil du ha litt lunk i?	fyller i kaffe-lyd, klargjerng til tur (vasking etc)			
00:55	Lang utpust				
01:52	Glidelås				
02:25	Hilde no må du gå å pakke sekken din				
02:47	Har sikkert tatt med meg alt for mye				

04:53	Angrepe av sau				
05:37	Vi tar selfølgelig et bilde fra facebook	(photoshop) treng ikkje å gå opp.			
06:08	Noen som har mistet 300 kroner?				
07:58	Pimmen hadde hørt på vermeldinga at det skal bli lettere utover dagen				
08:28	E syns e ser blå himmel en plass der oppe				
13:50	På grunn av dårlig ver				
10:22	Rompetaske Bjørge, du imponera stort				
12:20	E skal ikkje føre an for e har ikkje peiling på kar e ska gå hen				
15:27	Ska vi ta avmarsj då?				
16:45	Vi ser faktisk at vi er på fjellet				
17:40	Vi tar det med ro				
20:45	Her kommer sola ja,				
22:30	Forma, ja..	Snakkar om veret om morgonen	Her begynner vi å gå		
24:25	Største komplimentet eg nokon gong har fått	Om å vere barnslig			
24:50	Der ser vi Slogen i all si prakt rett foran oss Marianne				
25:20	1564 dobbel så høy som Sula				
25:32	Tenk no e vi her på dette opplegget (kvinne) det er helt fantastisk				
25:58	Ser du dissa puklane på venstresida der, dem skal vi over				
26:40	Kjenner at det vert varmt...				
27:50	Om mount Everest (døtra spør om det ligg lik her)				
29:00	Ser ut som nokon holder ei hånd over oss foreløpig				
30:22	Tror e hiv av meg jakka, det blei steike varmt				
32:20	Kor privilegerte vi er ...	om natur, og valg/demokrati			
33:20		Lyd av bekken			
34:19	Om fjellsekken				
35:50	Merka du viss du får anfall?	Epilepsi	Prata med andre (bruk kondensatoropptak her)		
42:50	Testa forma	Redd for å få anfall?			
43:30	Nyte turen				
44:00	Snakkar om dei høgaste fjelltoppane i norge med døtra				
44:50	Krig mellom Urke og Viddal om kven som har høgaste fjellet				
45:22	Må se om e har dekning så eg kan legge ut på facebook				

49:30	Nokken som tok tida når vi starta?				
50:34	Hørte du Hilde, siste mulighet til å fylle vatten				
51:17	Bra eg ikkje tok med stokken, eller staven, ja...	Snakkar vidare om god trening av venstresida			
51:49	Blitt verre etter anfallet i sommer				
53:26	Aldri vært nærmere Slogen enn no				
53:50	Her går det så det griner				
56:26	Oppskrift til eigen energibar				
57:30	I morra blir det den store sengetind tenke e				
58:10	Skal vi berre walk on, you never walk alone				
58:23	Det e bedre å pakke for mye i sekken enn for lite				
58:55	Pakke vekk mobiltelefonen før vi begynne å klatre i Ura	Prata med døtra om isbrear som lagd desse for mange mll år sidan			
1:02:00	Klatring og pusting				
1:03:08	Det ser ut som det går an å gå lenger bort der då				
1:05:00	Ditte her kommer på radio Irene				
1:05:35	Her går det en sti då				
1:07:25	Kjenne at eg begynne å bli litt svimmel				
1:07:50	Kanskje senke tempoet litt til				
1:10:08	Kjenne det at e skulle trent litt mer på ur				
1:13:08	Går vi rett?	Snakkar om veivalg			
1:14:47	Tung pusting				
1:15:17	Snakkar om løse steinar				
1:15:53	Her er ei rås ja, nice				
1:16:00	Pappa, er dette ein topp	(Hilde)			
1:16:40	Litt klyving det høre med	Lyd av Stein			
1:17:36	Vi skal jo gå langs ryggen oppover der da	Samtale med damene			
1:18:30	E syns den va litt ekkel...mye løs Stein				
1:19:43	Hiv i seg litt vatten for eksempel				
1:20:49	E huske første gangen e gikk på kolåstinden	Opplevelse om høgdeskrek			
1:21:37	Hensyn til ungane, eneforsørger enda mer hensyn				
1:24:07	Gått fra Skjelstad...men ikkje for meg	Fortel om livet og at det fins andre toppar			
1:24:41	Tunge sko				
1:25:50	Har med 12 barar då..				

1:26:12	Blåtind	Om å gå seg tom			
1:29:30	No angra eg på at eg kkje har strekt ut leggen mer				
1:30:15	Kvitegga på ski er fin	Opplevelse med blødande gnagsår	Bunad og crocks		
1:32:30	Det e no ikkje langt igjen no til toppen	Fortel om kor høgt vi er			
1:33:37	Rota meg vekk	Typisk meg prate seg ut på viddene..			
1:33:54	Folk kommer fra heile landet				
1:34:50	Veldig bra jobba Hilde, skikkelig imponert				
1:35:34	Det e passelig antal med 25 på toppen no då				
1:37:10	Fjellet er stort, det er plass til alle				
1:37:28	Har vi gått ein time...?				
1:41:48	Masse ur...livsfarlig	Snakkar til Hilde			
1:44:40	Safety first				
1:45:07	Her Jens arne, skal du få ta et bilde av meg med slogan i bakgrunnen	documentation			
1:46:20	Festøy-kollen	Ur-trening			
1:47:25	No er du straks der du forestilte deg for 10 månadar sidan				
1:47:50	Og den ligge på formalin og eg står her				
1:48:18	Det er ingenting som er umulig, det tar berre litt lengre tid				
1:49:40	Kor langt er det igjen i tid?				
1:50:53	Det viktigaste er at ein har ein positiv opplevelse				
1:53:50	For en opplevelse				
2:05:30	Hei skatt.	Eldstedattera katarina når oss igjen			
2:05:54	Dattera spør: Gir du opp?				
2:16:03	Men vi blåser ikke vekk				
2:18:00	Ser du Patchell hytta då er det ikkje langt igjen til toppen				
2:21:28	Traff desse jentene	Då eg fekk konstantert svulsten			
2:23:30	Spørsmål om epilepsi				
2:29:36	Things to do before I die				
2:32:00	Kilimanjaro	mykje vind i myggen			
2:35:45	I forhold til det kartet eg såg på så...	På rett veg?			
2:39:26	Trekvarter igjen til ho er halv to				
2:45:00	Dårlig forbindelse med myggen				

2:46:07	Sol!				
2:46:20	Finst ikkje sliten	Ironisk			
2:47:40	Ka du seie Jan Terje, er det noko å vente på?				
2:49:10	Takk for at du kom Erik, det satte eg veldig stor pris på				
2:50:19	Noken som gidde å vente på oss der oppe?				
2:50:40	Impонerende å kjøre fra Østlandet	Snakkar om vennskap som grunnfjellet			
2:53:12	Så nært	Skjønar desse som må stoppe før målet			
2:53:58	Ser veldig luftig ut der da				
2:54:38	Kar e det best å gå henne no då?	klyving			
2:56:39	Fikk jo sett stupet bort i mot				
2:59:24	Den hella er løs				
3:00:05	Klatrelydar				
3:02:02	Er toppen der?				
3:04:19	Holde seg i nokken bergnabba viss det går				
3:04:50	Holde deg godt fast	3 punkt skal vere trygge før du slepp			
3:05:40	Klatring og får hjelp	banner og sier au			
3:06:15	takk..oh...då va det verste gjort, nei ka faen e vi på toppen?				
3:12:19	Eg må gjere en ting først Jan Terje				
3:13:21	Ka klokka er	(slo den med 10 minutt) latter			
3:14:00	three two one zero:	Kastar stiftane			

Blokk	Kva	Kommentar	
1	INTRODUKSJON	Presentere Rolf og målet	
2	Forklare kort sjukdomsbilete?		
3	På Patchellhytta	Stemningsrapport?	
4	Rett før turen	Tankar, stemning	
5	Halveis på turen. Gi opp ikkje eit alternativ		
6	På toppen		
7	Etter turen før besøk om den nye beskjeden		
8	Ventetida		
9	Avslutning før Rolf avsluttar om sitt syn på livet		

Eit godt kliv – ein radiodokumentar av Jan Terje Eidset

Transkripsjon.

- 00:00 [lyd av kjøkkenreiskap i rørsle]
- 00:02 R: Vil du ha litt lunk i? [lyd av vatn som blir helt i kopp]
- 00:07 Sånn, veit ikkje kor mye lunk det var, men...
- 00:11 [Blokk] Det er fjortande september totusenogtretten. Rolf Strømsheim junior gjer seg klar til ein heilt spesiell fjelltur.
- 00:20 Men e eh..det e huska at e tenkte når e våkna atte det, at faen viss e ikkje klare å stå på ski igjen då komme de til å bli et kjempenedsig, viss ikkje e klare å gå i fjella igjen, å nyte naturen
- 00:35 R: Hilde...hilde no må du gå å pakke sekken din.
- 00:40 [blokk] I lag med venna og familie har Rolf overnatta på Patchellhytta i natt, ei turisthytte som ligg heilt på grensa mellom kommunene Stranda og Ørsta på Sunnmøre.
- 00:50 E har sikker tatt med meg alt for mye da, men sånn e det bare. Det e godt at man kan slite litt
- 00:57 [blokk] Dei fleste av oss reiste opp på Patchellhytta i går kveld, og det tok oss vel to-tre timer å kome til hytta. Men for Rolf er det annleis.
Han tok dei første stega på denne turen allereie for ti månader sida.
- 01:12 Ditta regntrekket det drite e i, for det det ligge i vanntette posa uansett, så vått blir ikkje det
- 01:19 [lyd av vind og regn] [blokk] Då vi kom opp i går kveld var det nokså tett skodde og regnvær i fjellheimen, og gradestokken viste berre 4 plussgrader. Men inne på hytta fekk vi fyr i peisen, og mat på bordet. Og kvelden vart på mange måtar dedikert til mimring rundt tidlegare bragda, slik det ofte er når fjellfolk møtes, men særleg var temaet tankar om turen i dag.
Ein tur som for Rolf starta 14 november 2012.
- 01:33 [overgang til lyd av sorl og peisbrenning til 01:46. Så stille] {blokk} en tur...
- 01:51 [lydteppe: ambulanse, overgang til bildør+ trafikkilde, så fotsteg, først springing, så gange mot helikopterduring som blir panorert ut i fade når musikk kjem inn]
- 2:26 Jo vi hadde vært å henta dattera mi, onsdag 26 september, på gitar da, kjørt hjem og slengte beina på bordet, skulle se på sporten på tven. Så ba e ho smøre et par grove knekkebrød med brunost te meg då, og så når ho va på vei ut av tvstua, så kjente e at det var ett eller annet merkelig så kom, så fikk e ei rykning, det bynte heilt opp i hodet og så nedover strålte nedover heile venstre sida, et sånt, ei vannvittig krampe og, e vil ikkje kalle det for smerte men, en veldig ubehagelig følelse, nesten sånn at heile kroppen dovna, eller heile venstre sida dovna vekk då, så e fikk no tatt telefonen og så ropte e til ho hilde da, ho yngstedattera mi, ka e nummeret til sjukebilen [lattermildt] for då var ikkje e der at e .. joda, fikk ringt 113

da, (3:13 [lyd av telefonrør som blir løfta, og nummer som blir slått og ringtone]) heile tida hadde e kontakt med dem da, og så fikk ho dattera mi ringt til mor mi. Som kom kjørande innover, å akkurat når sykebilen kom så kom ho da. Så dem tok då med nitroglyserin for dem trodde det var hjertet da, og innpå sjukehuset der ei natt, tok nokken sykkeltesta og blodprøva, og fikk bare beskjed om at du får brev i posten om MR-time om en måneds tid. Tenkte, jaja, sikkert greit det, føle no meg nokkenlunde, Så den helga då, påfølgende helg, så dro e og dem to yngste, han Håkon og ho Hilde på Standalshytta, på sånn høsttur, og da dro vi opp mot Fingeren, så blei det et himla driftvær, da så vi snudde akkurat ved foten da, slik at det vi fikk ikkje gått opp der da, men ned igjen, og hyggelig på kvelden som det alltid er på Standalshytta, med gode venna, godt drikke og god mat, tilbake igjen hit, halv fire på den søndagen, då satt e på [lattermildt] do og så fikk e et nytt anfall, akkurat det samme, å då tenkte e fanken ka ditte her kan vere for noe, så fikk ringt på AMK, og dem spurte om dem skulle sende en sjukebil, men då sa e at nei e skal ikkje inn dit sa e, har en kompis å han kjøre meg inn på legevakta sa e. Så han Frank kom å henta meg då. Der traff eg heldigvis en kompetent lege på min egen alder, og han sa at her er det noko som er gale. Du skal på MR i morra. Så e fikk en rekvizisjon til dinne her Sunnmøre MR-klinik, og da blei det konstantert at e hadde en hjernesvulst da.... Og det fikk e vite med legen min da, ei uke og en dag etter at eg hadde fått første anfallet, og [lattermildt] det første e sa til han legen atte, da må e skyndte meg innpå Moa, sa e, og såg e at han såg litt rart på meg. Ja, ka du skal der å gjør, nei e må inn å bruke opp gavekorta mine, sa e.. E reagera med litt sånn...spøk... fleip og spøk når e blir, det e vel ei forsvarsmekanisme eg tenke at e har. Det e bra at det går den veien at e ikkje bryt i hysterisk gråt å...så videre, kunne jo selvfølgelig gjort det også, men ... Så gikk no dagan, og så fikk e beskjed om at e skulle opereres då i Trondhjem. Og ... det gikk fort, fantastisk, utrolig der fungerte helsevesenet optimalt etter at e fikk tatt den MR-en. Nei, for han kirurgen e hadde då... en som hete Tom Müller, en utrolig hyggelig og realistisk kar, kirurg, eh..vi hadde en samtale med han e og kjæresten min, ho Charlotte, dagen før operasjonen da, så han ville bare forklare oss alvoret i ditte her då, for han skulle inn å drive hjernekirurgi oppi hodet mitt, så han ville bare forklare realitetane, og det..han sa at i verste fall så våkna du ikkje oppatt i det heile tatt, og i nest verste fall så våkna du lam i venstre sida, for han skal jo innpå høyre hjernehalvdelen som styre motorikken på venstre sida, men det e du føle når du våkna det er det verste du blir, verre blir ikkje det enn det.

06:37 Musikk

06:49 ja. Så klokka halv to i dag så er det akkurat fire måna sida e våkna opp igjen etter operasjonen. Då klarte e ikkje å halde – e prøvde å holde bomull, heilt, klarte ikkje å knipe engang, heilt, nesten heilt lamma.. og så sa ho legen at det er sjeldan e har sett noken som har sett så bra ut etter en sånn alvorlig operasjon, og da i morfinrusens, kva vi skal kalle det.. galskap da, so svarte e at det mena du da fysisk eller utseendemessig [latter] jada, så det, e huska at e sa det da...e vet sikkert at, eller e vet heilt sikkert at e kommer aldri sikkert til å kunne, si, no har e ikkje vært noe kjempe...sånn har jo aldri klatra noe særlig, men e kommer aldri til å kunne klatre, tror e, på grunn av nedsatt fôrlighet i venstresida, e har jo sikkert 50 % tenke e, nedsatt i, viss en regna grovt, i venstresida, men e går no normalt, da å klare nå å spise med kniv og gaffel, å...ikkje sann som e gjor to dagar etter operasjonen, e satt å spiste lunsj med ho Charlotte der oppe på sjukehuset, da, suppe, å så sier ho ett eller annet da, og så snur e meg mot ho, å så snur e meg tilbake igjen, så ligge der ei hånd opp i suppa

mi. Da tenkte e, ken faen som har plassert den hånda opp i suppa mi...det var mi hånd, for e kikka å, eh..faen det e jo mi, kjente ikkje at hånda lå opp i suppa, så e måtte berre ta tak i tommelen å løfte, med høyrehånda, å løfte ho ut av suppa.... E går jo på sånn blodfortynnende midla, så e kan jo få et hjerneslag, kanskje, slik at det...e vet jo ikkje..så det en skal ikkje...han sa jo det han legen, han Müller, du skal ikkje trenere til det svartna for deg. Nei, så e holder på til e ser stjerner då, så kutta e ut.... Viss e skulle, det verste skulle skje at e får tilbake svulsten, og at e ikkje kan, si, viss e havna i rullestol eller kor e havna hen, enda verre også, da vil ikkje e tenke tilbake på at det,[8:57 lyd av skigåing] koffor sto ikkje e på ski, når e hadde muligheter til det, når eg hadde, kunne gjør det... Tror det var da e tenkte, eller en av dei første tinga e tenkte det var vel at eh e må ha noke å strekke meg etter, må ha et mål. Så skulle e egentlig på Slogen i høst, med bror min da, men så ble det av en eller anna årsak ikkje nokke av det da, og så tenkte e at OK e skal på Slogen. Så da, laga e ei side på facebook, eller et arrangement, I'm back – 10 måneder etter, og da...hagla det inn med påmeldinga, så e tror vi e oppe i 150 no, stykke no... Det har vel gått fort, da men du vet at e er en utålmodig tulling, e vil helst gjør ting i går e, sku helst vært på Slogen no e, men, ikkje sant, men e [småler] e skjønna, e er realistisk nok til å skjønne at det går ikkje då, det er ikke så enkelt.(10:00 [Musikk start]) Jada, så helst skal e klare ditta uten hjelp da, men e skal no ta med stava i tilfelle, da, men...helst uten hjelphemiddel og uten støtte.

- 10:13 {blokk} På facebook-eventen til Rolf kan vi lese følgande: Im back - ti måneder etter. Topptur til Slogen, 1564 meter over havet.

Å bestige Slogen kan vere en nokså krevande fjelltur, og som Ålesund turistforening beskrive det, så er toppen nokså luftig og krev litt klyving.

Viss ein ser på fjellet frå Hjørundfjorden, reiser Slogen seg som ei slags trekanta pyramide rett opp mot himmelen, og spring fram som ein majestet i Sunnmørsalpane. Og i dei siste ti månadane har målet til Rolf vore å klyve seg opp på denne fjelltoppen i dag.

- 10:50 [ambience ext, med sorl i bakgrunn]

- 10:56 14 september klokka halv to skal e stå på toppen av Slogen, og hive disse here femogtredve stiftane e hadde opp i haudet, som lukte igjen såret, dem skal gå rett utafor kanten...det e det store målet...og det skal e.

- 11:17 {blokk} Det er ein utspring gjeng som er samla utanfor Patchellhytta. No ventar vi berre på folk som har meldt sin ankomst, og som vil vere med å hjelpe Rolf nå sitt mål.

- 11:28 ja, skal vi ta avmarsj da? Ken som har vært her en gang? Ken som har vært her mer enn tre gange?..[latter, også fra sorl]

- 11:37 Mann: begynne vi no?

- 11:39 Ja vi gjør visst det.

- 11:40 [lyd av fotsteg og folk som går i fjellet]

- 11:50 Ekstremsport...

11:54 E har jo aldri vært på Slogen så e vet jo ikkje, men e har jo fått den beskreve, gå over desse kulane og, til du begynne å gå over breen her då, ved siden av breen, e har jo vært mentalt gjennom denne turen her minst en gang i uka sida e våkna opp, minst, vært inne på face..n..på den her sidene til turistforeninga, kart og bilda og lest, så e har vært gjennom i haudet mitt i hvert fall korleis denne turen skal gå. Tor det blir verst nedigjen da, opp, det tror ikkje e blir nokke problem, men ned igjen å...men da har man jo all verdens tid, har e kommet meg opp så er det ikkje nokke problem å komme seg ned, tyngdekrafta bestemme jo det [latter]...så det, men når e kommer opp der, det også har e tenkt mye på, ka e skal gjør, sende han Tom Müller en stor tanke, han kirurgen, [pause] og alle andre som har hjulpe til [pause] kjenne e blir sånn...emosjonell no [pause] nei, det blir stort..det blir...vanvittig stort [pause] det blir det..for opp skal e [pause og et snu] so enkelt er det [pause] Det skal e [pause]og så vet e at e har mange gode krefter som tenke på meg. Som også, når e har hatt behov for det, drar meg ut av gjørma da...og familie, ikkje minst, for all del, og ungane, [14:06 Musikk] og kjæresten min, og den tid når kona mi levde, så e er omgitt av strålende menneske.

14:17 Det e i motbakke det går oppover.

14:19 [wind, fotsteg i fjellet, og musikk fortsetter]

14:22 {blokk} Det er ein bra gjeng som er på veg oppover fjellet. Det bles kald vind og det regnar fortsatt godt. Skodda heng godt ned mellom fjelltoppane, og gir oss no i morgontimane berre 20 meter sikt. Vi 15 som går fremst att med Rolf oppover dei første bakkane seier ikkje mykje til kvarandre, men vi tenke det same. Vil Rolf nå sitt mål i dag? Med tanke på værforholda og ikkje minst Rolf sine heilt eigne utfordringar blir dette ein tøff tur.

14:57 Han ser jo bortimot ubestigelig ut da. Herfra.

15:01 [pusting, sorl i bakgrunnen]

15:14 Åh...[pause med pusting]Kjenne at e blei litt svimmel [pusting] 2 minutt, veldig god tid[pusting]

15:33 Kanskje senke tempoet litt til...e litt sånn..

15:39 Kvinne: Merka du viss du får anfall?

15:41 R: Ja, ett minutt før. Cirka, eller halvt minutt, og da er det bare å legge meg ned.

15:44 Kvinne: husk du har med to sykepleiere.

15:45 R: ja, også lege. Han kommer bak.

15:46 Kvinne: ja,så ikkje du... det syns eg er litt betryggende.

15:49 R: jada

15:49 Kvinne: Egentlig ja.

15:50 R: E har med meg muskelavslappende i tilfelle. Så e mista ikkje bevisstheten da.

15:54 Kvinne: Nei.

15:55 R: E prata sikkert mye tull når e har anfall, da..

15:58 Kvinne: jaja, her kommer sannheten for en dag.

16:00 [fotsteg]

16:06 R: Femte juli fikk e et skikkelig epilepsi anfall, slik at ferien min--- ungane satt jo klar i bilen, klar til å reise, og sjåføren var klar å, e skulle opp å riste noe klær ut av tørketrommelen og der fikk e et sånt skikkelig anfall så e måtte på sjukehuset da. E visste jo ikkje ka det var for noe, og blei, lå der da og blei observert nokken dage før e fikk kjørt, dratt ned til dem da. Og det var akkurat da når e hadde det anfallet at e tenkte at ka i svarte det e som skjer no. No..no kommer e meg ikkje opp. [pause]men det gikk no fort over da, så sånn, [lattermildt] sånn er det.

16:43 [Fotsteg og sorl]

16:45 Her kommer sola ja. Der ser vi Slogen i all sin prakt rett foran oss Marianne. Der er Slogen. [meir fotsteg]

16:58 E huska første gangen e gikk på Kolåstinden med han Are som er med her, og så en kompis til da. Gikk heilt på toppen, Så ligge der nokken rullesteina heilt oppe, svære, å e gikk jo opp da, skulle på toppen, sant? Kika 900 meter ned i Romedalen, da kjente e det, åh steik her må e sette meg ned. Det var ekkelt. Da fikk e dette her suget.

17:25 JT: Men, men er det slik at du har vore plaga med rett og slett høgde...

17:28 R: Nei, egentlig ikkje, men e kjenne at e har blitt litt mer reservert etter hvert, da, men egentlig etter at ungane blei født. [pusting] har nokken å ta hensyn til. Og siden man er eneforsørger må man ta enda mer hensyn [pusting, sorl, fotsteg]

17:49 {blokk} Rolf har fire barn, Hilde på 14, Håkon på 21, Markus, 23 år og Katarina som er 29. Dei tre yngste bur framleis heime hos Rolf, medan eldstejenta arbeider som lærar i Bergen. I 2008 miste barna mor si, og Rolf miste kona si, Margrete, til kreftsjukdom etter lang tids sjukleie. Familien på Hatlane he med andre ord vore tett innpå tankar om liv og død i mange år.

18:02 [stille i bakgrunn av blokka]

18:19 Kona mi døde for snart fem år siden. Av kreft da, så ho var leie sjuk i seks og et halvt år da. Så da så var e.. gikk e mye i fjellet og tenkte, for ho fikk jo, dødsdommen etter, ja, dem siste tre åra så visste jo både vi og ho at ho skulle dø da, så ho levde jo egentlig bare på en beinhard vilje, og livsmot, livslyst. Så det, e lærte mye av ho da, også det at man gir ikkje seg før at man gir seg. Men da var e jo pårørende men no er e pasient, sant? Så det...ja...så..e tror e har blitt...det e har opplevdsiste, i alle fall ti åra, mye, har forma meg mye som person sånn at det e tåle mye mer enn e trodde e skulle tåle, ja. E tror e er ganske flink til å rydde vekk disse negative tankane for det hjelpe ingenting, og det har livet i allefall vist meg at viss du kommer inn i denne negative sirkelen, så da er det lett å bli sittende der. Sitte i kvikksanda å..da

trenge man hjelp til å komme seg ut. Så e tror at e er forholdsvis mentalt sterk da. Og så har e, e tror eg har ei vannvittig livsglede. Som han sa han legen til kona mi når ho fikk denne siste beskjeden at det .. da spurte kona mi ka prognose om kor lenge ho kom til å leve, og då sa, huska at han legen sa at det; ja du kan jo bli overkjørt av en bil når du går ut herfra. Du kan dø om ti minutter. Og det har e tenkt veldig mye på. E leve no. Og det er no e skal ha gleden av det e gjør. Og viss e ikkje gjør det..og er e så heldig blir kanskje...la oss si at e blir oppi syttiåra da, og da skal e sitte der å tenke det at faen e gjorde faktisk det e bestemte meg for. E gikk på ski den dagen, og e dro på stranda da, og e gikk på Slogen da. I stedet for å sitte der å tenke det at koffor gjor ikkje e det, koffor gjor ikkje e det, koffor gjor ikkje e det. Å der synke hen i depresjon og tenke på det, tenke på ting en aldri gjor. E skal sitte, viss e er heldig å blir gammal skal e tenke på alt e har gjort. Å det...å akkurat ditta går e å tenke veldig mye på. E skal gjøre ting som er oppnåelige for meg.[pause] Man har jo nokken tanka selvfølgelig av og til. Tenke på det, ja, ungane spesielt, ka dem stirr med, først mora og så får faren samme dritten, sant? Så det, e har nokken tøffe unga. Det er heilt sikkert. [pause] Nei, det viktigste for meg er ungane, absolutt, det... det er dem. (21:24 [musikk]) Ingenting er viktigere.

- 21:40 E tror e har hver kveld e har lagt meg, og hver morning når e har våkna, så har e vært på Slogen eller på vei til Slogen. Å e har, under...e ka skal en si..på hverdagane også, sånn at..hm..hver treningsøkt e har hatt så har e tenkt på dette her at e har et mål, og det er å komme meg opp på Slogen, og det...e vet jo at Slogen er, blir jo, er målet no etter ti måna, men neste år så har e, si, et nytt mål, e har jo det i bakhaudet allerede ka e har tenkt på då, så ..det blir til...e har tenkt å lage til et sånt årleg event da, ikkje bare for min egen del, (22:22 [overgang musikk til fotsteg i fjellet og amb]) men at e syns det er veldig kjekt å få med folk.
- 22:29 Det er jo ikkje langt igjen no til toppen! Ka han ligge på dinne øverste pukkelen her da? Han må ligge på elleve-tolv hundre? Viss hytta ligge på åttesekstifir, eller åttefemtini, var det det? [pusting] skal se, no har e no rota meg heilt vekk da, er det der vi skal? [pause] går å prata veit du, det er typisk meg. Vase seg ut på viddene [pusting]
- 23:03 Nei, folk kommer i frå heile landet, han Erik Mark kommer, traff hverandre når vi var atten år, gikk forswaret gymnas sammen, bodde på sånn her internatskole, i to år, [psutting og litt vind] Imponerende å kjøre frå Østlandet, på natta og komme opp, ligge i bilen og komme opp her og bli med opp og så [pusting] Solid vennskap [pause]Grunnfjellet [pusting]
- 23:50 For en opplevelse. [lyd av pusting og så glidelås]Det er heilt fantastisk. Det er egentlig heilt uvirkelig. [pusting] For ti måna siden så tok dem ut en svulst av haudet mitt, akkurat no [latter] det er noe å tenke på [pusting] og den ligge på formalin og e står her [pusting]Det er ingenting som er umulig, det tar bare litt lengre tid [pusting] For meg tok det ti måna. Men vi er ikkje heilt oppe enda, så e skal ikkje vere så(24:36 [musikk]) altfor stor i kjeften da men, [pusting og fotsteg]
- 24:42 Det viktigste er at man har en positiv opplevelse.
- 24:51 {blokk} Vi nærmar oss med små og seigesteg toppen. Det blir brattare opp mot topp-punktet, så både Rolf og eg pustar tyngre, og kjenner det godt i beina. Terrenget vi går i er ei blanding av bergveggar, store steinar, sand og grus, og fleire gonger må vi halde oss

fast inntil fjellet, og klyve forsiktig oppover. Rolf har i tillegg ein del utfordringar med balansen, så av og til må vi i reisefølget rett og slett halde han fast så han ikkje dett bakover.

25:18 [tung pusting bakgrunnen av blokk]

25:21 Så nært [pusting] E skjønna dissa her stakkarane som må snu ti meter fra eller hundre meter i fra Kilimanjaro [pusting] Ka du si'r Jan Terje, nokke å vente på? Nei.

25:39 [Pusting og lydar av klatring og steg]

25:44 Det ser veldig luftig ut der da. [latter] Det er vel der vi ser ned på Øye, er det ikkje det? [meir vind og fotsteg] Tryggere der ja...jaja, men e fikk jo sett stupet..bortimot,

26:10 [Tung pusting og fotsteg]

26:29 Må bare bruke tida e [pusting og bevegelse]

26:41 Dinna hella er løs...Safety first...Er dinna og laus? [pusting og bevegelse]

26:58 Æh! [tung pusting og sorl]

27:01 jamen e dokke, e dokke på riktig, går dokke riktig no? [sorl] Skal vi opp der?

27:06 Mann i bakgrunn: He?

27:06 Skal vi opp der?

27:07 Mann i bakgrunn: Vi kom opp her i stad.

27:11 R: Holde seg i nokken bergnabba viss det går. [pusting og sorl]

27:23 Ja, da må du holde deg godt og så ikkje, aldri slippe nokken ting før du har trygg alle, trygg tre. Tre punkt skal vere trygge før du sleppe..æh...

27:35 Åæh! E kjem meg faen ikkje..AU! Faen. Ta å slepp meg i handa, æh! .. der! Sånn..e er der, e er der. Takk. [pusting]

27:55 Uh! [vind]

28:02 Da var det verste gjort? Nei, ka faen e vi på toppen?

28:05 Musikk

28:11 Ka klokka er? Nokken som har ho? Er ho halv to? Fy faen vi slo det med ti minutt! [latter] Couldnt do it better myself...å fy fader.

28:22 E må bare gjøre en ting først Jan Terje...[Rolf hyler][latter]

28:26 Musikk

- 28:34 Det var verdt det. Hver jævla svettedråpe og hvert pulsslag. Ka vi sa om dissa stiftane? Der e dem. [vind] Nokken som vil filme? Når e hive stiftane som satt i haudet på meg? Fem og tredve. E du klar? Three, two, one, zero.(28:56 Musikk) [jubel]
- 29:07 {blokk} Og her på toppen av Slogen skulle ej egentlig avslutte denne dokumentaren. Men som i livet ellers så har vi ingen garantiar for noe. Nokre veker etter turen fekk Rolf ein alvorleg beskjed frå legen. Det var oppdaga en ny hjernesvulst. Det er derfor ej no med tunge skritt , fire måna etter Slogen, går opp trappa til Rolf og ringer på.
- 29:26 [skritt på grus i bakgrunn av blokka]
- 29:35 [dørklokke ringer]
- 29:38 [dør blir opna]
- 29:41 R: Kom inn
- 29:42 JT: Takktakk
- 29:43 R: Takk for sist
- 29:43 JT: Takk for sist
- 29:45 R: Ja, har du kommet deg etter Slogen?
- 29:47 JT: Berre så vidt.
- 29:48 [begge ler]
- 29:50 R: Vil du ha kaffe eller nokke anna drikke?
- 29:52 JT: Eh..ja, takk, gjerne det.
- 29:53 R: Kaffe?
- 29:54 JT: Jajaja.
- 29:55 [lyd av glidelås]
- 29:59 R: E må jo innrømme at e gikk på en liten smell etter Slogen. E hadde ikkje trodd det skulle bli så tøft, da. Nei, det er den tøffeste fjellturen e har vært på. E merka jo det at dinne venstrefoten min va jo tidvis ikkje med i det heile tatt, så... Og så 28. desember, så fikk e to kraftige anfall om morningen, før e sto opp. Og [pause] ringte inn på sjukehuset og blei henta nok en gang [latter] av ambulanse, opp på medisin fem, enda en gang, min andre bolig har det blitt, sånn stort sett, ja, og tok CT av hodet da, og da viste det at e hadde hatt ei blødning da i nærheten av den nye svulsten da, ja, den nye svulsten, ja, den hadde e jo egentlig ikkje hatt bruk for da, så det som kalles et tilbakefall, da, så det er i samme området da. Og e antar at det er samme operasjonen da, dem skal i allefall opne opp på samme plass som sist. Forsto det sånn at det låg litt i nærheten av det som styre muskelen til tunga, da, får litt sånn nedsatt ..eh..funksjon i tungemuskelen, slik at e kanskje må lære å, lære å snakke på nytt igjen. Eller kanskje gjøre det , snakke på en litt anna måte. Men e kjenne det at e ... e

begynne å få sånn nok no at det, det begynne å gå utover mitt gode humør også, men prøve jo å gjøre, si, e har jo dissa tre som bor her, så må prøve å, dem må prøve å holde hverdagen sin også. Men det går jo utover dem, e merka jo det, dem e jo heilt på tappa. Så det...(31:55 [musikk]) tøffe tak.

- 32:04 Så..det blir vel femogtredve stifta til som skal utover Slogen, utover kanten.
- 32:16 Det er viktig å leve når en gjør det. Vise at det går an å komme seg videre selv om man er ramma av den type, eller egentlig alle slags typa sjukdomma, det er ikkje til hinder for å leve et nokkenlunde normalt liv, da, selv om man av og til må gire ned og slappe av. Små små mål.
- 32:42 [musikk]
- 32:52 {blokk} Rolf vart på ny operert 14. januar 2014, på dagen 14 måna etter første operasjon, og berre 4 måna etter turen til Slogen. Operasjonen gjekk bra, og dagen etterpå la Rolf ut eit bilet av seg sjølv på facebook frå sjukesenga med tommelen i været. Ei veke seinare blir Rolf flytta frå Sankt Olavs hospital i Trondheim til Ålesund Sjukehus, og startar der på strålebehandling og cellegift. I tillegg til ei ny etappe med opptrening etter operasjon.
- 33:24 [ambience sjukehus INT i bakgrunnen av blokk]
- 33:28 E har ikkje hatt nokken plage av strålinga, bortsett fra littegrann hodepine dei par første ukene da. [pause] og det er heilt smertefritt, dinne strålinga, det går heilt greit. Du ligge fastspent under ei sånn maske dei laga til deg da, så laga dei hull i, hull til nesebora, men enkelte har selvfølgelig litt sånn klaustrofobiske problemer, da, men eg prøva å tenke meg at dette her er, e spenne på meg skina og hjelmen og har på meg ei sånn puddermaske, og pusta rolig inn og ut og så glir eg nedover dem bakkane e har glidd nedover frå fjellet, enten frå Kolåstinden, eller Kvitegga eller kor e har stått på ski. Så det, så det er nesten sånn at når dem kommer inn så blir e litt gretten fordi [lattermildt] e ikkje er ferdig med turen [latter].
- 34:33 E var jo heilt totalt lam i venstresida når e våkna, og når han Jørgen sykepleier vekte meg på oppvåkninga i Trondhjem og sa hei, og e klarte å svare hei tilbake, og visste da at da var i allefall taleevnen vekke, eller tilstede mener e. For det var en viss fare for at man kunne komme borti det talesenteret da, slik at man fjerna tunge...eller ett eller anna sånt, slik at man ikkje kunne snakke da. Så det var første lettelsen, og lettelse nummer to var da at e kikka ned på venstrehånda mi som låg der heilt følelesløs, så sa e til hjerna mi at det, rør lillefingeren, og da gikk det et halvt minutt, fra [lattermildt] signalet blei sendt til lillefingeren rørte seg en millimeter eller to. Og da tenkte e; ditte her skal gå veien dinne gangen her og. [pause] Blir nok ikkje kvitt kreften, men e kan få et langt, langt og godt liv, viss medisinen virka.Og det satsa eg på. E er optimistisk, egentlig superoptimistisk (35:54 [musikk]) For det..e har vel nesten ikkje hatt en dårlig dag siden e blei operert.
- 36:13 E har blitt en del klokere. Ja. Eh...en god dag for meg før når e var frisk, det var å komme ut i naturen og vere ute og gå i skogen, og gå på ski, oppleve regn og storm og høye bølge og, (36:38 [sorl])vere sammen med venna og ..si, drikke vin og sitte på langt på kveld og langt på natt og fortelle røverhistorier og le godt sammen (36:49 [latter i bakgrunn]) Akkurat det har fått et lite opphold nå, men e kjenne at akkurat den delen, når e er ferdig med strålinga no

om, ja, det er ikke mange dagane igjen, ti dage, da tror e at e er på vei tilbake igjen dit. Så no går e rolige tura, omtrent hver dag. Nyte frisk luft, går den her nyeveien ned mot sjøen i Hatlane her, [37:15 [bølgeskulp og måkeskrik] og gleda meg over måkeskrik og bølgeskulp og folk e treffe og, egentlig veldig takknemlig for at man er oppgående, og kan...har muligheter til å gå. I stedet for å sitte lenka til en rullestol som e også var forespeila, eller enda verre, ikke vært her i det heile tatt.[pause] Så har fått litt anna perspektiv på livet, då. [pause][Rolf sukkar tungt] Det er bare et tynt slør mellom livet og det andre livet, eller det neste livet, tror e. Hver gang e, eller nesten hver kveld når e legge meg, så [pause] eller det er hver kveld. [gråtkvalt] da tenke e på ho Margrete [pause] at ho passa på meg [lang pause]

38:27 Og så våkna e neste dag [pause, Rolf svelger] like blid, klar for nye utfordringa, så nokke e det i allefall som holde meg oppe, og drive meg. Det går av og til en, [lattermildt] unnskyld uttrykket, en jævel i meg, det er at e skal. Ditta skal e klare. Det er den, en kraftig grunnmur, som..eh..har ikke slått nokken sprekke enda i allefall, e håpe den aldri gjør det.

39:07 Musikk

39:11 E gleda meg over hver eneste dag e får på jorda. E gleda meg over alle blide og kjekke menneske e kjenne og e treffe og, oppmuntringar og, det e...det gir meg noe. Gir meg driven. Drivet i kroppen at e skal, skal tilbake igjen på fjellet. Ut og opp. Ingenting er umulig, rett og slett.

39:40 Musikk i sakte fade opp.

39:57 Musikk fade ut.

40:04 Dokumentaren Et godt kliv er produsert og regissert av Jan Terje Eidset, med musikk av Ole Magne Tomsgård og Jan Terje Eidset.

40:13 Slutt.